

Szépirodalom

Fekete Vince: Iszap	5
Szakács István Péter: Hamu és szél	8
Markó Béla: Házsongárdi kalauz	35
Kenéz Ferenc versei	37
Balázs Attila prózái	42
Halmai Tamás versei	54
Csósz Gergő versei	56
Zsigmond Győző versei	58

Aranyág

Dr. Balázs Lajos: Cérna és tű. A paraszti világ szerelmi eposza	61
---	----

Ködoszlás

Cseke Gábor: Hős vagy áruló?	92
--	----

Ujjlenyomat

Jankó András: Nem csak ugródeszka (Beszélgetés a gyergyóditrói származású Fülöp Tamással) II. rész	106
--	-----

Műteremtés

Temesi Ferenc: Finta Edit világa	138
--	-----

Szemle

Kemény István és Borsodi L. László Fekete Vince <i>Szárnyvonal</i> című könyvéről	141
Borcsa János: Kenéz Ferenc pályaképe	167
B. Kovács András: Erdély fő kincsét a népei jelentették (Garda Dezső: <i>Az erdélyi fejedelemség és Gyergyó</i>)	171
Olvasólámpa (Szilágyi István, Tímár Gábor, Cormac McCarthy és Shrek Tímea könyvéről)	174

Előfizetők listája	181
Diákpályázat 2019	194

E lapszámunkat Finta Edit munkáival illusztráltuk.

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Borsodi L. László (borsodilaszo76@gmail.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balazssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Lövetei László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Fekete Vince

ISZAP¹

*„...mártottál-e már
hófehér cukrot barna lébe”
Dsida Jenő: A sötétség verse*

Pumpálom a vizet a pincéből megállás
Nélkül szívja nyomja a bűvárpompa zizeg
A lépcsők alján remeg reszket ha homok
Kerül a csőbe éjfél van reggel van dél van
Aztán este aztán éjfél megint ki tudja hány
Köbméter víz a mélyben a sötétben úsznak az almák
A ballonok káposztáshordó libeg felém ömlik
Hömpölyög áramlik szembe minden ahogy az
Ajtót kinyitom jönnek a befőttesüvegek a sötétből
A becsavart kupakkal jönnek a zacskók
A tuskóból készült ülőkék méltóságteljesen

Ringanak bő méterre beázva már a falak az ajtók
Ázik a még stabilan álló rönkasztal is a
Villanykörte sárgás fényében térdig a hideg
Vízben cipőben nadrágban mi ez itt kérdezem
Mi ez ilyen még sose volt az eső a csatorna mi
Ez ahogy szinte kötésig járok már nincs szolgálat
A városban a megyeszékhelyet kell hívni nem tartozik
Rájuk káromkodom sisterség a szomszédból
Ahogy lehajlok az egykori polgármesteréből
Onnan folyik ömlik áramlik a pincémbe és folyik a
Szomszéd pincéjébe lebegnek az almák a szatyrok

A befőttesüvegek a kupakkal szivárog beléjük
Egy-egy csepp de bírják még úsznak jönnek

1 „Meghalt Térey...” 2019. június 3. 10:37

Az almák a zacskók a korsók a ballonok aztán
 A szerelők kis kutyapicsázás után a főnök
 Aki már lefeküdt *felveszi* kétségbeesetten
 Telefonál a diszpécser a megyeszékhelyről jönnek
 Enyhén kapatosan lóhalálában küldik őket ki itt az
 Újságíró mondja az egyik öblösen bele az udvartér
 Végi aknába ahogy ereszkedik elzárja de semmi át
 Az utca végébe semmi ott is semmi csak a rendőrség
 Előtt lehet csak a Mester utcában lehet mondja levegőt

Kapkodva a kapatosabb aki épp poharazgatás mellől
 Jött a barátjával ő is bólogat úsznak az almák
 Úszik minden a mélyben a sötétben lengedeznek
 A befőttes üvegek bírják még csak cseppenként
 Szívárog beléjük a víz bírják még összekoccannak
 Majd odébb libegnek kulcs kell rendőr nélkül betörni
 Sem lehet az ajtót hol a kulcs Temető utca 14 b. Temető
 Utca 14 bé mondogatom az autóban miközben a fények
 Az árnyak játékát nézem a főtéren miközben szívja és
 Nyomja a pompa miközben teljes kapacitással ömlik a
 Szomszéd pincéjében az Ubul bácsiében a víz ebben

A rideg lépcsőházban ahol őt is megtalálták évekkal
 Ezelőtt már ki volt hülve mondja a szomszéd ebben
 A házban ahol később a szász feleségre is rábukkantak
 Mondja a mester nem volt szerencsájük az élethez
 Nem volt mondja a szomszéd két unokájuk született
 És mindketten egy medencébe fulladtak bele Németbe'
 Saját házuk udvarán nem volt szerencsájük megyünk végre
 A kulccsal le az ő pincéjébe kötésig ér a víz ott is és
 Sistereg és zúg és ömlik a falon végig létrákat teszünk
 Valahogy el kell jutni a főcsaphoz valahogy el kell zárni
 Indul a mester inog megy inog egy üres zsákkal hogy

Rádobja a sugárzó csőre mint egy krokodil szemére és
 Akkor hirtelen elhalkul csak cseppek hallatszanak
 Ritmikusan a mélyből egy kettő három négy mint

A szív miközben surrog a pumpa szívja nyomja
Szívja nyomja kifelé a sötétségből lemegek
Felkattintom a villanyt jönnek megint a befőttesüvegek
Koccannak megint a villanyfényben összekoccannak
Majd odébb libbennek látom ahogy alámerül
Egy-kettő amint feltelik lassan a beszivárgó
Lével alá a pincemélybe alá az iszapba alá a sötétbe
Mintha az örök sötétségbe leoltom a villanyt és

Felmegek fel az utcánkba az udvartérbe a kockaköveken
Kövören csavarog a műanyag cső szívja nyomja
A vizet a kanálisba surrog ömlik kint süt a nap
Éj volt éjfél volt reggel volt *Most* dél van süt a
Nap simogat simít becéz úszunk a napfényben
Isten befőttes üvegei a karok a fénybe merülnek
Ahogy előre húzzák a testeket ezt a siklást szeretni
Amelyet csak a fej ide-oda forgása szakít meg a
Lélegzetvétel szabályos ütemét egy kettő három
Jobbra egy kettő három balra hogy nincs más cél
Mint egy képzeletbeli pont amely a lehető legtávolabb

Van előtted amilyen távolra csak ki tudod nyújtani a
Karodat racionalizálni a test mozgását hogy
Csendben haladhassál elfelejteni minden egyebet
Csak a mozgás szépségére gondolni csak a napfényre
És menni csak előre csendben menni csak lengedezni
Lebegni lengni lenni a fényben s aztán – alámerülni...

Szakács István Péter

HAMU ÉS SZÉL

Két lány és két fiú ült vele szemben a fülkében. Vakációzó diákok lehettek. Szerelmespárok. Színes póló volt rajtuk, kifakult, szakadt farmer. A lányokon rövidszárú. Hosszú, fehér combjaik kihívóan világítottak a fülke félhomályában. Furcsa, idegen nyelven beszélgettek. Elnyújtott, dallamos hangon, mintha valami végeérhetetlen litániát kántáltak volna, be nem állt a szájuk. Egy szót sem értett belőle. Hosszú időn át figyelte őket, vajon mitől lehetnek úgy beindulva. Mert fiatalok, s azt hiszik, a baj örökre elkerüli őket, hagyott fel végül a haszontalan időtöltéssel, és tüntetően kifelé bámult az éjszakába. A sziklás hegyvonulatok alvilági szörnyekként sötétlettek a láthatáron. A kavicsok pikkelyezte síkságon sekély folyóvíz fodrozódott. Kusza koronájú fák rajzolódtak ki feketén a holdkorong hályogos fényében. Mintha egy örült festő látomásába tévedt volna, nézte, sokáig nézte ezt a vad, vigasztalan vidéket. Aztán hátradől a műbőrborítású ülésen, s hagyta, hogy a fiatalok kántáló hangja álomba ringassa. A fékezésre riadt föl. Földszintes betonépületek felé döcögtek. A határország barakkjai voltak. Pontosabban, ami megmaradt belőlük egy hajdani, örökkévalónak hitt birodalom végvidékén. Vak ablaküregek, korhadtt ajtókeretek, beszakadt tetők. A repedezett falakon kiszáradt folyondárok feketélltek. Mögöttük a megrokkant óratorony sötéten meredt az égre. Csak az irodában égett a villany. A neonfény kékesen rezgő rácsokat rajzolt a kicsorbult peronra. A szerelvény csikorogva megállt. Zömök, kopott egyenruhás férfi lépett a fülkébe. Szögletes arcán maszkként feszült a bőr, rövidre nyírt, fekete haját acélszürke szálak érezték.

- Passport, please - morogta alig hallhatóan. Az útlevelek láttán gépiesen bólintott, s kihátrált az ajtón.

Mintha futószalagon gyártották volna le őket, nézett utána, az a másik is ilyen volt sok évvel ezelőtt. Csak a tekintete különbözött. Horogként akaszkodott beléjük. Elkérte, s hosszasan tanulmányozta vadonatúj úti okmányaikat. Még azét az aprócska öregasszonyét is, aki elhagyott rongykupacként sötétlett a fülke sarkában. Tekintete a határőr nyitott pisztolytáskájára tévedt.

- Ugye azért nem fog lelőni - bújt hozzá Adrienn, mintha a gondolataiban olvasott volna. A lány álomillatú lehelete a nyakán repdesett.

- Nyugi - ölelte át szorongását leplezve. - Mi nem vagyunk szökevények.

A fiatalok önfeledt nevetésére föleszmélt. Biztosan rajtam szórakoznak, kapta el a tekintetét róluk zavartan. Szakadozott útlevelét visszacsúsztatta levéltárcájába, s újból az ablak felé fordult. A peronon árnyak tűntek föl, sötét egyenruhás vasutasok. Föl-alá imbolyogtak a töredezett betonsávon, kiáltásaik tompán visszhangoztak az éjszakában. Aztán, mintegy vezényszóra, elnéptelenedett az állomás, sűrű csönd szövődött köréjük. Mi lenne, ha itt leszállnék, gondolta. Felülnek egy szemből jövő járatra, s egy nap múlva már otthon is lehetnék. Miközben önmagával viaskodott, meglódult a szerelvény. Magas, düledező szögesdrótkerítés kapuján haladtak át. A rozsdá alvadt vérként virágzott rajta. A vonat felgyorsult. Raktárak, benzinkutak mellett száguldottak el. Itt-ott rikító reklámok lüktettek az éjszakában. Aztán feltűnt az első nagyobb település a láthatáron. A fiatalok szedelőzködni kezdtek. Csomagjaikat kicipeltek a folyosóra. Az alacsonyabbik lány maradt utoljára. Mielőtt kilépett volna az ajtón, rámosolygott. A vonat befutott az állomásra. Látta, amint a fiatalok sorra leugrálnak a vagonból, egymásra segítik hátizsákjaikat, és szapora léptekkel elindulnak a kijárat felé. Egyedül maradt ütött-kopott, fekete kofferével.

A levelet egy hete kézbesítette a postás.

- Itt írja alá - mutatott a köpcös, kopasz férfi az átvételt igazoló nyomtatvány aljára.

Ott álltak egymással szemben a konyhában. A rádióban halk zene szólt. A reggeli kávé illata még érződött a levegőben.

- Valami félreértésről lehet szó - meredt gyanakodva a sárga borítékra. - Mindenfélét bedobnak a postaládamba. Hirdetéseket, szórólapokat, ismeretlen személyeknek címzett számlákat.

- De ez ajánlott levél, s magának küldték, uram - erősködött a postás.

- Tessék, ha annyira akarja - firkantotta alá bosszúsan a nevét. - Legfennebb a szemétkébe dobom.

Megmagyarázhatatlan nyugtalanság fogta el, amint a konyhaasztalon hagyott borítékot nézte. Már évek óta nem levelezett senkivel. Belefáradt a semmitmondóvá szegényült szavak szertartásos ismételtetésébe. Magányosan élt Sarkantyús utcai házában. Kertészkedett, olvasgatott, színházba járt, bérlete volt az Édenkert Wellness Központba. Igyekezett kihasználni a nyugdíjas élettel járó előnyöket, testtel, lélekkel ráhangolódni a bizonytalan időtartamú öregkorra. Mindez átvillant rajta, miközben a feladóra meredt. A levelet a Szent Lázár Öregotthon igazgatója, Fischer Domokos küldte. Mi a fenét akarhat tőlem, töprengett dühösen. Végül csak föltépte a borítékot. A finom, víznyomásos levélpapírra írt sorokból egyetlen szó ugrott eléje: *Adrienn*.

A lány tizenkettedikben került a megyeszékhelyről az osztályukba. Már az első napon kinézte magának. Pedig nem is volt olyan szép. Legalábbis nem abban az értelemben, mint a *Playboy* dögös nyuszkái, akiknek a pucér fotóival – a többi bentlakó fiúhoz hasonlóan – kitapétázta kollégiumi bádogszekrényének belsejét. *Adrienn* vékony, aprócska lány volt. Kecses, bájos, törékeny. Válláig érő, ezüstbe játszó szőke haja körbefogta szív alakú arcocskáját. Nagy szeme szürkés-kék ragyogású volt, vékony orra enyhén ívelt, az ajka finoman metszett. Tenyérszerű mellei alig rezdültek a világoskék egyenblúz alatt, térdig érő, meggy színű szoknyája illedelmesen simult a fenekére. Éjszakánként az amerikai szexlap csábos pózokba merevedett, begyes szépségei helyett már a búbajos, kis *Adrienn*-t képzelte maga mellé a hatágyas fiúháló fölé, kimondatlan vágyaktól ragacsos sötétjében. Ha pedig napközben meglátta valamelyik fiú társaságában, szíve a féltékenységtől fájdalmasan összeszorult, szédült, alig kapott levegőt. Pedig csak viccelődtek, hétköznapi dolgokról beszélgettek vele. Ő azonban még erre sem volt képes. Ha nagy ritkán mégis meg merte szólítani *Adrienn*-t, jó előre kigondolt, laza, magabiztos mondatok helyett hebegett-habogott, s gyávaságát átkozva menekült a lány rácsodálkozó tekintete elől.

– Fingotok sincs, hogy milyen a kis csaj – vigyorgott *Endi* rejtélyesen, amikor először szóba került *Adrienn*.

– Miért, neked van? – törölgette sokdioptriás szemüvegét aggályosan *Máté*, az osztály első tanulója.

– Még szép – vágta rá a barna, tagbaszakadt fiú. – Az efféléknek nem magatok fajta nyálás alakok kellene, hanem tapasztalt férfiak,

akik jól megdugják őket. Mert a szavaktól ugyan begerjednek, de nem lélegülnek ki a nők.

Endi két évvel idősebb volt náluk. Több iskolából is kirúgták már, s úgy gondolta, zűrös előélete feljogosítja arra, hogy osztogassa nekik az észt. Kedvenc témája a csajozás volt. A női lélek és anatómia megkérdőjelezhetetlen szakértőjeként hódításai legintimebb részleteit is megosztotta velük.

- Adrienn hétféteken a Kornis Dániel utcába jár bulizni - hunyorított sokatmondóan. - Diszkó után egymás közt postázzák a pasik...

A Kornis Dániel utca a régi újságok fényképes beszámolóí szerint valaha a város legelőkelőbb részének számított. A századforduló álomszerű stílusában épített kertes házaiban nemes famíliák, gazdag kereskedők, jó nevű orvosok és ügyvédek laktak. Mielőtt nyoma veszett volna, sokáig itt élt a vármegye hispán álneveken publikáló írója is, kinek kifinomult iróniája, bravúros jellemrajzai, sejtelmes atmoszférájú, nyugtalanító titkokkal átszótt történetei ámulattal töltötték el az álmodozásra és borzongásra hajlamos olvasókat. A kommunisták hatalomra jutásával e patinás utca élete is megváltozott. A családokat kitelepítették, munkatáborokba hurcolták, vagy bebörtönözték. Helyükre a párt vezető beosztású káderei, katonatisztek és belügyisek kerültek, akik nem becsülték meg a szép békeidők kifinomult környezetét. A szóbeszéd szerint többen is arra panaszkodtak, hogy a letűnt világ materialista világnézetet semmibe vevő kísértetei éjjelente megzavarják az álmukat, trágár szavakat sugdosnak a fülükbe, szellemnyelvüket öltögetve csúfolódnak velük. Miért is vigyáztak volna ezek a szocializmus építéséhez messzi földről iderendelt, műveletlen idegenek arra, ami lépten-nyomon a feledésre ítélt múltra emlékeztette őket? Hagyták, hogy az enyészet tegye a dolgát. A kerteteket benőtte a gaz, a házak faláról lekopott a festék, hullott a vakolat. A megrongálódott homlokzatokról torz tündérek, arctalan démonok, csonka szárnyú angyalok meredtek a járókelőkre. Mire a város új vezetői népes családjaikkal végre átköltözhetek a város túlsó felében számukra tervezett, összkomfortos blokklakásokba, az utca már csak árnyéka volt hajdani önmagának. A gazdátlanul maradt, romos épületek többségét bérbe adta a városi tanács. Néhányat viszont felújítottak. Ezek egyikében működött a Che Guevarra Ifjúsági Központ, ahol tudományos köröket szerveztek, hazafias filmeket vetítettek, a szocialista embertípus fel-

sőbbrendűségéről tartottak előadásokat a fiatalságnak. A hét fénypontja azonban kétségkívül a szombat esti diszkó volt. Ő pár évvel az ifjúsági központ átadása után került föl vidékről a kollégiumba, s hitetlenkedve hallgatta a végzős fiúk beszámolóit a táncparketten vonagló lányokról, a szeparékban egymásba gabalyodó párokról, az emeleti helyiségekben tartott üvegforгатásos vetkőzésekről. Arról, hogy zárás után a bevállalós csajok gyanús egzisztenciájú alakok társaságában a szomszédos házak rossz hírű albérleti szobáiban kötnek ki.

Endi szavai nem hagyták nyugton. Mi van, ha igazat mond? Hétfő reggelente szorongva leste a lányt, a szombat éjszakai bulik szennyes nyomait kutatta rajta, de semmi gyanús jelet nem talált: Adrienn arca üde volt, bőre hamvas, tekintete tisztán fénylett.

A fülke ajtaja megnyikordult. A zajra felkapta a fejét. Napbarnított arcú, kortalan külsejű férfi nézett be, s már ment is tovább. Még várt egy darabig, aztán, hogy senki sem jött a fiatalok helyébe, végigdőlt az ülésen, lábát maga alá húzta, s lehunyta a szemét. A kerek zakatolását egyre távolabbról hallotta, az éles csattogást hullámok lágy neszezése váltotta föl. Keskeny betonhídon állt, tűzött a nap, a lent folydogáló patak áttetsző vizén virágszirmok fehérlettek. Könnyűnek, gondtalannak érezte magát, nem cserélt volna senkivel a világon. A patak vize azonban hirtelen megáradt. Zavaros hullámai magukkal ragadták a virágszirmokat. Mind odavesznek, nyilallt beléje, s már gázolt is utánuk. Mozdulatai kétségbeejtően lelassultak a hűgyszínű áradatban. Tehetetlenül figyelte, mint tűnnek el a remegő szirmok az iszapos vízben. Az utolsó pillanatban sikerült egyet elkapnia: bársonyos tapintású lepke verdesett az ujjai között. Riadtan elengedte. A lepke fölkerengett a fényben, ő meg alámerült a patak vizében. Levegő után kapkodva ébredt. Az álombeli rettenet utórezgései még ott lüktettek a mellkasában. Tett néhány bizonytalan lépést a fülke szűk terében, hogy lecsillapodjék, majd visszaruskadt a helyére. Hajnalodott. Ezüstösen csillámló pára takarta a tájat. Pár nappal ezelőtt nem gondolta volna, hogy még egyszer látni fogja ezt az éjszaka burkából lassan kifeszülő hajnali világot. Hogy egy levél miatt történik vele mindez.

Megkövülten állt a kerek konyhaasztal mellett. Többször is elolvasta a levelet, míg végre megértette. Pedig ennél egyértelműbb nem is lehetett volna. Adrienn két hete elhunyt a Szent Lázár Öregotthonban.

Utolsó kívánsága az volt, hogy menjen a hamvaiért. A papírlap megrezzent a kezében.

A Szent Lázár Öregotthon alig harminc kilométernyire volt a várostól, egy havasalji faluban. Még soha nem járt ott, csak az újságban olvasott róla. Alkonyattájt szállt le a buszról a falu központjában. Tanácstalanul nézelődött. A dombhátak fölött parázslott az égbolt. Szénával megrakott szekerek imbolyogtak a vörösen vibráló fényben. A kocsmá előtt, hosszú deszkaasztalnál gyűrött arcú férfiak ittak. Néhány mezítlábás gyerek egy csapzott szőrű, szürke kutyát hajkurászott a világháborús emlékmű körül. A ferde templomtorony óráján a másuk hat órát mutattak.

- Az csak egy festett óra - szólta oda az asztaltól egy tagbaszakadt férfi. A hangja rekedt volt, seszínű, lekonyult bajuszán sörhab fehérlett.

- Nem jelzi az idő múlását. Az idő különben is csak a képzeletünkben létezik - kacsintott cinkosan.

- Ne törődjön Mózsival! - vihogott a szomszédja, egy kopasz emberke. - Nincs ki mind a négy kereke.

- A ráncok, az ősz hajszálak, a megereszkedett bőr mind csak látszat. Isten tréfája. Nem szabad komolyan venni - legyintett lapátkezeivel a férfi. - Örökre fiatalok maradunk. Az angyalok megsúgták nekem.

- Merre van az öregotthon? - lépett közelebb az asztalhoz, mintha egy szavukat sem hallotta volna.

- Itt nincs semmiféle öregotthon - rázta meg a fejét rosszállóan a nagydarab férfi. - Hát még mindig nem érti?!

- A kastélyt kérdezi? - vágott a társa szavába a cingár emberke. - Fent van az erdő szélén. Menjen csak tovább ezen az úton, a harmadik kanyar után már látni fogja - magyarázta készségesen.

A keskeny földút szürkére vásott faházak közt kanyargott. A kapuk előtt, földbe süppedt padokon vénasszonyok gubbasztottak. Fekete fejkendőjük alól bogáncsként tapadt rá a tekintetük. A fogatlan szájak némán mozogtak, mintha imát vagy átkot mormoltak volna.

A Szent Lázár Öregotthon valójában egy takaros felújított, régi udvarház volt. Fehérre meszelt kőépület, háromszögű homlokzattal, tágas terasszal, gondozott kerttel. Sűrű fenyőerdő sötétlett mögötte.

- Mózsitól nem kell tartani - mosolyodott el Fischer Domokos. - Szelíd, művelt ember. Egyike a múlt rendszer áldozatainak. Lelkész volt egy környékbeli faluban, nagyra tartották a hívei. Aztán valami

zűrös ügybe keveredett, és félholtra verték a Securitate emberei. Azóta ilyen.

Öblös, fekete bőrfotelben ült, szemben az igazgatóval. A magas, gyér hajú férfi halkán, megnyugtatóan beszélt. Szürke, Halszálka mintás öltönyt viselt, fehér nyersselyem inggel, lángvörös nyakkendőjén aranypikkelyes kígyót mintázó nyakkendőű fénylett.

Maga sem tudta pontosan, miért hozakodott elő a kocsmá előtt történetekkel. Talán, hogy késleltesse azt, amiért jött. Hogy erőt gyűjtsön hozzá. Mert amint az antik bútorokkal berendezett irodába lépett, azon nyomban elbizonytalanodott, már-már meghátrált.

- Jól tette, hogy eljött - szólalt meg újra az igazgató, mintha olvasott volna benne. - A művésznő igazán figyelemre méltó jelenség volt. Finom, törékeny, kedves. Még örege is szép.

- A művésznő? - értetlenkedett. - Hogyhogy művésznő?

- Hát nem tudta? - nézett rá csodálkozva az igazgató. - Adrienn táncosnő volt. Külföldön élt, betáncolta a fél világot - mosolyodott el halványan. - Én ugyan nem láttam, de azt mondják, úgy mozgott a színpadon, mint aki nem erről a világról való. Vagy mintha valami varázslatos lábbelit viselt volna, akárcsak a mesékben...

Az ezüstszerű szandál, tisztán látja. Ott áll a főtéri cipőüzlet előtt, és a kirakaton át figyeli, amint Adrienn rövid, fehér ruhájában a széken előrehajol, hogy lábszárára igazítsa a szandál pántját. Aztán feláll, a tükör elé lép. A bőrre simuló fénylő pánt kiemeli lába kecsességét, meztelenségét. Igen, határozottan kurvássá válik tőle, s ettől ő még jobban beindul. A lány hirtelen hátrafordul, inti, hogy menjen be. Én?!, rebben a tekintete, s érzi, hogy a vér az arcába tolul. Belép az ajtón, elindul feléje. Nem tudja, mit fog mondani neki. Talán szavak sincsenek hozzá. Csak megy révetegen, mintha álmodná az egészet.

- Neked is tetszik? - fürkészi Adrienn az arcát, amint esetlenül megáll előtte. - Megvegyem?

- Olyan kurvász - szalad ki a száján. - Hát persze.

- Akkor jó, már rég kinéztem magamnak - mosolyodik el Adrienn, és a pulthoz megy fizetni.

Nem érti, hogyan mondhatott ilyet. Hányszor olvasta már, hogy a nőknek hazudni kell. Endi is ezt hajtogatja. Ez a biztos recept. A kulcs a szívükhöz.

- Jössz? - toporog mellette Adrienn.

Mennek egymás mellett az utcán. Szeme sarkából látja az ezüstszínű szandált. Adrienn formás lábfejét, finoman domborodó bokáját, lábszára, combja fehér villanását.

- Bocsáss meg – szólal meg tétován. – Nem akartalak megbántani...
- Tudom – mosolyog rá a lány. – Te nem bántanál meg soha...

Mennek szótlantul tovább. Kezüik lépteik ütemére összeér, szétválík, egymásba kulcsolódik. Érti Adrienn tenyerének melegét, ujjainak bársonyos szorítását.

- Jöjjön át velem a kápolnába – törte meg a varázst az igazgató kenetteljes hangja. – Essünk túl rajta minél hamarabb...

- Még nem...? – kapta föl a fejét riadtan.

- De igen – vágta rá az igazgató. – Nyugodjék meg, a művésznőt már a levelem megírása előtt elhamvasztottuk. Így járunk el azokkal, akiknek nincsenek rokonaik. Ők itt maradnak a kápolnában. Azt szerettük volna, hogy a művésznő is – sóhajtott ájtatosan. – Ő lett volna gyűjteményünk legértékesebb darabja, ha szabad így fogalmaznom. Neki viszont az volt az utolsó kívánsága, hogy vigye el innen. El sem tudja képzelni, milyen nehezen találtunk magára...

A kápolna a kert végében állt. Kicsi, fehér épület, színes kavicsokkal felszórt ösvény vezetett az ajtajáig. Kétfelől, a pázsiton, szabályosan elrendezett nyugágyakon beomlott arcú, roskatag testű asszonyok és férfiak heverték. Kéttucatnyian lehettek. Üveges tekintetük a semmibe révedt. Egy fehérköpenyes ápoló a közeli filagóriából felügyelte őket.

- A nyugtatóktól ilyenek – magyarázta az igazgató. – Ez a legjobb, amit velük tehetünk. Tiszta fejjel folyamatos gyötrellem lenne az életük.

Adrienn is ilyen volt?, akarta kérdezni, de az igazgató újból megelőzte.

- A művésznőt nem kellett gyógyszerezni. Magánál volt az utolsó pillanatig.

A kápolna vaspántos ajtaja nehezen nyílt. Bent fojtogató dohszag terjengett. Az örökmécs parányi lángja lilán sercegett a félhomályban.

- Íme, a mi kis házi kápolnánk – gyújtotta föl az igazgató a villanyt.
- Kora középkori építészeti remek. Kész csoda, hogy épségben átvészelte a történelem viharait.

Az ünnepélyes hang hallatán díszes berendezésre számított, aranyozott szobrokra, a mennyek országát ábrázoló, színes freskóra. A szűk helyiségben azonban csak egy megfeketedett faoltár és három gyalutlan deszkapad szomorkodott. Körben a penészfoltos falon apró

kőtáblák sorakoztak az elhunytak nevével, születési és elhalálozási dátumukkal.

- Ennyi marad az emberből – követte tekintetét az igazgató. – Betűk és számok. S mögöttük maréknyi hamu. Vagy még ennyi sem – fordította ki színpadiasan a két kezét.

Talán ez a könnyednek szánt mozdulat okozta, az üres tenyerek hivalkodó felmutatása, hogy hirtelen elege lett az igazgató ájtatos szövegeeléséből.

- Igaza van, essünk túl rajta minél előbb! – mondta. A hangja fakó volt, mint a falakra vetülő villanyfény.

Az igazgató térült-fordult, s már hozta is az urnát az oltár mögül.

- Kitűnő fémötvözet – áradozott. – Eltart a világ végéig is.

- Biztos, hogy az övé? – lépett hátra önkéntelenül.

- Micsoda kérdés! – mutatott az igazgató az urna oldalára gravírozott betűkre. – A művész akarta, hogy így vessük rá a nevét. Pár héttel a halála előtt kaptam a mintát tőle. Akkor beszélt a kettejük közti kapcsolatról. Nem ismeri föl a kézírását?

- De igen – vágott az igazgató szavába. – Mehetünk.

A nyugágyak már üresek voltak. Egyik-másik mellett gyógyszeres dobozok, infúziós zacskók, injekciós fiolák heverték a földön. Az irodában olvasatlanul aláírta az eléje tett hivatalos papírokat.

- Tessék – nyújtotta át az urnát ünnepélyesen az igazgató. – Most már törvényesen is a magáé.

Milyen könnyű, gondolta, miközben a táskájába tette. Mintha semmi sem volna benne.

A folyosón kövér, egyenköpenyes nő állította meg.

- Hát mégis eljött? A művész sokat mesélt magáról – hajolt hozzá bizalmasan. Lehetően enyhe áfonyalikőr illata volt. – A lelkemre kötötte, hogy ezt a levelet adjam át magának – nyomott a kezébe egy fehér borítékot. – Azt mondta, élet-halál kérdése, hogy megkapja. Tegye el gyorsan! Ebből majd mindent megért.

A levél a kabátja belső zsebében lapult, felbontatlanul. Útközben többször is megtapogatta a lenvászon szöveten keresztül, hogy újra és újra meggyőződhessen a létezéséről. Úgy döntött, csak *akkor* olvassa el. Úgysem változtathat már a törtéteken. Miközben az előtte álló napon tőprengett, fölszállt a hajnali pára. Virágzó oleander bokrok mellett száguldottak. Ha nincs a rögzített ablaküveg, akár meg is

érinthette volna a légörvényben borzongó lila, vörös, rózsaszín szirmokat. A narancs- és olajfaligetek fölött, a sziklás domboldalakon körkörösén épített települések tűntek föl. Egymás fölé magasodó, ódon kőházak, középen szögletes templomtoronnyal. Távolabb, a temetőkeretek fehér sírkövei között ciprusok meredtek sötéten az égre. Akár egy képeslap, gondolta. Ezer éve ilyen itt minden, csak az emberek cserélődtek ki időközben. Vagy talán ők sem, s a sírkeretek a festői dekoráció részei csupán. Lehet, hogy mégiscsak Mózsinak van igaza, s az idő agyunk rémszüleménye csupán. Aztán meglátta a tengert: a víz ezüstös lávaként fénylett a láthatáron. Órájára nézett: még öt perc, és megérkezik. A csomagtartóból leemelte a bőröndjét. Érezte, amint a ruhák közé tett urna elmozdul benne.

Csak ő szállt le az állomáson. A váróteremben alig voltak egy páran. Rikító rongyokban pávázó turisták, hatalmas csomagokkal körülbástyázva. Megállt a falra akasztott térkép előtt, nézte a falucska sárgával jelzett, tekervényes sikátorait, a tenger tintakék foltját, aztán kilépett a reggeli ragyogásba. A kijáráttal szemközt fehér ruhás aggastyán ült egy platánfa árnyékában. Hullámos ősz haja a válláig ért, arcát ezernyi ránc rovátkolta, tekintete világtalanul homálylott mély szemgödrében. Ütött-kopott gitár volt mellette, a fa törzséhez támasztva. Közelebb lépett hozzá, aprópénzt dobott a lábához tett pléh dobozba. A fémes koccanásra az aggastyán megelevenedett, a gitár után nyúlt. Egy ideig figyelte, mint botladoznak a csontos ujjak a húrokon, aztán továbbindult. Már a tér túlsó oldalán járt, amikor felismerte a tétován kerengő dallamot. *My friend the wind will come from the hills, When dawn will rise, he'll wake me again, My friend*¹... énekelte a vak aggastyán nyikorgó hangon, mintha évezredek óta nem nyitotta volna ki a száját.

...*the wind will tell me a secret*²... Demis Roussos lágy, érzelmesen rezdülő hangja betöltötte a félhomályos helyiséget. A lemez alig sercegett. Ez a dal vezette hetek óta a nyugati toplistákat. Naponta többször is bejátszották a Luxemburg Rádióban, hétvégeken pedig a Szabad Európa Rádió kívánságműsoraiban küldözgették egymásnak a szerelmesek. Összefonódott párok imbolyogtak körülöttük a táncparkett félhomályában. A Che Guevarra Ifjúsági Központ diszkója zsúfo-

1 Barátom, a szél, a dombok felől érkezik, Hajnalban újból fölébreszt, Barátom...
2 ...a szél egy titkot mond nekem.

lásig tele volt ezen az estén. Május utolsó szombatja volt. Két hét múlva kezdődtek az érettségi vizsgák.

- Mintha rólunk énekelne - fonta Adrienn a karját a nyaka köré. A hajából friss samponillat áradt.

- Igen - szorította magához a lányt. Érezte, mint süt a bőre a vékony blúz alatt. *My friend the wind will say she loves me. And me alone, and me alone*³...

Kapcsolatukat kezdettől fogva Adrienn irányította. A szerelem apró, meghitt jeleivel igazította magához nap mint nap. Ő pedig boldogan fogadta el a játékszabályait, vetette alá magát a lány gyöngéd akaratának. A hátsó padból melléje ült az első sorba. Úgy vágatta le a haját, ahogyan ő kérte. Adrienn választott számára inget és öltönyt a közelgő ballagási bálra. Hétvégeken már nem utazott haza szülőfalujába, gyerekkora önfeledt paradicsomába; a kollégiumban maradt a lánnyal, aki látni sem akarta a szüleit, mert elege lett az anyja örökös hisztizéséből és az apja ellentmondást nem tűrő parancsolgatásából. Ilyenkor naphosszat a Kornis Dániel utcában kószáltak. A pusztulásra ítélt múlt színterei mintha megsokszorozódtak volna előttük, szerelmes bolyongásaik során mindig láttak valamit, ami beindította a képzeletüket. Különös lényekkel, titokzatos ábrákkal díszített kapukat és házakat, elhagyatott kerteket, hol hófehér márványszobrok fulladoztak a bujázöld bozótban. Mindegyikhez találtak történetet. Vidámat vagy szomorút. Hátborzongatót vagy szívmengetőt. Megrázót vagy szórakoztatót. Mikor merre vitte őket a szavak sodra. Különleges játék volt ez, a legszebb, amit valaha kitaláltak. Máskor az itt élő idős házaspárok sorsát próbálták megfejteni. Azt a rejtélyes folyamatot, melynek során ezek az emberek az idő hullámverésében egymáshoz csiszolódtak. Szeretnék megöregedni veled, sírta el egyszer magát Adrienn egy elaggott, aprócska pár láttán, s ő a madárcsontú öregek kifakult tekintete előtt a lány könnyeit törölgetve örök hűséget fogadott neki. Szombat esténként a Kornis Dániel utcai diszkóba mentek, s a lassú, érzelmes számokra egymásba feledkezve táncoltak. Arról azonban, hogy mi lesz velük a tanév vége után, soha nem beszéltek. Olyan valószerűtlennek tűnt, hogy véget érhet, ami épphogy elkezdődött, hogy igazából nem is hitte el. Meg aztán fogalma sem volt, hogy mihez kezd

3 Barátom, a szél azt mondja, hogy ő szeret engem. Csak engem, csak engem... (Demis Roussos: *My friend the wind...*)

majd. Adriennen kívül semmi sem érdekelte. Kétségbeesetten kapaszkodott a lányba, mintha ketten ellenállhatnának az idő irgalmatlan áramlásának, s egy örökké tartó jelenben élhetnének a világ végezetéig.

- Gyere - húzta magával Adrienn a dalt követő zajban. - Valami fontosat akarok mondani neked.

Átfurakodtak a tömegben, és kiléptek a fülledt, májusi éjszakába. A bejárati lámpa közelében kisebb csoport ácsorgott. Endi is köztük volt.

- Már csak ti hiányoztatok - lépett eléjük. Kentet szívott, az édeskés füst körülengte őket. - A nagybetűs szerelmespár - mérte végig őket kihívóan.

A hirtelen beálló csendben a szavai valóságként tisztán csengtek. Szívott még egyet a cigarettából, aztán a földre dobta, eltaposta.

- Ma Ciprián úr vendégei vagyunk. Kurva jó piája van, gyerekek.

A csoportból kivált egy alak, s pár lépést tett feléjük. Szikár, középtermetű férfi volt. Ötven év körüli. Hátrafésült fekete haja brillantintól csillogott. A lámpafény élesen kirajzolta kemény vonásait, a szeme körül szétrajzó szarkalábakat. Fekete farmernadrág volt rajta, dzsekije alatt kihajtott gallérú vérvörös ing virított.

- Csak az jöjjön, aki akar! Nem kötelező lazítani - szegezte rájuk átható tekintetét. Enyhe idegen akcentussal beszélt. Szája sarkában kesernyés mosoly bujkált.

Körbefogták őket, a társasággal sodródtak. Magas, kovácsoltvas kapunál álltak meg. A rozsdafoltos rácsokon túl kiszáradt rózsabokrok meredeztek kuszán a holdfényben.

- Megérkeztünk - mutatott a férfi széles mozdulattal a kert mélyén derengő épületre. - Azt mondják, valaha itt lakott az utca névadója. - Állítólag széltében-hosszában bejárta a világot, s csak azért jött haza néha, hogy újból útra kelhessen.

Az emeletes, lapos tetejű villa eddig valahogy elkerülte a figyelmüket. A kapuból egészen jól nézett ki. Középről viszont úgy, mint a környék többi lerobbant háza. A fehér festék szürkévé koszolódott rajta. Homlokzatán csonka kőszirének szomorkodtak. Kör alakú ablakai a hajók kajütblakaira emlékeztettek.

- Mint egy zátonyra futott yacht - szorította meg Adrienn riadtan a kezét.

- Bravó - nevetett a vendéglátójuk szárazon. - A kis hölgy fején találta a szöveget. Irány a fedélzet!

A fedélzet a tetőterasz volt. Az előszobából keskeny csigalépcső vezetett a magasba. Lábuk alatt a korhadt deszka vészesen ropogott. Fent a derékmagasságú korlát közelében hosszú asztal terpeszkedett tucatnyi bádogszékkal körülvéve. Az asztalon hatágú ezüst gyertyatartók álltak alvadtt vöröszínű gyertyákkal.

- Foglaljatok helyet! - váltott tegezésre Ciprián úr, és meggyújtotta a gyertyákat. - Örvendek, hogy elfogadtátok a meghívásomat - hajolt meg aztán feléjük szertartásos udvariassággal. - Köztetek végre én is fiatalnak érezhetem magam.

Ők ketten az asztal szélére kerültek. Helyükről a Kornis Dániel utca felső végére láttak. A romos katedrális köcsipkés körvonalai feketén rajzolódtak ki a láthatáron.

- Boldogok a lelki szegények, mert övék az öntudatlanság országa - követte tekintetüket a vendéglátójuk csúfondárosan mosolyogva, s hasas üvegpalackot tett az asztalra.

- Maga csak gúnyolódni tud? - szaladt ki a száján, de a teli üveg láttán kitérő lelkes hangzavar elnyomta szavait.

Közben poharak is kerültek. Ciprián úr színültig töltötte valamennyit a borostyánfényű folyadékkal.

- A soha vissza nem térő pillanat varázsára - emelte magasba poharát.

Tüzes, ismeretlen fűszerekkel ízesített ital volt. A fejébe szállt, pedig csak éppen hogy belekortyolt Adrienn-nel. A társaság többi tagja fenéig ürítette a poharát. Ciprián úr újra töltött. A szesz megoldotta a nyelveket. Egymás szavába vágva beszélgettek, hadonásztak, nevetgéltek körülöttük. Hűvös szellő kerekedett. A gyertyák rebbenő világánál mintha fonnyadtá aszalódtak volna az arcok.

- Menjünk innen! - bújt hozzá fázósan Adrienn.

Leosontak a teraszról. A rozoga falépcső melletti ajtó tárva-nyitva állt. A lepusztult helyiségben elnyűtt szalmaszák hevert. Koszos huzatából tűként hegyesedtek ki a szalmaszálak. Üres üvegek, széttaposott csokisdobozok és cigarettacsikkek borították körülötte a padlót. Két hasonló szobába is betévedtek, míg végre rátaláltak a kijáratra. Közben teljesen kitisztult a feje. Már az utca végében jártak, amikor mintha a nevüket hallották volna tompán visszhangzani az éjszakában.

Átszaladtak a kihalt főtéren, a sarkon magasodó kollégium felé. Csak a nevelő szobájában égett a villany, az első emeleten. Az épület mögé kerültek, bemásztak az udvar felőli nyitva hagyott ablakon, végigsiettek a folyosón a lányhálóig vezető lépcsőig.

- Eljössz velem? Most, hogy egyedül maradtunk, végre megbeszélhetjük - szólalt meg Adrienn. A hangja feszülten rezgett a félhomályban.

- Igen - vágta rá kapásból.

- Még nem is tudod, hogy hova - mosolyodott el a lány.

- Hova?

- Messzire.

- Mégis milyen messzire?

- Mint a mesékben...

- Az Óperenciás-tengeren is túlra?

- A vasfüggönyön is túlra. Egy kis olaszországi faluba, a Földközi-tenger partjára. Kislánykoromban már voltam ott egyszer a szüleimmel. Akkor még jól megvoltunk egymással.

- S mégis hogyan? Kizárt dolog, hogy útlevelet kapjunk. Csak a kiváltságosak mehetnek Nyugatra.

- Az apám ügyvéd, befolyásos ember - magyarázta Adrienn. - Az útlevélosztály főnöke az évfolyamtársa volt az egyetemen. Azt mondta, simán el tudja intézni velem. Nem ellenőriznek le, nem rendelnek be kihallgatásra. Itt vannak nálam az útlevel igényléséhez szükséges űrlapok. Holnap kitöltjük, a többi az apám dolga. Egy feltétele van csupán - rebbent meg a tekintete. - Csak akkor mehetünk, ha sikerül az érettségink. Ígérd meg, hogy tanulni fogsz!

- Esküszöm - ereszkedett térdre, ünnepélyes arcot vágva. - Bár a biztonság kedvéért a vizsgáztató tanároknak is szólni kéne.

- Ne hülyéskedj, ez most komoly - nézett rá elhomályosuló tekintettel a lány, s két tenyerébe fogva az arcát, gyengéden megcsókolta. Aztán sarkon fordult, és felszaladt a lépcsőn.

A következő napok eseményei álomszerűen összefolytak. Minden olyan valóságértelmennek tűnt, mintha nem vele, nem velük történt volna. A ballagás. A bankett. Az érettségi. Tanárai komor jóslatai ellenére az elmézőnyben végzett. Néhány tizeddel maradt le csupán Adriennről. Telefonált a szüleinek, hogy minden rendben, ne aggódjanak tovább. Ekkor említette meg nekik, mintegy mellékesen, a kirándulást. Azt

mondta, néhány osztálytársával tíz-tizenkét napos túrára megy a hegyekbe. Túlságosan is bonyolult lett volna elmagyarázni nekik a teljes igazságot. Lehet, hogy el sem hitték volna. Vagy megpróbálták volna lebeszélni, nehogy bajba keveredjék.

Az eredményhirdetés utáni napon megérkezett Adrienn apja. Magas, jóvágású férfi volt. Rövidre vágott szőke haja már őszült a halántékánál. Krémszínű öltönyt, kék selyeminget viselt. Hatszögű ezüst-fekete mandzsettagombjai hivalkodóan villogtak.

- Szóval te vagy a lányom aktuális barátja - mérte végig leplezetlen rosszallással. - Adrienn-nek mindig is meglehetősen furcsa ízlése volt. De térjünk a tárgyra - nyújtotta át az útleveleket. - A jegyek is benne vannak, meg az ott-tartózkodásokhoz szükséges valuta is. Osszátok be, elég kell hogy legyen. A lányomra pedig jól vigyázz! - emelte meg a hangját. - Ha felcsinálsz, kitekerem a nyakad. Nem azért neveltem fel, hogy elcsessze az életét egy ilyen kis senkiháziával.

Már csak a szíve ki-kihagyó zakatolását hallotta a falu felső részé felé kanyargó, meredek sikátorban. A hőség folyékony üveggént örvénylett körülötte. Torkát, tüdejét égette. Fojtogatta. Egyre nehezebb lett a bőröndje. Aztán már nem bírta tovább, egy ajándékbolt előtt megállt, letette a földre. A kirakat polcain sorjázó bizsuk szivárványos foltokká kenődtek szét előtte.

- De szépek - hajolt közelebb az üveglaphoz Adrienn. - Veszünk egyet nekem?

- Ezek nem valódi ékszerek - ölelte át a lányt. - Nézd, milyen olcsók.

- Mit számít? - fordult feléje Adrienn. Az arcvonásai kisimultak, a szeme derüsen fénylett. Nyoma sem volt már rajta az éjszakai gyűrődésnek. - Majd azt mondom, hogy valódi. Hogy egy vagyonba került, de te mégis megvetted nekem.

Az eladó, kövér, derús tekintetű emberke tucatnyi gyűrűt, karkötőt, nyakláncot, fülbevalót terített szét előttük a pulton. Adrienn egy aranyozott nyakláncot választott, apró, finoman kimunkált, lilacsillóságú nőszírommal.

- Csatold föl, kérlek! - nyújtotta feléje.

Az eladó széles mosollyal figyelte, mint kapcsolja össze ügyetlenkedve a vékony lánc két végét a lány nyakán, majd buzgón bólogatva jelezte, hogy ennél szebbet nem is választhattak volna.

- Köszönöm! - simult hozzá Adrienn az utcán. - Mindig eszembe fogsz jutni róla.

Tíz óra is elmúlt már. A dombtető közelében jártak, egy lépcsős, sziklába vágott sikátorban, mely oly szűk volt, hogy éppen csak elfértek egymás mellett, de még mindig nem találtak kedvükre való szállást, pedig szinte mindenik házban akadt kiadó szoba, s az árak is tűrhetőek voltak.

A ház, amelyet Adrienn képeslapgyűjteménye alapján elképzelték maguknak, a sikátor végében állt. Fehér terméskőből emelt, földszintes épület volt, nagy, zsalugáteres ablakkal. Több száz éves lehetett. A durva, egyenetlen kövekhez borostyán tapadt. Aprócska öregasszony nyitott ajtót. Csupa ránc arca felragyogott, amint a turista szótárt lapozgatva, tört olaszszággal előadták a kérésüket, s már vezette is őket fürgén az udvar virágzó magnóliái közt a ház hátsó fertálya felé. Hús, félhomályos helyiségbe léptek, frissen mosott ágynemű és levendula illata terjengett a levegőben. Az öregasszony szélesre tárta a zsalugátereket. Káprázó szemmel néztek körül a beáramló fényben. Egy ágy, egy szekrény, egy asztal és két szék volt a szoba berendezése. Nemzedékek koptatta, öreg bútorok. Az ágy fölött, megbarnult olajfestményen kamasz Madonna álmodozott.

- Carissimi, vi piace?⁴ - fürkészte arcukat az öregasszony.

- Sì⁵ - nézték egymást.

Kifizették a szoba árát. Az öregasszony a köténye zsebébe gyűrte a pénzt, bátorítóan rájuk mosolygott, s magukra hagyta őket. Az ablakhoz léptek. A kert gránátalmaíai között a tengerre láttak. Az ég és a víz szemkápráztató kékje szétválaszthatatlanul egybefolyt előttük. Lány szellő kerekedett, végigsimított a fák levelein és az arcukon.

- Tíz nap - ismételtette halkán Adrienn. - Még tíz nap.

- Valami baj van? - ölelte át.

- Semmi - siklott ki a karjai közül a lány, s már nevetett. - Fogj meg, ha tudsz!

Az ágyat és az asztalt kerülgetve, sikongva futott előle, lába alig érintette a földet. Végül, talán mert Adrienn is így akarta, sikerült elkapnia. Kifulladásig zuhantak az ágyra. A hófehér, ropogósra vasalt lepedőn egymás felé fordultak. Más volt ez, mint a kollégium kertjében

4 Tetszik, kedveseim?

5 Igen.

és séta közben a városban, az iskola folyosóin szünetekben és a hétvégi diszkóban. Más, mint a reggeli találkozások és az esti elválások. Ilyen felkavaróan közel még soha nem kerültek egymáshoz. Adrienn a mellére húzta a kezét. Érezte, mint ver a szíve a póló alatt. Becézgették, simogatták, csókolgatták egymást, észre sem vették, hogy lekerült róluk a ruha. A lány átölelte, lehelete lángoló lepkerajként szálldosott az arcán, a nyakán, a mellkasán. Adrienn fölé hajolt, de amikor megpróbált beléhatolni, a lány eltaszította magától.

- Nem lehet - hajtogatta makacsul, tekintetében vágy és riadalom homálylott. - Ha szeretsz, megérted.

Nem, nem értette meg, pedig az életénél is jobban szerette. Mintha két Adrienn feküdt volna mellette az ágyon. Az egyik tapasztalt nő, aki újra meg újra feltűzelte a vérét, a másik éretlen kislány, aki riadtan állt ellen az utolsó pillanatban.

- Látod, itt vagyok neked - bújt hozzá engesztelően a sokadik sikertelen kísérlete után. - Másként is lehet. Meglátod, jó lesz...

A gyűrött, átnedvesedett lepedőn egymás karjaiban aludtak el végül.

- Sei sicuro?⁶ - nézett rá a küszöbről csodálkozva a csinos fiatalasszony.

- Sì, sì, solo una notte⁷ - ismételte meg harmadszorra, s érezte, hogy elpirul a fiatal nő kétkedő kérdése nyomán.

A ház nem változott semmit. Minden a helyén volt. A fehér, faragatlan kövekre tapadó borostyán és a kert virágzó magnóliái. Az öreg, megkopott bútorok és az ágy fölött álmodozó, kamasz Madonna. Minden. Kivéve a fürge, aprócska öregasszonyt, donna Mariát. Valamilyik kései leszármazottja lehet ez a ruganyos testű, latin szépség, gondolta, mikor a szobában egyedül maradt. Nézte, sokáig nézte a kert gránátalmafaín túl tündöklő tengert, aztán az ágyhoz szédelgett, és kimerülten dőlt végig a feszesre húzott levendulaillatú lepedőn.

Reggelente Adrienn cirógatására ébredt. A lány mosolyogva nézte, mint nyitja rá a szemét. Te hétalvó, duruzsolta a fülébe, mi lenne, ha egyszer te ébrednél előbb. Hiába esküdözött, hogy legközelebb ő költögeti majd, Adrienn csak nevetett rajta, úgysem tudnál megelőzni, fészkelődött el a karjai között. Gyengéden s már-már tudományos módszerességgel láttak hozzá egymás testének felfedezéséhez. Nem

6 Biztos benne?

7 Igen, csak egy éjszakára.

siettek, hagyták, hogy a vágy lassan vegye birtokba őket. Többé nem próbálkozott Adrienn ölébe hatolni. A lányra bízta magát. Ő meg Adrienn nyöszörgésbe fúló szavait követve a lány selymesen fénylő bőrét, vörösén izzó mellbimbóit simogatta, csókolgatta, ágyéka lüktető kelyhére hajolt, testének felgyorsuló, szaggatott hullámszását figyelte, hogy egyszerre zuhanjanak a boldog megsemmisülés pillanatnyi örökévalóságába. Utána egy ideig egymást becézgetve feküdtek a gyűrött, verejtéküktől átítatott lepedőn, majd megmosakodtak a szűk mosdófülkében, gyorsan reggeliztek, s rohantak is a tengerpartra. *Carissimi, non sbrigatevi, la vita vi aspetta*⁸, kiáltott utánuk az öregasszony az udvaron. *Ma si, donna Maria*⁹, szóltak vissza vidáman. A falu platánfakkal árnyalt terecskéjén azonban mindig megálltak, és vásott kölyökként locsolták egymást a mohos szökökút vizével. Aztán szaladtak tovább, le a tenger ezüstösen fodrozódó tükre felé kanyargó sikátoron. Lent a part menti kicsi piacon fügét vásároltak, mindig attól a foghíjas, napbarnított árustól, aki kézzel-lábbal magyarázta nekik, hogy aki az ő portékájából eszik, az örökre szerelmes marad. Csókolózva mentek tovább. A füge édes, illatos húsa összekeveredett a nyálukkal. Gyékényüket a fodrozódó hullámok közelében terítették le. Úszkáltak, egymásba kapaszkodva ringatóztak a csillámló vízben, kergetőztek, színes kagylókat gyűjtöttek a fövényen, s fülükhöz tartva találgatták rejtjeles üzeneteiket. Jó volt tudni, hogy csak papíron számítanak felnőttek, valójában gyerekek még. Aztán végigheveredtek az átforrósodott gyékényen, lehunyták a szemüket, és ujjjaikkal egymáshoz kulcsolódva a hullámok meg-megújuló litániáját hallgatták. Körülöttük alig voltak egy páran. Pocakos férfiak és lötytyedt mellű nők. A homokban heverték lomhán, vagy állva áztatták magukat a part menti sekély vízben, s őket figyelték lopva. Vajon ilyenek leszünk mi is, néztek néha aggódalmasan egymásra, de az ég derűs kékje, a vissza-visszatérő szellő simogatása, a víz végeérhetetlenül áradó zenéje azt súgta nekik, hogy velük ez nem történhet meg. Mikor a falu zömök templomtornyában elütötték a delet, visszaindultak a szállásukra. Donna Maria már várta őket az ebéddel. Spagettit vagy sült halat adott nekik. Minden nap másfélét. Desszertként szőlővel, narancssal, gránátalmával kínálta őket, s a friss gyümölcscsel megrakott, olajfából faragott tálat otthagytá

8 Ne siessetek, kedveseim, az élet megvár.

9 De igen, Mária asszony.

nekik az asztalon. *Mille grazie*¹⁰, mosolyogtak rá, mint ahogy azért is hálásak voltak, hogy naponta tiszta, levendulavirágot illatozó lepedőt húzott az ágyukra. Szieszta után a falu zezzugos utcácskáiban sétáltak. Betértek a boltíves, középkori templomba, kíváncsian nézegették a szentek csodás életét és a pokol iszonyú kínjait megelevenítő füstös freskókat. A rozoga padokba roskadt vénasszonyok sebesen pergő imáit hallgatták, s a két kivont pallosú kőangyal által őrzött oltár közelébe merészkedve belélegezték a szentély falai közt rekedt tömjénfüst nehéz illatát. Kint aztán, az égbolt végtelen kupolája alatt, fellélegezve folytatták útjukat. Felkapaszkodtak a falu fölötti sziklás dombtetőre, s megbűvölve bámulták az elébük tárulkozó mediterrán tájat. A sötétülő égen már pislákolnak a csillagok, mire önfeledt csavargásaikról esténként fáradtan hazaértek. A kitárt ablak elé ültek, gyümölcsöt eszegettek, nézték, mint merül homályba körülöttük a világ, s fénylenek egyre élesebben a csillagok. Megvárta, míg Adrienn hozzábújva elszenderedik, aztán gyengéden ölbe vette, lefektette, levetkőztette, s addig gyönyörködött benne, amíg ő maga is álomba nem merült. Az utolsó éjszaka azonban másként történt. Még sötét volt, amikor felébredt. Először nem tudta, hogy hol van. Aztán lassan felismerte a szobát. A szekrény, az asztal, a székek önmaguk elszabadult árnyaiként, testetlenül derengtek a sötétben.

- Adrienn - suttozta szorongva. - Adrienn.

A lány összekuporodva aludt mellette. Nehezen lélegzett, arca meg-megrándult, sírt álmában.

- Ébredj már! - simogatta az arcát. - Látod, megelőztelek.

Adrienn végre felnyitotta a szemét.

- Azt hittem, már sosem ébredsz fel - mosolygott rá megkönnyeb-bülten.

- Valami rosszat álmodhattam, már nem emlékszem - bűjt hozzá a lány. A teste forró volt, mégis hideglelősen reszketett. - De jó, hogy itt vagy - bűjt hozzá.

Szóltanul feküdtek egymás karjaiban. Hajnalodott. Az ablakkeretnyi égen sorra kihunytak a csillagok. Készülődniük kellett, a vonat kora reggel indult. Megmosakodtak, felöltöztek, összecsomagoltak. Gyorsan, szakszerűen mozogtak, hogy ne fájjon annyira. Mielőtt kiléptek volna az ajtón, a küszöbről még visszaneztek. Minden olyan volt, mint amikor

10 Ezer köszönet.

először beléptek. Csak a lepedő gyűrődései jelezték, hogy igenis léteztek. Hogy együtt éltek itt.

- Tíz napig - szólalt meg tétován.

Adrienn lassan becsukta az ajtót.

- Buona fortuna, carissimi!¹¹ - búcsúzott tőlük donna Maria, fonnyadt kezével végigsimítva arcukon. - Vi aspetta la vita.¹²

A nap már az égen volt, de a magas kőfalak között még hűvös pára terjengett. Fázósan siettek végig az állomáshoz vezető síkatoron. Lépteik élesen koppantak a kövezeten. A vonat pontosan érkezett, s pár perc múlva már indult is tovább. Egy üres fülkébe ültek. A falu nemsokára eltűnt a szemük elől. A tengert is már csak egyszer látták. Higanyosan fénylett a vörösen derengő napkorong alatt. A határ felé közeledve egyre nyugtalanabb lett. Mindaz, ami egyszerűnek és biztosnak tűnt addig, hirtelen bonyolulttá és bizonytalanná vált. Kiismerhetetlenné. Mi lesz velünk, visszhangzott benne. Beszélgetni akart Adriennel. Belekapaszkodni a hangjába, választ kapni kínzó kérdéseire. De félt megszólalni, nehogy elrontson mindent. Miközben magában viaskodott, a fülke megtelt utasokkal, s a bábeli hangzavarban, a tolakodó tekintetek hálójában már csak semmitmondó szavakat válthattak egymással.

A határon több órát vesztegeltek. Vámosok, határőrök kapaszkodtak föl a szerelvényre. Böröndjeikben turkáltak, földre szórták kagylóikat, gyanakodva lapozgatták útleveleiket. Utánuk egy szakasz katona járta végig a vagonokat, az arcokat vizslatták, káromkodtak. Bakancsaik alatt szilánkokra törtek a színes kagylók. Közben besötétedett, az óratorony reflektorai felgyúltak. A gyéren nőtt fűszálak szálkaként meredeztek a síkságot pásztázó fényben. Amikor továbbindultak, a szögesdrótkerítés felől mintha puskalövéseket hallottak volna. Aztán már csak az acélkerekek egyhangú csattogása hallatszott. Éjfél is elmúlt már. Útitársaik mocorogva aludtak körülöttük. A fülke pállott homályában váratlanul megszólalt Adrienn. Arra kérte, hogy tanuljon tovább. Hogy felvételizzen az egyetemre. Ez az egyetlen esélyed, hogy kitörj innen, hogy megvalósíthasd önmagadat, ismételte. Halkan beszélt, mintha csak magának. Hangja el-elcsuklott közben.

Igen, a lány végül mégiscsak kimondta azt, amire ő addig gondolni sem mert.

11 Sok szerencsét, kedveseim!

12 Vár rátok az élet.

- Hallgass az eszedre! - folytatta Adrienn. - Ha most rosszul döntesz, egész életedben bánni fogod.

- Rajtad kívül semmi sem érdekel - ölelte át. - Te tudod a legjobban, nélküled egy nagy nulla vagyok.

- Ne mondj ilyet! - vágott a szavába Adrienn a könnyeivel küszködve. Az út hátralevő részében többé nem szóltak egymáshoz.

Reggelre érkeztek meg. A lány járata pár perc múlva indult a közeli autóbusszállomásra. Sietve búcsúztak egymástól.

- Majd írok - fordult vissza Adrienn a busz lépcsőjéről. A hirtelen mozdulattól megingott, már-már a karjaiba zuhant, aztán visszanyerte az egyensúlyát, s eltűnt a busz belsejében.

Hiába várta, nem érkezett levél tőle. Naphosszat a szobájában ült, hol egyik, hol másik tankönyvben lapozgatott. Találomra, csakhogy az idő teljék, belekezdett egy-egy fejezetbe, de néhány oldal után unottan abbahagyta. Soha nem érezte még ilyen feleslegesnek magát. Hiába képzelte maga elé Adrienn, a valóság káprázata csak fokozta kínzó magányát. Aztán már nem bírta tovább, és felment a megyeszékhelyre. Nem tudta, hol lakik a lány, azok sem, akiket megkérdezett. Órákon át bolyongott a tömbházak szürke rengetegében, de sem a jó szerencse, sem a vak véletlen nem vezérelte elébe Adrienn. Helyette a lány apjával találkozott. Éppen kiszállt egy ezüstsínű Mercédészből a Megyei Bíróság épülete előtt.

- Beszélni szeretnék Adrienn-nel - szólította meg minden bátorságát összeszedve.

- A lányomhoz már semmi közöd - mondta kimért, már-már hivatalos hangon az elegáns, diplomatatáskás férfi, és felsietett a bejárathoz vezető, széles lépcsőn.

Utánaszaladt, könyörgött, porig alázkodott előtte, Adrienn apja azonban még csak szóra sem méltatta. Megsemmisülten nézte, mint lép be az üveges ajtón, és száll be a liftbe.

Mi történt, hol ronthatam el, gyötrődött napokon keresztül a tankönyveket félretéve. Aztán eszébe jutott a lány tanácsa. Mégis felvételizek, jelentette be a szüleinek. Az anyja és az apja megkönnyeb-bülten nézett össze. Még azt sem kérdezték, milyen szakra, csak menjen. Másnap már ott volt a neves egyetemi központban, ahova a környékbeli megyék végzős diákjai mentek szerencsét próbálni. Neki azonban esze ágában sem volt felvételizni. Csakis azért választotta ezt

a várost, mert úgy gondolta, hogy ott megtalálja Adrienn-t. Napokon át bolyongott, újra és újra végigböngészte a felvételizők listáit, de a lány neve egyiken sem szerepelt. A hazaindulása előtti estén egy belvárosi utcában összefutott Endivel.

- Na, mi van, szakított veled a kis csaj? - vigyorgott rá köszönés helyett.

- Honnan tudod? - kérdezett vissza önkéntelenül.

- Csak rád kell nézni, te rakás szerencsétlenség. Az ilyennel az csesz ki, aki csak akar.

Ahelyett, hogy behúzott volna egyet annak az öntelt alaknak, gyáván megfutamodott. Napokig visszhangzott benne Endi gúnyos megjegyzése. Azoknak a savként maró szavaknak köszönhetően, hogy végre összeszedte magát, s álmai romhalmazából föltápászkodva továbblépett. Tanulni kezdett, elszántan, konok kitartással, s az értelmetlen sorkatonai szolgálatot átvészelve sikeresen felvételizett a bölcsészkar olasz-magyar szakára. S ha már bejutott, nem adta alább. Odafigyelt az előadásokon, felkészült a szemináriumokra, szabad ideje nagy részét könyvtárban töltötte. Céltudatos munkájának köszönhetően valamennyi vizsgáján remekelt. Úgy érezte, más ember lett belőle: laza és magabiztos, aki szemrebbenés nélkül visszavágott, ha a helyzet úgy kívánta. Az aprócska, filigrán termetű, szőke lányok láttán azonban a szíve még hosszú hónapok múlva is fájdalmasan megdobbant. S amikor végre csajozni kezdett, a lányokban önkéntelenül Adrienn-t kereste. Az arcát, a mosolyát, testének tündéri báját. A talált hasonlóságok azonban csak töredékei, szánalmas árnyai voltak a vágyott valóság teljességének. S amikor egyik barátnője rövid, ezüstszőke hajáról kiderült, hogy páróka, felhagyott a lány keresésével. Egyikükkel sem érezte azt, amit Adrienn-nel. Pedig ezek a lányok mindenre kaphatóak voltak az ágyban, ráadásul ők kezdeményeztek mindig, nehogy azt gondolják róluk, hogy járatlanok a szexben. Csak ennyi az egész, kérdezte magától csalódottan, amikor először csinálta. Igen, csinálta. Mert nem igazi szeretkezések voltak ezek, hanem közönséges kefélek. Idővel Adrienn emléke fakulni kezdett benne. Néha már azt gondolta, mindaz, ami két és fél hónapig tartó kapcsolatuk során megtörtént velük, képzeletének játéka volt csupán. Talán Adrienn is. Az Endivel való újabb találkozója sem kavarta már föl. A Transsylvania Hotel

előtti átjárón vodkásüveget szorongatva, nagy kilengésekkel jött vele szemben.

- Szia - vetette oda könnyedén a tántorgó fiúnak. - Látom, jól megvagy. Bár a mozgásodon lehetne még egy kicsit finomítani.

Endi zavaros tekintettel meredt rá, majd egészen közel hajolt az arcához.

- Köd előttem, köd utánam, kicsi barátom - motyogta, kezét figyelmeztetően a magasba emelve, s eltántorgott mellette.

Endi talányos kijelentése hónapokkal később világosodott meg előtte, amikor fülébe jutott, hogy volt osztálytársát szökés közben agyonlőtték a zöld határon. Azt mondták, már csak pár lépést kellett volna megtennie, hogy eltűnjön az éjszaka sötétjében, amikor a reflektor fénye rávetült. A figyelmeztetés ellenére ment tovább. Állítólag egy egész géppisztolytárat kilőttek rá, hogy megállítsák. Úgy hírlett, még halálában is gúnyosan mosolygott, s az egyik föléje hajló határőr e túlvilági szemtelenség láttán esztét vesztve véres péppé rugdosta az arcát. Ő akkor már egy tanyasi iskolában tanított, magyaron kívül latint és testnevelést is, hogy meglegyen a kötelező óraszám. Olaszról szó sem lehetett. Ugye viccel, kolléga, még csak az hiányozna, hogy a dekadens nyugat romlott szellemiségével megfertőzze ezeket a jóra való parasztgyerekeket, somolygott ritkás bajusza alatt az igazgató, mikor első beszélgetésük során megjegyezte, hogy az olasz nyelv és irodalom a főszakja. Augusztus végén költözött ki arra az isten háta mögötti településre. A kultúrotthon mellett lakott, egy régi, megüresedett parasztházban, melynek fanyar birsalmallata anyai nagyanyja rozoga faházát juttatta eszébe. Kisgyerekként ott szerette meg a könyveket. A hajlott hátú, pókháló hajú öregasszony, akit a megsárgult fotográfiák tanúsága szerint tizenkilenc évesen a vármegye szépségkirálynőjének választottak, meséket olvasott neki. Mi is ott vagyunk bennük, általunk válnak hitelessé, mi pedig tovább élhetünk általuk, hajtogatta, s áttetszően kék szeme ilyenkor bepárásodott.

Zavaros hangokkal teli álmából visszazuhant a szoba üres csendjébe. Kezét kinyújtva önkéntelenül Adriennre kereste, de a lepedő érintetlenül fehérlett mellette. Órájára nézett. Tizenegy múlt. Ideje indulni, kászálódott föl a levendulavirágot illatozó ágyból. Fürdőnadrágot, fehér pólót vett magára. Az urnát és a levelet műanyagtaszkába tette, föléje gyékényt, törülközőt, strandpapucset, mintha csak fürödni készülne.

Az udvaron senki sem volt. Kilépett a kapun, elindult a platánfákkal árnyalt terecske felé. A szökőkútnál megállt, a mohos medencének támaszkodva tétován nézte a levegőben szétcsillámló vízcseppeket. Aztán ment tovább, lassan, le a tenger ezüstösen lüktető tükre felé. A parton rikító napernyők alatt elhízott nők és férfiak heverték. Több százan lehettek. Hurkás testük zsirosan fénylett a vastagon rájuk kent napolajtól. Mások a sekély vízben áztatták magukat lomhán. Nem, ez így nem lesz jó, ment tovább. Pár száz méterrel arrébb végre talált egy néptelen partszakaszt. Itt voltunk az utolsó napon, nyilallt belé a felismerés. Azon a napon a mohó és irigy tekintetektől távol Adrienn meztelenre vetkőzött előtte a parton. Csak az aranyozott nyakláncot hagyta magán a lilán csillogó nőszírommal. Ma így akarok fürödni veled, nézett rá incselkedően. Hogy ne felejts el soha. A gyékényt az átforrósodott homokra terítette, végigfeküdt rajta, lehunyta a szemét. A pályakezdését követő hosszú évtizedekre gondolt. Átélté újra a pillanatot, amikor végre tudatosult benne, hogy nem tanárnak való. Hogy amit ő hivatástudatnak, a józan ész diadalának, az értelmes élet kiteljesedésének vélt, szánalmas önáltatás, értelmetlen erőlködés, kétségbeesett menekülési kísérlet volt csupán. Felmondása után a megye határán fekvő városkába költözött. Szülői örökségéből olcsón megvette egy Nyugat-Németországba kitelepedő szász család házát. Pár évig a helyi napilap szerkesztőségében dolgozott, majd könyvesbolti eladó lett. A forradalom kitörésekor fellángolt benne is a lelkesedés, a tenni akarás vágya. Amikor azonban rájött, hogy egy ravaszul megrendezett politikai játék statisztája volt csupán, amelyben ezek kiontott vérével hitelesítették a csalást, kialudt benne a láng. Az új rendszerben nem vitte sokra. A könyvesboltból ment nyugdíjba. Párkapcsolataiban sem volt szerencséje. Rövid ideig tartottak, felszínesek voltak. Ennyire futotta, tért tárgyilagosan napirendre mindenik végén, mintha ez lenne az élet természetes rendje. Emlékei, amint megelevenedtek, sorra el is halványultak, kikoptak belőle. Otthonossá alakított háza, ritka virágokkal teli kertje, gondosan összeválogatott könyvtára is mind a feledés ködébe veszett. Egyedül Adrienn alakja maradt meg élesen benne. A lányé, akiről egy életen át azt hitte, hogy megszűnt létezni a számára. Aki nélkül nulla maradt egész életében. *Adrienn, szerelmem*. A sziklás domboldal felől forgószél támadt. Föltápáskodott. Az urnát gyengéden

kiemelte a táskából, fedelét lecsavarta. A selymes tapintású hamut a levegőbe szórta. Az ezüstös porszemek elkerengtek a fényben. Mintha mázsás tehertől szabadult volna meg, megkönnyebbülten ült vissza a gyékényre. Teljesítette feladatát. Felbonthatta a levelet. Az ismerős kézírás láttán fájdalmasat dobbant a szíve.

„Szerelmem, ha eljut hozzád a levelem, kérlek, olvasd végig, akkor is, ha gyűlölsz, akkor is, ha már semmit sem érzel irántam. Aztán tégy a legjobb belátásod szerint. Megbízom benned. Rád bízom magamat. Az idő sürget. Igyekszem rövidre fogni. Az elején kezdem. Soha nem mondtam el neked, de már az első napon észrevettem, hogy belém estél. Hízelt a hiúságomnak, amint lopva figyeltél, amint bátortalanul felém mozdultál, hogy aztán riadtan menekülj előlem. A tekintetedből felém áramló csodálat fényénél szebbnek, kívánatosabbnak éreztem magam, mint valaha. Meg jobbnak is. Én lassan, fokozatosan szerettelek meg. A humorod, a fantáziád, a féltékenység, az öntudatlan sármod vett le a lábamról. Azelőtt soha nem éreztem ilyet, pedig jó néhány kapcsolaton túl voltam már. Ezért is megbocsájthatatlan, amit veled tettem. Megbocsájthatatlan, hogy nem beszéltem neked az álomról, melyet kislány korom óta hordoztam magamban. Azt hittem balgán, ha elmondom, nem fog beteljesülni soha. Azóta rájöttem, az álmaink azért vannak, hogy megosszuk azokkal, akik szeretnek minket. Csak így válhatnak valóra igazán. Az én álmom a tánc volt. Nap mint nap elképzelttem magam, amint a világ híres színpadain táncolva elkápráztatom a közönséget. Apám a befolyásos ismerősei révén elintézte, hogy érettségi után a párizsi konzervatórium táncművészeti szakára felvételizhessem. Akkor már veled jártam. Önfeledt boldogságod láttán szorongva gondoltam arra, hogy mi lesz velünk a nyári vakáció után. Vidámságot színleltem, hogy eltakarjam vele növekvő bánatomat. Igyekeztem én is önfeledtnek tűnni, veled örvedeni, felszabadultan játszani, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Emlékszel még a sétáinkra, a közösen kitalált történeteinkre a Kornis Dániel utcában? A szombat esti diszkóra, Demis Roussos érzelmes dalára, mely a szerelem csodálatos hatalmáról szól? Éjszakánként aztán gyötrődtem, sírtam, kétségbeesetten kerestem a megoldást. Közben apám tudomására jutott, hogy veled járok. Figyelmeztetett, hogy egy bizonytalan kimenetelű diákszerelmem miatt kár féltározni a jól megtervezett jövőmet. A művészi hivatás különben is egész embert követel, a párodnak legjobb esetben is csak maradék jutna belőled, s ezt te sem akarnád, érvelt ördöngös ügyvédi logikával. Hosszas vívódás

után döntöttem. Azzal az olaszországi kirándulással akartalak kárpótolni. Apám kijárta neked is az útlevelet. Nem jószántából tette. Ahhoz túlságosan is rafinált, számító ember volt. Attól tartott, hogy ellenkező esetben mégiscsak téged választalak. Az a tíz együtt töltött nap abban a kis, tengerparti faluban életem legszebb időszaka volt. Bármit is híreszteltek rólam, akkor még szűz voltam. Anyám állandóan azzal tömte a fejem, hogy vigyázzak magamra. Hogy a szüzességem tartogassam a nászéjszakára. Meg aztán féltem, hogy elügyetlenkedjük, s teherbe esem. Viszont jól ismertem a testem, s te kitűnő, figyelmes tanítványnak bizonyultál. Soha többé nem éreztem azt a hullámokban rám törő gyönyört, azt a boldog megsemmisülést, amivel abban a régi ágyban megajándékoztál engem, pedig utána éveken át kerestem megszállottan, számolatlanul váltogatva a partnereim, de csak undor vagy kínzó hiányérzet maradt utánuk. Utolsó éjszaka, amikor te még mélyen aludtál, felébredtem, s amint a félhomályban derengő arcodat néztem, belém nyilallt, hogy mennyire egoista voltam. Hogy rútul kihasználtalak, becsaptalak téged. Abban a pillanatban már semmi sem számított rajtad kívül. Magamba akartalak fogadni, örökre hozzám láncolni. Aztán a pillanat varázsa szertefoszlott, belealudtam bánatomba, s a te aggódó szavaidra ébredtem fel hajnal felé. A párizsi diákélet, a táncpróbák, a fellépések kezdetben az újdonság izgalmával töltöttek el. Rengeteget dolgoztam, de egy idő után a lelkesedés lángja kialudt bennem. Rájöttem, hogy magamat is galádul becsaptam. Ekkor kezdtem el leveleket írni neked. Hogy mennyire hiányzol, hogy átkozottul megbántam a döntésemet, terveket szőttem, hogyan kezdhetnénk előlről, de egyetlen levelemre sem érkezett válasz. Több menekülttől is azt hallottam, hogy biztosan nem jutottak el hozzád. Ezzel vigasztalgtam magam sokáig. Közben egyre aggasztóbb hírek érkeztek hazulról. Apám befolyásos barátainak egy részét lecsukták. Őt kirúgták az ügyvédi kamarából. Nem mentem haza. Folytattam, ahogy tudtam. Amiről régebb azt hittem, hogy álmom beteljesülése lesz, a tánc, a szereplés rutinná, örömtelen feladattá silányult. Pontosan betanult, művészien előadott mozdulatok összessége lettem. Reflektorok fényében táncoló szép semmiség. A rendszerváltáskor egy segélyszállítmány kísérőjeként hazalátogattam, de hiába kérdezősködtem, senki sem hallott felőled. Visszamentem, éltem tovább hétköznapivá szürkült életemet. Miután kiöregedtem a színpadról, egy ideig művészeti tanácsadóként dolgoztam, majd nyugdíjaztak. A Szent Lázár Öregotthonról tavaly egy internetes hirdetésből szereztem tudomást.

Tetszett a nyugodt falusi környezet, a békés, rendezett öregkor gondolata, meg aztán titokban még mindig abban reménykedtem, hogy rád találok, s együtt tölthetjük életünk hátralevő részét, ha te is úgy akarod. Hogy hamarosan meghalok, nemrég közölte velem az öregotthon orvosa. Ez a levél az utolsó esélyem. Most, hogy leírtam mindezt, mintha mázsás tehertől szabadultam volna meg. Éjjél is elmúlt már, körülöttem csend van. Alszanak az öregotthon begyógyaszerezett lakói. Ideje elbúcsúznom tőled. Vigyázz rám! Örök szerelemmel: Adrienn”.

Szeme előtt a betűk szétrebbentek. Amint a boríték után nyúlt, hogy visszategye a papírlapot, egy nyaklánc hullott ki belőle. Egyből felismerte. Az apró, finoman kimunkált nőszírom lilán fénylett a homokban.

- A nyakláncom - riad meg Adrienn. - Még jó, hogy észrevettem. Csatold vissza, kérlek.

Felkapja a földről a nyakláncot. A lány nyakára illeszti. Remeg a keze, nem boldogul a kapoccsal. Adrienn mosolyogva figyel, mint ügyetlenkedik. Meztelen teste forró, hajából friss samponillat árad. Végre sikerül összekapcsolnia a nyaklánc két végét.

- Még egy nyakláncal is alig boldogulsz, szerelmem. Mihez fogsz kezdeni akkor velem? - simul hozzá a lány incselkedően.

Aztán ellép tőle, hanyatt fekszik a gyékényen, széttárja combjait. Vágytól homályló tekintettel várja.

Alkonyat, 2013–2014 (70 x 95 cm, olaj, vászon)

Markó Béla
HÁZSONGÁRDI KALAUZ

Világításkor átfordul a menny.
Lángoló szirmok a lábunk alatt.
Körös-körül már minden temető.
Nincs temetkezés, csak rátemetkezés.
Nőnek lefelé nekropoliszok.
Fejre állított felhőkarcolók.
Zsong a Házsongárd.
Sok csontváz-darázs.
Feküdtek itt már valakik.
Utána ismét valakik.
Akik nem itt, azok is itt.
Magyarok, magyarok, magyarok.
Majd egyre többen mások is.
Rétegelt halál mindenütt.
Kilátni sehogy sem lehet.
Egyik nyomja a másikat.
Nem temet, hanem rátemet.
Nem temetkezik, csak rátemetkezik.
Halálának is célja van.
Azt is mondhatnám, értelmes halál.
Nem ápol, hanem eltakar.
Élünk, mert emlékezünk.
Már útközben is könnyezünk.
A tegnap csupa ismerős.
Meválik, hogy holnap mi lesz.
Nincsen írás a koponyán.
Hogy mit beszélt, miről beszélt.
Valahogy mégiscsak beszélt.
Ki tudja, honnan jön a fű.
Ember volt itt minden fűszál.
Nem látszik rajta, hogy ki volt.
Lehetett férfi, nő vagy gyermek is.

Az is lehet, hogy körbejárt.
Magyar is volt már, majd román.
Ki tudja, hova sietünk.
Miért van ez a hegymenet?
Mindenki megkapaszkodik.
Előbb-utóbb a csúcsra ér.
Gyertyát gyújt, sír, silabizál.
Megkönnyebbülten leereszkedik.
Mélységes mélyben napsütés.
Helikopter-leszálló is talán.
Valakire majd rátemetkezünk.
Valaki egyszer ránk temetkezik.
Holtunkban folyton fojtogat.
Ki fent van, az van legalul.
Idelent virág kapható.
Minden temető kaptató.
Elfogy a betű felfelé.
Más nevek, más nyelv, másféle kő.
Néhány évre még kibérelhető.

Árnyékok, 2016 (70 x 90 cm, olaj, vászon)

Kenéz Ferenc
UGYAN MÁR, BARÁTAIM...

Markó Bélának, szeretettel

Hogy a diktatúra költészete
nem volt költészet?
Ugyan már, barátaim!
Hiszen az autóbusz se volt
autóbusz,
mégis milyen jó volt, amikor jött!
A kenyér sem volt kenyér,
mégis milyen jó volt,
amikor volt.
A szabadság se volt szabadság,
mégis milyen jó volt,
ha beleszagoltál!
Ha meg akarod ismerni
milyen volt a diktatúra szabadsága,
milyen volt a diktatúra kenyere
s milyen a diktatúra autóbusza,
hát ez nem fog menni
a diktatúra költészete nélkül.
Mert sehol a világon
nem lehet megismerni
a diktatúra költészetét
a diktatúra költészete
nélkül.
És bizony, akármilyen nagy (is) a diktatúra,
egy kicsi költészet mindig, mindenhol van.
És bizony, akármilyen nagy (is) a költészet,
egy kicsi diktatúra mindig, mindenhol van.
És akkor
Szilágyi Domokosról
még nem is
beszéltem.

RÉSNYIRE CSUKOTT MÁLNAHÁZ

(Szócs Géának, szeretettel)

Mi mennyi, mikor, miért,
mennyi a padozatért, mennyi a mennyezetért,
s a fölhalmozódott, köztes teher,
az eltelt élet öröke,
mit most már mérni, mérni kell,
mérni, mázsálni kell,
mennyi az igenekért, mennyi a nemekért,
egy tömbben és percről percre,
vederre és szemről szemre,
mint eltévelyedett jegesmedve,
ki nem szokott a lanyha jóhoz,
keshedsz az édes szorítóhoz,
hát ezt jelenti a számlaláz,
mi mennyi, mikor, miért,
mennyi a padozatért, mennyi a mennyezetért,
hát ezt jelenti a számlaláz,
résnyire nyitott málnaház.

NAGYSÁGOS KÖVÁRY GYULA M. KIR.
DETEKTÍV ÚRNAK, KOLOZSVÁR

*(Tamás Gáspár Miklósnak,
szeretettel)*

Édes Muncikám!
Gondoltam egy merészet és nagyot.
Megrendeltem a szekrényt.
Mindenben a legjobb belátást követtem.
Igyekeztem úgy megoldani, ahogy
már régebben kiterveztük.

2 m 20 cm a szekrény külső mérete.
(Ennél nagyobb az ablakpárkány miatt
nem fér el.)
A rajzot tőlem telhető pontossággal
mellékelem.
A mintát az asztalosnál levő
kész szekrényről vettük.
Az ott kétajtós ruhás résszel van, és
a kombinált rész is valamivel (30 cm)
nagyobb, mint a miénk lesz.
Garantált száraz fából készíti,
színe a hálóéhoz hasonló,
kissé talán sötétebb.
Belül rózsafa furnéros.
A bár részt nem rendeltem kivilágíthatónak.
De ha Te úgy akarod,
azt még meglehet utóbb is.
Oda teheted az italokat.
Az ajtaja olyan, ahogy kinyílik
belülről, van pohártartó is.
Az ajtó hajlított gömbölyű.
Felül részecskés üvegezés van.
A szekrényrész akasztós, 90 cm széles,
és felül kalaptartója is van.
A sarkok mindenütt gömbölyítve,
az ajtók domborúak.
A szekrény három részre szétszedhető,
mélysége 60 cm.
Alul barna linóleum bélés.
A bárszekrény alatt polcos edénytartó rész van.
Középen nyitódik.
Lehet, sőt biztos, hogy a rajzom nagyon torz,
de én nem vagyok ebben mester.
A részek egymáshoz való aránya nem épp jó,
csak a beosztást vázoló.
Ugye, édes Apuskám, jól csináltam mindent,
és nem okolsz semmiért?

Most majd alig várom a leveled,
hogy mit szólsz mindehhez?
Nagyon aggódom.
Azt mondta, hogy 3-4 hét alatt
komplettül elkészíti.
Rögtön írj!
Csak már jöhetnél,
hogy együtt tervezgethessünk.
Sok-sok forró csókot küldök
(a pogácsákon rajta van!):
Cuncikád

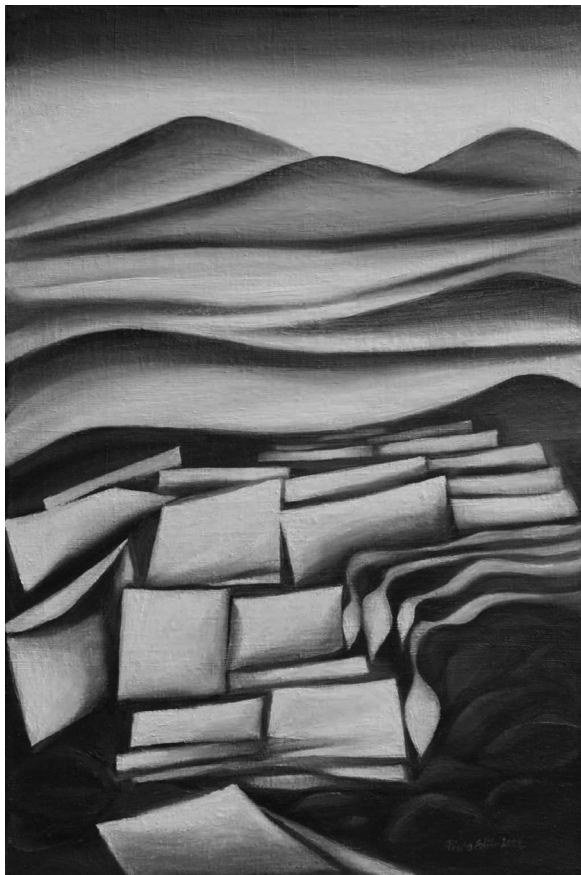
Újpest, 1941. jan. 20-án

JA, HOGY HIÁNYZIK...

(Tőkés Lászlónak, szeretettel)

Szomszéd, de hát mi a baja
tkp. ezzel a világgal?
Van mindene...
Ja, hogy hiányzik az Isten,
a Haza?
Hát megvallom őszintén,
az nekem is hiányzik,
de azért nem mondom azt soha
(még pálinkázva sem),
hogy az Isten kéne ott üljön
egész nap a mészárszékekben,
húsvágó bárdal a kezében,
vagy hogy a Haza majd meglátná,
milyen a híd alatt hálni,
ha egyszer csak eltűnne
az otthon.
Mert tudja, én az Istent is
és a Hazát is épp akként

hiányolom, ami.
És lássa, ez az én irántuk való,
bebizonyíthatatlan
szeretetem.

Világító fények, 2009 (90 x 70 cm, olaj, vászon)

Balázs Attila

KUTYABLÚZ

– *Szellemidézés a nemzetközi lassún* –

Harvey Vukovich detektívre Buffalóból úgy emlékszem, mint egy velem kb. egyforma magas (olyan 190 cm), meghatározhatatlan korú férfira az ötven és a halál között. Erőteljes, ugyanakkor szikár testalkat, hosszú lábak, rövid, hátulról kissé csapott fej, előlnézetből hosszú, keskeny arc. Magas szemgödörök, egymáshoz közel álló, szürkészöld fürkészes szemek, erősen öszülő, egykor valószínűleg barna haj. Csoda, hogy ennyire jól megvan az ábrája, ami talán annak is köszönhető, hogy Vukovich abszolúte megfelelt a dinári típus leírásának. Ám valamiért megmaradt belőle több is: a vontatott beszéd, kissé mackós mozgás, amelyikről el lehet képzelni, hogy ennek ellenére pillanatokon belül villámgyorsan tud kapcsolni. Mivel láttam teniszezni, jól tudom, miről beszélek. És mivel láttam őt a halakat is elképesztő reflexszel kirángatni a vízből, nem sok esélyt tudtam adni annak, akire ő fegyvert ránt. Esetleg üldözőbe vesz, a jó öreg Harvey, ez a született rendőr. A kemény fickó, aki a törvény oldalán áll. Csak az volt mindennek ellentmondó, hogy meglett korára is el tudott pirulni, ha valami zavarba hozta. Ezért egészen hülyén jött ki, amikor egyenest megkérdeztem, hogy nős-e. Valamit hebegett – akár egy gyermek, akit valami szégyenteljes cselekedeten kaptak rajta –, szerencsére akkori amerikai vendéglátóm, egy valódi úrhölgy, Mrs. Erickson (Anna Ophelia) résen volt, rögtön más mederbe terelte a beszélgetést. Érdekes, ezekben az emlékképekben nem látom Jane-t, a tüneményes kis unokát. Kiesett a szóban forgó jelenetekből. Például amikor horgászgattunk, a rendőr és én, hol volt Jane? Nem mintha már annyira fontos lenne, de mégis.

Harvey Vukovich ősei szerbek voltak. Sajnos, ahogy mondta, ő már nem beszéli azt a nyelvet, nem is járt ott soha, azonban egyszer majd biztosan elmegy. Szülővárosa, Čačak nem maradhat ki, mert ahogy tudja, az egy nagyon szép és érdekes hely. Megerősítettem a hitében ezt illetően, s látszott rajta, hogy ennek nagyon örül. Innentől kezdve

még beszédesebbnek bizonyult. A baseball néhány, számomra tisztázatlan szabályának elmagyarázása után pár érdekes esetet is előadott röviden a karrierjéből, amelyeket itt és most nem mondanék el. Viszont megjegyzem, hogy bár hallgatag embernek tűnt, kiderült róla, kitűnő mesélő, ennek köszönhetően gyakran hívták tévéműsorokban szerepelni Buffalóban. Mint a magyar Doszpot Pétert Pesten. A legszörnyűbb meséjét azonban 1975-ben még nem mondhatta el, ugyanis az később, 1977-ben történt, nem is New York államban. Ettől függetlenül módfelett megrázó. Meg is rázta anno egész Amerikát. Én Mrs. Erickson később majd egyre gyérülő leveleiből emlékszem rá. Illetve érdekes, hogy nemrég találkoztam vele, ezzel az esettel, egy népszerű krimifüzetben, amelyet azzal a céllal vittem fel a vonatra Pest felé, hogy agyon tudjam ütni az idő egy részét. Nyolcvannyolc bestiális gyilkosság rémtörténetét tartalmazza.

Jómagam a következőt írtam le mindezek nyomán *A három kis cserkészlány* címmel.

Még aktív rendőréveiben történt Harvey Vukovich főhadnaggyal, hogy barátja, Bill Stanton ügyész meghívta Oklahomába egy kiadós nyári pecatúrúra, ami egyben tíznapos kalandozást is jelentett Oklahoma vadregényes tájain. Vukovich örömmel tett eleget az invitálásnak, a megbeszélte időpontban átutazott Buffalóból Tulsába, hogy másnap elinduljanak Stanton strapabíró terepjárójával. Útjuk ötödik napján értek Snake Creek festői szépségű vidékére, a baptista indiánok missziójához közel. Ott a kitűnő helyismerettel rendelkező jóbarát – autóját nem kímélve – váratlanul behajtott az erdő sűrűjébe, hogy holmi, immár majdnem egészen benőtt ösvényfélén végigvergődve hajmeresztő szellemvároshoz érjenek. Az egykori Camp Scott cserkész-táborba, amely egy 1977-ben történt szörnyű esemény után örökre bezárt, miközben a hír bejárta a világot, így Harvey Vukovich fülébe is eljutott. Ismerte hát, de hagyta, hogy az ügyész újra elmesélje az egészet, mert látta, Billnek nagy szüksége van erre. A napnál is világosabb volt, hogy nem pusztá véletlenségből vetődtek oda, ám ezt Harvey tapintatból nem fessegette. És most jöjjön, ami ott megesett.

Dióhéjban annyi az, amit arról Bill elmondott, Harvey pedig eleve tudott, hogy említett évben is megnyílt az erdei campus. Ismét kész volt befogadni faházaiba és cölöpökön álló sátraiba a természetimádó gyereklányokat. Az első turnussal történt aztán, hogy miután vissza-

tértek az erdőjárásból, az egyik sátrat feldúlva találták. Valaki felforgatott benne mindent, megevett egy rakás fánkot, a maradékról lenyalta a porcukrot. Medveféle nem lehetett, nehezen hihető lett volna, mert az a valaki egy cédulát hagyott hátra a helyszínen. Abban az állt újságból kivágott betűkkel, hogy rövidesen meg fog ölni három táborlakót. Barbara Day táborvezető ezt nem vette komolyan. Sületlen tréfának tekintette csupán, így nem tett említést róla a seriffnek, pedig lehet, hogy nagy bajt akadályozott volna meg.

Ugyanis, ahogy sejtethető, a fenyegető beváltotta ígérését. A második váltással érkezett, majd az egyik félreeső sátorban elszállásolt tíz év körüli Lori Farmert, Doris Milnert és Michele Guse-t, a három kis barátját az egyik éjjelen megerőszakolta, és meg is ölte.

Hogy pontosan hogy csinálta, máig homályos. Senki nem látott semmit, nem hallott semmit. Pontosabban Carla Willhite nevelőnő hallott valami hangot a szélben, ám azt a síróbékák valamelyikének tulajdonította. Nem melleleg az indiánok a síróbékáét, ahogy a fehérek a kuvik hangját, a halál jelének tekintik, és ha egy mód van rá, menekülnek előle. Akár úgy, hogy befogják a fülüket. Lehet, Carla is épp ezt tette. Illetve kicsivel később szólt férfi kollégájának, aki zseblámpával bejárta a tábor, a fény láttán azonban a síróbéka is elhallgatott. Egyébként reggel pont ő, Carla találta meg a kötéllel megfojtott kis Doris Milner tetemét a közeli zuhanyozó mellett, ami után riasztotta Barbara Day táborvezetőt és annak férjét. Utóbbi bukkant rá a Kígyó-patak felé vezető út leágazásában a másik két áldozatra. Mindketten bezúzott fejjel, véresen feküdtek hálósájkjukban. Az élet már rég elszállt belőlük. A rendőrség jóval később a Kígyó-patakban megtalálta a gyilkos fegyvert: egy emelőrudat. Átfésülték az egész környéket, és a tábortól nem messze az egyik barlangban szíjakra bukkantak, amelyekkel – feltételezés szerint – megkötözte a lányokat a brutális gyilkos.

Hogy aztán leszedje, mert sajnálta a szíjakat?

Volt ott egy szemüveg is, ami viszont fontosabb, hogy hevert ott egy újság, amelyiknek egyik véres oldalát a lányok sátrában hagyta az a bizonyos valaki. (A sajtótermék tartalma lényegtelen.) És két fénykép három nőről ugyanazon az esküvőn, róluk sem tudunk személy szerint többet. Mindkét fotót azonban – itt ugrott ki a nyúl a bokorból! – ugyanaz a büntetett előéletű, időnként lakodalmakban fényképező

férfiember, az indián ágról cherokee Gene Leroy Hart hívta elő a tulsai Granite Reformatory fényképlaborjában. Hartot a Camp Scott-i borzalom előtt ötven évre ítélték el erőszakért és rablásért, amiből nem sokat ült le, mert „rendkívüli képességeit kihasználva” 1973-ban meglépett a megyei rabházból. Mivel édesanyja a szóban forgó cserkésztabortól nem messze lakott, a rendőrség logikusnak találta, hogy épp ő használta búvóhelyül a barlangot.

A bűnügyi krónikákban megtalálható, hogy Hart után az intenzív nyomozás tíz hónapig tartott, és letartóztatással ért véget Tulsa peremvárosában egy tyúkólban. Pere 1979 márciusában kezdődött, majd rövidesen kudarcha fulladt, mert a vád a hármasság gyilkosság ügyében nem tudott felhozni ellene egyetlen komoly bizonyítékot sem. Az eset túl nagy falatnak bizonyult az akkor még zöldfülű ügyész számára, át is adta másnak, ám az se boldogult vele. A barlangban talált szemüveg nem felelt meg a vádlott dioptriájának, a holttestek körül fellelt bakancsnyomok kisebbek voltak az övéinél, és sok egyéb hasonló dolog nem stimmelt. Az újságból se vágott ki senki betűket. Nem utolsósorban Hartnak saját kérésére vazektómiája volt valamikor, így a spermával való bizonyítás esélyei a nulla felé konvergáltak.

- Hm - mondta Harvey Vukovich.

- Igen, igen - sietett ezen átbillenni az ügyész. - Viszont kiderült az is, hogy az ondóvezetékek elkötése felemásra sikerült, mert részeg volt az orvos, aki a műtétet végezte. Nyolc whiskyt ivott meg előtte, a kilencediket már csak félig. Házassági évfordulója volt.

A főhadnagy elnevette magát, majd újra elkomorodott, aztán úgy nézett a barátjára, mint aki a történet befejezésére vár. Emez pedig elmesélte még - miközben a szellemtábor szakadt sátorponyváit csattogtatta az arrafele gyakori szél -, hogy furcsa dolog történt: Hartot lassacskán kezdte védelmébe venni a közvélemény. Olyannyira kínossá vált végül az ügy, hogy az első lépésben csak trotlinak, a következő lépésben pedig rasszistának kikiáltott igazságszolgáltatás salamoni megoldásra kényszerült. Megszüntette az eljárást Gene Leroy Hart ellen, viszont szökésért még jócskán rátett az ötven évre, így az mehetett vissza oda, ahonnan olajra lépett. Csak ezúttal még nagyobb rabgolyóval a lábán, amely nem fért ki a régi lyukon. És utána a Camp Scott-i tragédiával kapcsolatban már semmilyen új fejleményre nem került sor, mert Hart 1979. június 4-én váratlanul meghalt a börtönben.

Állítólag agyvérzést kapott, nemsokára lépett volna a harminchatodik életévébe.

- Hm - mondta ismét Vukovich. - Itt a vége fuss el véle...

- Mégis mire gondolsz? - így Stanton.

- Arra - hangzott a válasz -, hogy néha épp az érkező segítség okozza valaki vagy valakik maradéktalan vesztét. Az a szerencsétlen egyik kislány nem tudott hallgatni a másik két rémülttel szemben. Főleg akkor nem, amikor megpillantotta a zseblámpa közeledő fényét, és talán ezért lett megfojtva. Aztán meg már nem volt visszaút. Kiderült, hogy az emelőrúd kié?

- Igen. A táborvezető nő férjéé, aki gyanú felett áll. A sátor egyik megsüppedt sarkát kellett előzőleg kissé megemelni, utána a szerszám ott maradt.

Mindketten hosszan hallgattak, majd a főhadnagy megtörte a csendet.

- Mik voltak ennek az embernek azok az úgynevezett rendkívüli képességei? Amiről a sajtó oly sokat írt.

- Mi van, túl sok Twin Peakset néztél?

- Komolyan kérdezem.

Erre Bill Stanton ügyész, mintha a téma és a környezet hatására rövidke időre óhatatlanul visszacsúszott volna a gyermekkor félelmetes csodákkal teli birodalmába, mesélni kezdett a Homokemberről meg a Fekete Kutyról, Hart sámáni származásáról. Valószínűleg nem olvasta Csáth Géza magyar író gyakorta morbiditásba hajló, angolra is lefordított látomásos elbeszéléseit, de mintha onnan merített volna ihletet, mondván, hogy a Homokember ugyebár az, aki álmot hoz a különféle mesékben. De hogy örök álmot-e, kérdéses és kétesélyes. Miként az is, hogy jóságos lény-e vagy démoni? A szülői mesékben az előző, de igazából az utóbbi. Egy valóságos rémalak, ő a Rossz bennünk, aki tévútra csábít minket. Ő a másik énünk, lelkünk titkos zugaiban él, ahonnan gyakran kiszabadul, hogy eluralkodjék felettünk. Arról is híres, hogy alakot tud váltani, miközben mindig ugyanaz marad. Bármelyik testbe bele képes bújni, bármilyen formában megjelenni, így egy fekete kutyáéban is.

- Fekete kutyáéban?

- Igen - bólintott az ügyész -, sokan látták a környéken azt a fekete kutyát. Senki se tudja magához édesgetni, netán megfogni. Az emberek

úgy hiszik, ő maga Leroy Hart, aki annak az ebnek a képében fog errefelé kísértetni az idők végezetéig. Egyébként Hart indián neve pontosan ez: Fekete Kutya.

A főhadnagy tanácstalan képet vágott, mire a másik egy fényképet hozott oda a terepjáróból, közben leplezetlen izalmában majdnem hasra esett.

- Ezt nézd, ni! Az erdőkerülő készítette pár évvel ezelőtt itt, a patakparton. Nem csalás, nem ámtítás, nincs benne semmi trükközés. Egy sima fotó. Meg tudnád magyarázni?

Harvey Vukovich nem tudta megmagyarázni. Embernyomokat látott a süppedékeny talajon, amelyek valahol a kép közepe táján átmentek kutyáéba, hogy eltűnjenek a vízben. Nem értette, hiába nézte. Ilyet még nem látott soha.

- Megbízható ez az ember? - kérdezte végül.

- Az erdőkerülő? Teljes mértékben. Azóta nem kívánczik az erdőbe. Most hotelportás odabenn, Tulsa kellős közepén. Eszébe nem jut kirándulni.

Hallgattak. Mindketten a képet nézték, de megint csak nem jutottak semmire. Stanton törte meg a csendet furcsa, csaknem könyörgő hangon.

- Kapcsolatban vagy még Tiby-Tobyval?

- Igen.

- Legalább magamban le szeretném zárni ezt az ügyet. Megérted? Nehéz mindenfelé magammal cipelnem. Megőrülök tőle.

- Megértelek. Mit tegyek?

- Tiby-Toby mindig jobban hallgatott rád. Egy hatalmas szívességre kérném. Elküldeném Buffalóba az összes fennmaradt Camp Scott-i szövetmintát újabb vizsgálatra. Úgy hírlík, valamitől ti vagytok a legjobbabbak az országban.

- A polgármestertől. Sok pénzt feccelt bele a város szakalapú hírnevébe. Valamit ki kellett még találnia, miután az utolsó bölényeink is felfújódtak, majd feldobták a talpukat. Egyébként is mindenkit elsősorban a Niagara érdekel.

Harvey Vukovich jót derült a saját viccén, miközben eszébe jutottak a bostoni évek. Középiskolás korukban hárman laktak egy szobában, a koleszben: ő, Bill és Tiby-Toby, azaz Tibor Tobiash, eredeti nevén Tóbiás Tibor a magyarországi Hódmezővásárhelyről. Ők voltak a

focicsapat sztárjai, a szívtipró triumvirátus, három jómadár, három jóbarát. Végül Billnek egy oklahomai lány csavarta el a fejét, s ő utánament Oklahoma Citybe, Harvey Vukovich New Yorkban beiratkozott a rendőrákadémiára, Tiby-Toby pedig Bostonban fejezte be bűnügyi szakon az orvisit. Iskolái után Bill Tulsába került ugyanazzal a hölgygel, Harvey Buffalóban kötött ki, ahol nem nősült meg sose, és ahová aztán Tiby-Toby is befutott, miután Bostonban elvált, Buffalóban pedig nyitotta kapuit az Egyesült Államok egyik legkorszerűbb, genetikus daktiloszkópiával foglalkozó intézete. Eléggé gyorsan beült ott az igazgatói székbe, aztán maradt.

Tiby-Toby utált pecázni azután, hogy egyszer az Ontario partján beleállt a homlokába a horog, így valahogy lazult is a kapcsolat közte és Bill között. Persze a távolság is megtette a magáét. Tiby-Toby inkább sakkozott Harvey lugasában, Harvey pedig úgy érezte, segítenie kell a jó öreg Billy boynak, ezért nyugtatóan a vállára tette kezét azon a nyáron Snake Creeknél, Mr. Scott néhai táborában.

- Kedves barátom, meglesz, ígérem. Tiby-Toby megcsinálja, cserkész szavamat adom rá.

És így is lett, Tiby-Toby megcsinálta, azonban nem sok eredménnyel. Hiába volt minden igyekezet, a megbízható DNS-vizsgálathoz a minták időközben elöregedtek. Bill Stanton, aki valóságos poklot élt át a vizsgálat ideje alatt, akkorát csalódhatott, hogy az irracionális haragba csapott át, s többé nem jelentkezett. Annyit tett, persze, hogy megköszönte, utána elhallgatott. Harvey Vukovich soha többé nem találkozott vele. Évek múltán egy kis levelet talált a postaládájában, melyben Linda, az özvegy tudatta két sorban, hogy Bill férje már hónapokkal azelőtt meghalt infarktusban. Elnézést kért, hogy ez így történt, hogy nem jelentette rögtön, ugyanakkor saját mentségére nem hozott fel semmit a világon. Cím se volt a levélen. Harvey Vukovich főhadnagy pedig utána álmában még sokáig hallani vélte a síróbéka hangját, aztán az is elhalkult, ahogy a baptista indiánok meg a cserkészek kórusa a Kígyó-pataknál. (FADE/D/ OUT)

A VIRÁGZÓ REPCEFÖLDEKEN TÚL

Arrafelé már repülnénk? Dehogy, ott is vánszorgunk azzal, hogy most még elviselhetlenebb a hőség, mint valaha egyáltalán. 2018. augusztus huszonegyedikét írunk, egész júliusban esett az eső, az embernek akaratlanul is eszébe jutott Noé. Hallatszík-e valahonnan kopácsolás, nehogy a bárka nélküle menjen el. Aztán jött az istentelen aszály. Úton az újvidéki állomásra láttam egy kölyköt, aki kosárlabdázni próbált a hőségben, de a pálya aszfaltja úgy felolvadt, hogy fel kellett adnia. A labda leragadt a forró kulimászbán, ő pedig az ujjait bámulta, majd szagolgatta némi undorral, miközben a taxi zöld fényt kapott, meg se álltunk az állomás elé kiállított régi gőzmozdonyig. Bizony, emberpróbáló dolog lehetett azon – főleg ilyen kánikulában – fűteni. Nagy gondolat!

– Hogy is van az, amikor a pokolban a cigány megkérdezi az ördögtől, hogy *vazsikám, te vagy itt a fűtő?*

Jó, jó, *roma*. Persze. Mindegy, a vonat ezúttal kerek egy óra hossznyi késéssel érkezett Belgrádból, majd csigalassan folytatta, állítólag ezúttal a felhevült sínek miatt. Ebben a lassított szemlélődésben egyszer csak: uramfia! Azt kell látni, hogy a kiszácsi silót áthelyezték a távolabbi Stepanovićevóra. Természetesen a klíma most sem működik a vagonban, azért lehet arra gyanakodni, hogy esetleg hőguta. A kontrollutazás mindenesetre azt mutatja: a kiszácsi gabonátároló átkerült Stepanovićevóra.

És nincs rá magyarázat.

Egészen biztos, hogy ugyanaz. Párját Amerikában láttam 1975-ben, útban abba a nyári táborba, amelyről már másutt meséltem. Ugyanolyan rozogán és bárgyún állt egy rozsdás mellékvágány mellett, amott jól láthatóan az autópályáról. Két rozsdás, egymáshoz madzagolt gigászi hordó, egyikük tetején valami szárnyyszerűség. Kölykök ráfirkáltak ezt-azt. Különbség talán annyi, hogy ott már használaton kívül, itt talán még használatban. Meg ott valaki rápingálta, hogy: ALBANY. Itt meg semmi olyasmi, ami helyhatározó értékkel bírna.

Kár, mert esetleg adalékul szolgálhatna az emlékezet torzításához. Emlékezet?

Négyen voltunk azon a nyáron Saskatchewanban Jugoszláviából. Egy Saša nevű, hosszú hajú vranjei gyerek, aki primán gitározott, aztán

egy Vojkan nevű, szelíd mosolyú fiú Belgrádból – tánc- vagy úszómes-ter, esetleg mindkettő? – meg én. A hölgyet említtem utolsóként, bizonyos Danicát a nem-tudom-honnan. Saša gitározni tanította a jónépet, Vojkan úszni és táncolni, én meg focizni és festeni. Danicáról nem tudom, mit csinált, főleg szerencsétlenkedett. Nem érezte magát jól a táborban, mehetnékje volt, csak nem volt hogyan. Meg nem volt hova. (?) Nos, akkor egyszer csak eltűnt a szemünk elől Danica. Két napig se híre, se hamva, utána hívatott bennünket az igazgató. Nem úgy nézett ki, mint az olyan ember, aki rendesen kialudta magát. Idegesen közölte, hogy a kedves honfitársnőnket valaki megerősakolta. Mi hárman gyanú felett állunk, ugyanis ismeretlen személy volt a tettes. Ezt követően bevezetett minket az áldozathoz, aki nem tűnt meggyőzően boldogtalannak. Homályosan elmondta, hogy mi érte, részletekbe nem bocsátkozott. Sötét volt, az illető a hátsó ablakon mászott be, nem látta, ki az, nem ismert fel benne senkit, ennyi. Mindenesetre nem mulasztotta el megjegyezni, hogy nem ezért jött az Államokba. Utóbbihoz nem fér kétség, viszont gyanús volt valahogy az egész.

A két szerb fiú egyből mondta, aztán mondogatta, hogy itt valami nem stimmel. Danica szemmel láthatóan nem találta fel magát Saskatchewanban, rosszul érezte magát ott, valami bűzlik Dániában. Kedvenc detektívünk, Harvey Vukovich ugyanakkor nem ártotta magát bele, így maradt az ügyön a lepel, mint az elfelejtett zongorán. Aztán évtizedek alatt jó vastag por telepedhetett rá. Ma meg már minek lefújni? Csupán annyit lehetett később tudni, hogy Danica visszautazott New Yorkba, utána semmi hír. Hogy mi lett azt követően vele, nem tudom. Miként azt se, hogy a srácokat később mi lelte. Nem találom őket a Facebookon. Lehet, nem mindegyik nagypapa kedvenc szórakozása a Facebookon való leleselkedés, vagy esetleg ott van már az örök vadászmezőkön. Mindenesetre engem majdnem a szívszélhűdés vitt el azon a nyáron, amikor Kanadából visszafelé stoppolva a még jelenlevő táborigazgatónak és csinos nejének megálltam pár képet megfesteni pluszban, mivel ismét kifogytam a pénzből. *She came in through the bathroom window.* Oh, milyen jó is lett volna! De azon az éjjelen, sajna, nem az igazgatófeleség mászott be hozzám a kiürült faház hátsó ablakán, hogy tüstént átöleljen, majd utána elküldjön New Yorkba, hanem – meséltem már? – egy mosómedve.

Pontosan emlékszem, ahogy ott áll meglepetten, hunyorogva néz a szeblámpa fényébe, majd emberi hangon megszólal:

- Nyugi, fiacskám, csak segíteni jöttem. Nem kell félni, mindjárt kimosom a bűdös gatyáidat és a zoknikat hátul a patakban. Oké? Vagy esetleg itt?

Körbejáratta tekintetét, majd ismét felém nézett.

- Oltsd már el azt a vackot – mondta –, és megkérnélek, hagyjál kicsit magamra! Használni szeretném a mosdót. Oké?

Kérésének természetesen eleget tettem. Megfordultam, és behúztam magam mögött az ajtót. Meséltem már? Ki az isten tudja. De tény, nagyon jólesett, hogy ez a mosómedve mama fiává fogadott ott, az amerikai vadonban 1975-ben. Legfőképp tény az, hogy amikor ezt olyan fél évtized múltán elmeséltem személyesen Mrs. Alton Ericksonnak, jóízűen nevetett. Mondván, ugye nincs kifogásom, hogy ezt egyszer majd elmondja Harvey Vukovichnak. Nem vétóztam meg. Remélem, Harvey is jót mulatott ezen. Szegénynek nem lehetett mégse fenékgig tejfel az élete, amit a következő kis hozzája fűződő történet is ékesen bizonyít.

Tehát emlegetett Harvey Vukovich főhadnagy a New York állami Buffalo város rendőrségének oszlopos tagja már nyugdíj előtt állt, de még jó kondiban volt, mindennap futott. Ahogy maga is megállapította: kicsit meghajlott már ez az oszlop, de még bírja, a futás pedig ebben a formában semmi szégyen, ellenben nagyon is hasznos. Szaladt hát legalább egy hosszút minden áldott nap, hogy aztán nyugodtabb lélekkel szedje elő a sörét meg a pattogatott kukoricáját, és telepedjen le a tévé elé megnézni kedvenc kosárlabdacsapatának soron következő mérkőzését. Ebben csak a sürgős rendőrségi hívás zavarhatta meg, amúgy nagyon semmi más. Vukovich főhadnagy vígan éldegélte aggregényi életét.

Azon a napon is futott épp a város szélét átszelő folyó partján, amikor arra lett figyelmes, hogy a híd korlátján egy jókora férfi billeg. Egészen előrehajolt, és ezt követően hiába kezdtek el a karjai cséphadaróként működni, menthetetlenül belezuhant a vízbe, ahol tüstént magával ragadta az ár. Amikor az illető feje eltűnt a víz alatt, a rendőr még pár pillanatig tétovázott, majd gyorsan lerúgta a tornacipőit, lerángatta magáról a melegítőt, és utána vetette magát. Közben jólesett neki látni, hogy még két arrafelé edző kolléga is követte példáját.

Sikerült utolérniük az ismét felbukkant fuldoklót, megragadniuk jól, mielőtt az végleg elsüllyedt volna, mint egy krumpliszsák, jelét nem adva annak, hogy netán asszisztálni szándékozna megmentőinek. Ez, persze, jobb is volt így, legalább nem csimpaszkodott bele egyikükbe se.

Vukovich az illető bal csuklóját ragadta meg az érezhetően jókora karórával együtt, úgy húzta a part felé, a másik kettő ugyanakkor belülről taszigálta kifelé a szerencsétlenjét, amikor bevitte őket két mesterségesen kiépített partszakasz közé a sodrás, ahol még jobban felgyorsult a folyás, vad örvények igyekeztek lehúzni őket a mélybe, miközben a két függőleges betonfalban nem hogy lépcső, de egy árva kampó sem akadt. Később mindhárman megállapították, ha ott akár egy percet is késik a folyami őrség motorcsónakja, bizony, már nem itt a földön beszélnek meg az eseményt. Viszont arról, hogy az a negyedik mit gondolt, sosem tudták meg. Elvitte a mentő, aztán se híre, se hamva.

Se nem írt, se nem üzent. (Mint Danica.)

Egyik vasárnap, miközben a kis városperemi szőlejebe igyekezett kapálgatni – a szőlőt még az ő szerb dédapja telepítette, és a Vukovich dédunokának nem volt szíve veszendőbe hagyni –, megérkezett a riasztás. Egy férfi megpróbálta kirabolni a rendőrünk présházától nem messze lévő vegyesboltot. Súlyosan megsebesítette az elárusító kisasszonyt, akit ugyan sikerült kimenteni, ám a rabló elbarikádozta magát a raktár bejárata előtt, s patthelyzet alakult ki. („Időnként kilő az ablakon, meg is lőtt odakinn egy kóbor kutyát, s féltő, hogy eltalál még mást is.”)

A főhadnagy tüstént szolgálatba helyezte magát, a helyszínre robogott, ahol rangidősként átvette az irányítást. Rövidesen öt mesterlövész érkezett, velük együtt Harvey felmászott a szemközti ház lapos tetejére, mindannyian hasra feküdtek. Kettő lövész a főhadnagytól balra, három jobbra, ő pedig a távcsövével igyekezett közelebről megvizsgálni, mi a helyzet. Szemlélgetni kezdte a macskaalomból emelt torlaszt, azonban nem jutott temérdek ideje a mérlegelésre, mert a rögtönzött mellvéd mögött váratlanul kinyílt a raktárajtó, és mint valami idióta, akinek fogalma sincs semmiről, besétált a boltba egy, a füldugóin keresztül zenét hallgató, mutatóujját a levegőben a zene ritmusára táncoltató munkaruhás valaki. Ekkor a rendőr megpillantotta a rablót is, aki félig háttal, fejét kidugva az alom mögül, fegyverét láthatóan a belépőre irányította.

- Tűz! - üvöltötte gondolkodás nélkül Harvey Vukovich.

Aztán nem nézte meg jobban a kis kaparászó, cukorfalat cicuskákat ábrázoló zsákokra arccal ráborult embert, azt az élvezetet a vérben tocsogó többiekre bízta. Nem volt kedve még egy „holt pofát” magával vinni a nyugdíjába.

Nos, az van, hogy a történeteknek nem mindig sikerül lekerekedniük íróik legjobb szándékával dacolva, ámbátor ha maguk úgy akarják, nem kell ahhoz író sem akár. Mindenesetre Harvey Vukovichnak nem jött álom a szemére. A szörnyű gyanú nem hagyta nyugton. Reggel felöltözött és elment a patológiára. A rabló teteme ott feküdt a boncasztalon, mintegy műtetre várva. A fejéből nem sok maradt, de épen megvolt az álla alatt összefont szakáll. Kisvártatva aztán, amikor a halott ember személyes tárgyai között megtalálta azt az ötszögből gömbölyített, hatalmas vízálló órát, Vukovich rendőr csak ennyit tudott mondani:

- A rohadt életbe.

Miközben a patológia kapujában állt, ez a „rohadt életbe” még egyszer előtört belőle, aztán a rövidesen kapitányként nyugdíjba vonuló Harvey Vukovich elindult balra a piacra. Krumpliért, mert imádott főzni.

Menekülés a végtelen semmibe, 2016 (70 x 90 cm, olaj, vászon)

Halmai Tamás
ELŐFELEDÉSEK (LXXXVI–XC.)

REPÜLÉS

*„Már használt vagyok, de alig érintett.”
(Uri Asaf)*

Ki az, aki egy rózsza családfáját
kertészi szándék nélkül tartja számon?
Mint a madarak: fától kérj tanácsot,
ha elfelejtetted a repülést,
vagy nem jut eszedbe, hogy minden lélek
alkalom szeretetet gyakorolni.
S visszahúzza töviseit a rózsza.

TANÚ

*„...kár, hogy a tekintetünk
nem eléggé provinciális.”
(Szvoren Edina)*

A mintázatok evolúciója
miféle mintát követ? És kiféle
elme szabályait az Új Szabályok?
Mezítlábass utak surranják körbe:
lépéselőnyben van a mozdulatlan.
Ne űzd ki magadból folyton az Édent!
Atlantisz a jövőben létezett.

MEMÓRIA

Déli fény melengeti éjszaka
a partszakasz póré atomjait,
ha memóriájuk képzelni is kész.
Részek tudják csak múlhatatlanul,
a teljesség minek a vázlata:

pingvin és kolibri közt nem a szárny,
lélek a kapocs. (A toll illó játék.)

CSÓNAK

Maradj csoda. Cseresznyét szem virágzik.
Láss széppé magot, magányt, magasságot.
Nem a zene, a vers, a tánc, az ember:
dal váltja meg a fénysóvár talajt.
Hány én szövetkezése vagy? Egy tűntén.
Imára kulcsolt kéz lapoz íratlan
világokat. Tavat ringat a csónak.

IGRIC

Gondolj egy névtelen angyal nevére.
Örüld boldoggá, akit ölelőznél,
és ne legyen, akit nem. Légy tavasz.
Égre fényt ágak igrice dalol.
Nem szeretni ki tud? A szeretet
csak osztóképzőt ismer. Ne feledkezz.
Befelé ragyog szerte a világmag.

Összegyűrt papír, 1999 (olaj, vászon)

Csász Gergő

INGA

Kábé 45-50 percbe telik kora reggel
pesti lakásomból odaérni a munkahelyemre.
Kis-Zuglóból indulok, és a Boráros a célom.
Leggyorsabb, ha nem is szállok trolibuszra, helyette
első útszakaszom rögtön sétálva teszem meg;
aztán villamoson zötyögök ki a Nemzetiig, majd
ott átszálok a 2-es HÉV-re (vagy újra gyalogolok
pár száz métert), és meg is érkeznék irodámba,
hogyha a múlt héten nem rúgtak volna ki onnan.

NEM AZ

ne féljek, ez még nem paranoia,
nincsen nagy baj, tízezer,
négy alkalommal havonta,
a számlát milyen névre parancsolja?

közben kettőt pislantott, azt hitte,
nem vettem észre, pedig de.
kettő gyorsat egymás után
és én egyből tudtam, hogy nem őszinte.

ajtóhoz kísért és én elbúcsúztam,
de nem mentem sehova,
hallgatóztam és éreztem,
ahogy a vérem oxidál a húsban.

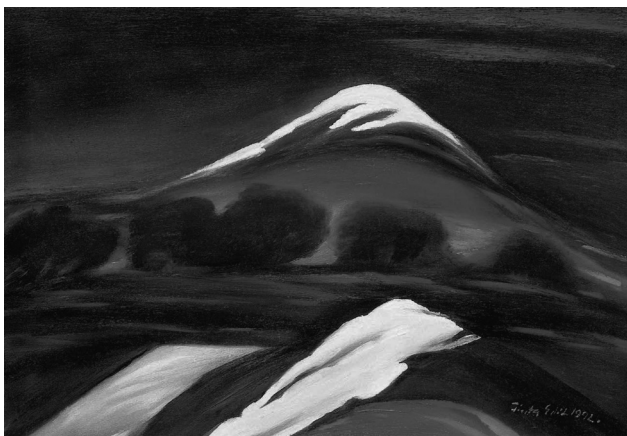
akkor mi?

EMÉSZTŐ

vadul kopogtat, mintha kalapáccsal,
félő, kiszakad a bordakeret.
nem hallod, gergő? gáz van, bazmeg, gáz van!
ez már tényleg semmi jó nem lehet!
ajtód félelmekkel torlaszoltad el,
egyre csak szorulnak a farpofák.
körülötted ez bizony nem is panel,
hanem óriás betonszarkofág,

tele sugárzó, ádáz pusztulattal.
nyomodban több száz évnyi dögszag? ugyan!
nemsokára valami új épül itt

a romra majd, te meg maradsz alatta:
gyors felszívódású időkapszula,
üzenet és hatóanyag nélküli.

Az örök hó határa, 1992 (62 x 82 cm, olaj, vászon)

Zsigmond Győző

AZ ÓRÁSNÁL

Emlékeztek arra, amikor
nekünk, emlősöknek
génjeinkbe beleoperálták
az órát? Vízrel, homokkal,
mánusokkal. Az órát, amelyik ütött.
Fehérjéink hoppon maradtak.
Majd a megszokás. S egyre csak
védnek, védekezünk.
Napos-holdas pislogással,
hiú, évig érő fákkal.
Időtlen nyugtalanságban.
Emlékeztek-e arra, amikor
még nem mértük magunkat
vizes, homokos perccel?

Fújnak, fújnak a szavak.
A szél megpihen, a szó
a megszorultak ajkán elhal.

ESZEDBE JUT

Esendő vagy
Földet dobnak rád
Megnyugszol
Hiába nem akarnád

Eszedbe jut
ha rád bólínt
májusillattal a hárs
s ha szemedbe

könyököl a tavat
fodrozó virág
s ha beléd
simul a kedves
s hangját hallva
örömesőben jársz
Eszedbe jut

Esendő vagy
Földet dobnak rád
Megnyugszol
Hiába nem akarnád

ÉN IS

K. V.-nak újra és újra

Én is akartam az égis érő fát megmászni,
Megülni a táltos paripát,
Napalmát enni holdkiflivel,
Repülni, mint a gondolat,
Gyógyítani gyógyíthatatlanokat,
Mannát enni, nektárt inni,
Elmondani mondhatatlanokat,
Tokaji aszút vedelni
A libamájas sült gombához,
Akartam hinni, hogy érezni,
Tudni, látni, képzeln
Határtalanul sokat lehet,
Pedig az élet vize
Sekély vagy
Feneketlen kútban van,
Öröm és bánat könnye
Mind belőle ered,
Élve temet és temetve éltet,

Én is csak játszom
S gürcölök,
Gondterhelt, pajkos
Fellegek kétrét hajlanak
Egemen, földbe gyökerezett
Kobakom fölött.

Viztükör, 2006 (90 x 70 cm, olaj, vászon)

Dr. Balázs Lajos

CÉRNA ÉS TŰ

– A paraszti világ szerelmi eposza –

„Mert kemény a szerelem, mint a koporsó
és erős, mint nagy vizek sodrása”

(Énekek éneke)

MIRŐL SZÓL?

Már a cím is sejteti, hogy ez a könyv nem az irodalomtörténet által számon tartott eposzok családjából való: nem hősi történetről szól, noha nem hiányzik belőle a hősiesség. Nem különleges adottságokkal rendelkező hősök, történelmi, politikai, nemzeti események, háborúk, szerelmek stb. hosszas, *egyszemélyes* „megéneklése”, hanem az örök emberi érzés és vágy – a szerelem és nemiség – *egyszemélyes*, egyéni, ám mégis közösségi elbeszélése a kisgyermekkortól az élet alkonyáig.

A mesélő térben és időben is a legősibb emberi tapasztalati tudás és élettapasztalat őrzőinek titokzatos, intim, Ady szavaival „életes életébe” vezet. Azokéba, akik évszázadokon át benne és általa éltek, fennmaradtak. Abba a világba vezet, melynek eseményeit nemcsak a létért való gürcölés, de őszerejű (elemi) szenvedélyek is vezérelnek: a mértéktelen szerelem és közöny, öröm és szerelmi átok, nemi vágy és élménye, gyűlölet, ármánykodás, önzés és harag, düh, mágikus rontó praktikák, indulatok, megcsináltatások, bosszú, perverz cselekedetek stb. Egyszóval mindenről szól, ami az emberi közösségekben, ez esetben a paraszti társadalomban nyíltan vagy titokban megésett vagy megtörténhet az emberrel.

Túlzás nélkül hőstettnek nevezem azt a rendszert, amit (látszatra) egyetlen faluközösség kimunkált olyan módon a maga számára, hogy általa kézben tarthassa tagjainak szelíd, szelidebb, máskor vad szenvedélyeit, hogy lelki szeizmográf gyanánt számon tartsa és tükrözze a szerelem mikor finom rezdüléseit, mikor viharos, érdekből is fakadó, indulatos kilengéseit, de olyanképpen, hogy örök és általános emberi legyen.

Tudományos munkám (talán egyedi) konvertálására Füzi László¹ egyik értelmezése készítetett. Az *Amikor az ember nincs es ezen a világon*

1 Lapok a szerelem eposzából. *Bárka*, 2010. 1. sz. Békéscsaba

című hatalmas, hétszáz oldalas *Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson* alcímet viselő monográfiámat elolvasta, így írt a könyvről: „...a paraszti világ szerelmi eposzának lapjai tárulnak fel előttünk. Az így megmutatkozó, vallomásokból, apró megszólalásokból vagy éppen nagy monológokból összeálló nagyeposznak vannak általánosítható, a parasztság egészére vonatkoztatható és jellegzetesen székelyföldi vagy éppenséggel csíkszentdomokosi vonásai.”

Meglátása azóta sem hagy nyugton. Egyrészt azért, mert a nagy monográfiámba beépülő, rejtőzködő eposz realitása bizonyítási kényszerré lett olyan értelemben, hogy a paraszti szerelem csaknem minden szegmentuma rendre-rendre előtérbe (prim plan, filmes nyelven) került azáltal, hogy az élethelyzetek, nemek, korok, státuszok egymásból kinövő, egymást erősítő-gyengítő elemei úgy sorakoztak, mint a zongora, egész és fél, magas és mély hangot megütő fehér és fekete billentyűi, úgy gomolyodtak, mint a le-, illetve feltekert fonal szálai. Másrészt pedig azért, mert a három nagy sorsforduló kultúrájának, szokásvilágának vertikális kutatása után már nem tudom sem annyira lineárisnak, sem annyira kereknek, gömbölyűnek látni ezt a világot, amilyenek sokáig látta, látja a néprajz, illetve a folklorisztika. A 2100-nál is több kérdésemmel, melyekkel éveken át a néprajztudomány igényével, a magam meglátásaimmal, módszeremmel faggattam csíkszentdomokosi adatközlőimet, a felszínre hozott válaszok többszörösével szembesültem. Ezeket raktam át, raktam össze botorka eposzba, melynek vezérgondolata immár a *test* és *vágy* bonyolult küzdelme, viaskodása a paraszti társadalom emberének lelkében, értelmében, testi bizsergésében.

Példaképem a Kalevala, „a finnek nagy nemzeti eposza”², „a finnek népeposza”³, „a finn nép ősköltészetének összefoglalása”⁴ volt, amit Lönnrot Illés⁵ az évtizedekig gyűjtött folklórelemekből állított össze. „A folklorisztika szokásjoga alapján – a különböző helyeken és különböző énekesektől hallott történeteket szerkesztette egybe. (...) A Kalevala folklór eredetű alkotás. Számptalan archaikus szokás, hiedelem

2 Páskándi Géza: Előszó. In *Kalevala*. Fordította Nagy Kálmán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 5–6.

3 Szerb Antal: *A világirodalom története*. Magvető, Budapest, 1994. 171.

4 Nagy Kálmán: Jegyzetek. In *Kalevala*. Fordította Nagy Kálmán. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 541–549.

5 Elias Lönnrot

mellett a népelet jeles alkalmairól is képet kap az olvasó. Ilmarinen lakodalmának leírásában ráismerhetünk a magyar folklór bizonyos elemeire is⁶. Szerb Antal azt is vallja a Kalevaláról, hogy „csakugyan népi termék, a népi eredetű irodalom leghatalmasabb és legkiválóbb alkotása”⁷.

Hasonlóképpen munkálkodtam magam is azzal a különbséggel, hogy egyetlen nagy székely-magyar faluközösség több mint 300 adatközlő tudását kutattam, vizsgáltam, faggattam a születés, házasság, halál, nemiség hagyományos kultúrája felől, mintegy 50 esztendőn át.⁸ Az összegyűlt hatalmas tapasztalati tudásból, világszemléletből, hitből, cselekvési mintákból „teremtettem” egyetlen személyt, aki koránál, értelmi-szellemi, érzelmi képességénél, adottságánál fogva kívülről is, belülről is mindent hall, lát, tud, mindenre emlékezik. Így alakult ki életbölcességének okán, eszmei határoktól függetlenül egy (születési helyénél fogva) csíkszentdomokosi eposzi hős prototípusa szűkebb és tágabb értelemben egyaránt. Az eposzokról tudott sok hasonlóság ellenére nem állítom, hogy jelen művem egyértelműen eposz, de azt sem, hogy tőle idegen. Ezért a szerelem és erotika különálló egyéni és közösségi történeteit, történéseit egyetlen reprezentatív személy tudása és szemlélete gyanánt összegeztem, és Őt, Róza nénit ruháztam fel velük, biztattam arra, hogy meséljen el mindent, egyedül. Kutatói tapasztalatom indokolja, hogy az eposz elbeszélője, hőse nő legyen. Ha férfi lenne a narrátor, sokkal szegényebb, sivárabb lenne az eposz lét-és tényértéke, szellemi állománya, súlya. Benne, Rózában egyesült, állt össze egy nagy tanú és jellem, általa tükröződik a falu társadalmi, erkölcsi, vallási, népjogi, gazdasági folyamata, arculata életkorral életkorra. Nélküle hézagos lenne az örökös férfi-nő viszony egyetemes, de sajátos paraszti palettája, a paraszti szerelem és erotika testi-földi-égi lélek centrikus aránya.

6 N. Horváth Béla: Kalevala. In *44 híres eposz*. Móra Könyvkiadó, 1994. 432–433.

7 Szerb A.: i. m.

8 Lásd Balázs Lajos: *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*. II. kiadás, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2013; *Az én első tisztességes napom. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*. II. kiadás, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2014; *Menj ki én lelkem a testből. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson*. II. kiadás, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015; *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson*. II. kiadás, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010.

A szerelem és erotika történései – eseménygazdag történet sor – a közösségi mozgások, nyüzsgések szövetében eposzi arányok képében állnak össze, élő, nyers nyelvezettel elbeszélve.

Az én eposzom a tudományos és kevésbé tudományos általánosítók és általánosításokhoz képest példatár: a kész, olykor naturalista tények variánsait beszéli el, a folklóralkotások egyik jellemzőjét – a variálódást – jeleníti meg, és nyújthat – szándékom szerint – alapot egy valós paraszti világszemlélet hitelesebb megrajzolásához. Erre a lépésre, mint említtem, több évtizedes kutatómunkám készített és jogosított fel. Hitemben megerősített az a tény, hogy a hitelesített eposzokat sem egyetlen gyűjtő alkotta, hanem egyetlen ember, aki összeszedte egy-egy történet, személyiség, jellem mozaikköveit, és freskót teremtett arról, amiről a legtöbbet tudott és érdemesnek tartotta megmenteni az elkallódástól az utókor számára. Ez a példa is serkentett tehát arra, hogy összetereljem egy karakteres faluközösség szerelmi, nemi kultúrájának végtelen, teljességében talán soha el nem érhető megnyilvánulásainak elemeit, és a 21. század első évtizedének vége felé összerakjam általam átformált „eposszá” mindazt, amit 1972-től ez ideig megismerhettem az emberi lét, egy közösségi lét látható és láthatatlan valóságáról. Arról a kultúráról, amit a folklóralkotások másik két jellemzője – a közösségi és hagyományozódás – éltetett az örök idő, a folyton változó idő mélységeiből és felszínéről.

Az általam összeállított eposz alapproblémája az emberi lét értelme, az élet folytonosságának tudatos és ösztönös megélési vágya, izgalma, titka. Az is, hogy mindezekből ki mit él meg, mit tapasztal az egyén, mit oszt meg másokkal, hogy közösségi élménnyé, tapasztalattá és tudássá álljon össze. Hogyan, milyen módon és mikor alakulnak ki érzelmi világának összetevői? Milyen és mekkora részarányal bír a nemiség kialakulásában az egyéni és közösségi, a tudatos és ösztönös készítés? Eme kérdésekre az élet dolgainak látható, megtapasztalható, aztán láthatatlan valóságának teljesebb, de sohasem teljes megismerése, megértése hajtott-vonzott valami nyugtalanító belső kényszer gyánánt.

A paraszti társadalomban az erotika egy különös spirituális szubsztancia, egyszerre taktika és stratégia: a megélt lankadatlan nemi vágy és esemény vég nélküli el- és kibeszélése az a „tűzrevaló”, aminek eszmei és lelki dimenziójára egyik adatközlőm világított rá: „Annnyit

nem imádkozunk, s egyéb dolgainkról sem beszélünk annyit, mint erről” – mondotta. Ez a vallomás fejt meg számomra a titkát a nemiségről, szerelemről megfogalmazott tapasztalati, elméleti (!) és gyakorlati tudás gazdagságának. Eme szóbeli tudás folytonos kibeszélése, követése, mérlegelése, az egyéni és közösségi, nemritkán ellentmondásos tapasztalatok ütköztetése vezetett rá arra a felismerésre, hogy a teljes fogalomkört, a nemiség írott, akadémiai tudása mellett, illetve már előtte, óriási „népi klinikai tudásnak” tekintsem. Mert nyílt, közvetlen, egymást érdeklő és foglalkoztató, vagyis közönymentes közösségi „intézmény”. Nem a közvetlen egyénre utaló eredmény a vezérelve, hanem a közösségi érdek érvényesülése. Ez a könyv a születéstől a halálig mindent behálózó, mindenhol jelen levő szerelem és nemiség szóbeli története. A paraszti élet mélységeinek, magasságainak, harmóniájának véget nem érő, de folyton újrakezdődő ellentmondásainak végigjárása.

Szakmai hitem, éthoszom szerint a *Cérna és tú* folklór fogantatású alkotás: hagyományos szokások, régi és új erkölcsök ütközése, érdekek, indulatok, érzelmek, életszemléletek, csalódások, kiábrándulások stb. sodródása, elbeszélve.⁹ A többnyire első, de harmadik személyben is elmondott erotikus történések kivétel nélkül tényszerűek, semmi sem fikció és nem belebeszélés. Megérlelődött bennem az emberi, sajátosan a paraszti lét egy egészen különös törvényszerűsége, amit a mechanika egyik fontos találmányában láttam, de soha nem gondoltam arra, hogy nemi referencia/analógia is rejtőzhet, rejtőzik benne. Kutatói munkám torlódó tapasztalatával eljutottam a centrifugális és centripetális, vagyis egy központtól távolodó, központhoz közelítő metafizikai erő gondolatához, képzetéhez. Ennek az erőnek mechanikai valóságát gyermekkoromban ismertem meg cséplések idején, amikor bámultam, de nem értettem, hogy a tüzes kazán tetején milyen funkciója lehet annak a két golyónak, melyek egy függőleges tengely körül két karcsú karra illesztve keringenek, mikor nagyobb kört írva, magasabbra emelkedvén, mikor lennebb ereszkedve, és mintha rájuk hallgattak volna a hatalmas lendkerekek, mint valami szófogadók, gyorsabbanlassabban forogtak. Gépész édesapám magyarázatából annyit megér-

9 Szemléletes néprajzi összehasonlításra lenyűgöző példa Ilmarinen lakodalma, kiemelten a tizennyolcadik-huszonegyedik ének aprólékos szokásleírása. (Lásd Nagy Kálmán 1972. 180–231.)

tettem, hogy ezek összejátszanak: a gőzkazánban keletkezett gőz nyomása, a feszültség, a cséplőgép megterhelése. Az a két golyó a vele együtt dolgozó karral parancsol a nagy gépnek és fordítva. Hagyták, hogy dolgozzon a gép, lendüljön, pazarolja, de csak mértékkel az energiát, lökje ki magából a gőzt, máskor pedig lassan, erőlködve-pőfögve, lassúbb fordulattal forogjanak lendkerekei, de csak módjával. Aztán rájöttem, iskola nélkül is, hogy ezt csinálja a gőzmozdony is. Hogy mi köze ennek a fizikai-mechanikai törvénynek az erotikához, a szexhez? Ez egy ártatlan gyűjtés alkalmával világosodott meg bennem. Amikor azt kérdeztem az egyik adatközlőtől, hogy az öregek hallgatóznak-e, amikor az új házások a szomszéd szobában a mézes hetüket élik, azt válaszolta: „Há hogyne. Hallgassuk, hogy mennek-e a fiatalok Gyergyóba. Ha ütemesen dohogtak, mint a mozdonyok fel Garadoson, Marosfő felé, s az ágy es éppe úgy recseg, örvendtünk, hogy jó úton vannak, haladnak. Ugye, Gyergyó felé meredek a pálya, a két mozdony erősen húz, kapaszkodik, ütemesen dohog, aztán Marosfő tájékán lelassulnak. Csak lihegnek, szuszognak.” Fedő-takaró beszédbe csomagolt, aztán megfejtett remek metafora, amihez hasonlót kutatásaim során számtalanszor találtam.¹⁰

És a parasztemberrel/az emberben mi történik szeretkezés előtt, közben és utána? Mi szabályozza, mi hevíti, mi lendíti, aztán mi fogja vissza, mi csillapítja indulatait? Válaszom: a szerelem, testi vágy és erőnlét, az erotika, a vallási, társadalmi, biológiai, életkori stb. normák, szabályok *összejátszása*. Másképpen szólva, itt is „a két golyó” effektusát látom: a belső és külső erők harmóniáját, aztán zavarát, titokzatos erejét, ösztönszerű, olykor irracionális indulatok heves összecsapását, emelkedő, ereszkedő lüktetését.

Azonban nem csak az erotikáról, szerelemről szól ez az eposz. Sodrásával magával hozza a mindennapi élet foglalatosságait, a falu egészségének differenciált rétegződését, ki mivel foglalkozik, milyen társadalmi rangja, megbecsültsége van; az egyén vallásos életét, az egyházhoz, hitélethez, iskolához, hagyományos viselkedési, erkölcsi normákhoz való viszonyulását, devianciáját, a hagyományos és rendtartó értékrend lazulását. És mindezt azért, mert a paraszti társadalom, a székely-magyar kivételesen – ezt elfogultság nélkül, néprajzkutatói

10 Bővebben lásd Balázs Lajos 2010. 663–679.

pályám tapasztalata alapján állítom – a világ legpragmatikusabb társadalma: sem a vallás, sem az erkölcs, sem a szerelem nem öncélú, nem csak magáért való tényező az életében. Kutatásaim nyomán alakult ki ama élményem, hogy a paraszti lét egészében egy különös tradukció: az életvitel egészen természetes dolgaiban benne rejlik az erotika, a szerelem, a szerelemből pedig nem hiányzik az élet pragmatizmusa. A paraszti szerelem semmilyen értelemben nem vegytiszta állapot, hanem életmód. Egyszerre van benne az Élet, a Munka, a Halál: három, nem ritkán zsarnoki „nagyhatalom”. Egyiknek sem lehet ellentmondani. Ebből az eposzból az is kiolvasható – mint a paraszti szerelem és erotika sajátossága –, hogy a szerelmi együttlétben, ennek megvalósulásában mennyire meghatározó szerepe van a környezetnek is, az erotika házon kívüli terének/tereinek, melyek a titkosítás ellenére mégis közismertek. A tiltott és titkos szerelem térfolklorjának nevezném ezt a kitalált/feltalált műfajt. Az is tanulságos, hogy intézményi szempontból a nemi felvilágosításban, nevelésben legkevesebbet a család, iskola, vallásos nevelés játszik a generációk közt áramló tapasztalati (lehallgatott, ellesett) tudással szemben.

A könyv nem szájbarágó tételeket hirdet a szerelem, az erotika valamilyen vonatkozásáról. Nem tanít, mint a tankönyvek, ismeretterjesztő kiadványok, hanem egy egészen bonyolult élet szövevényét tárja fel, szövevényt, melyben a szálak hol egymás mellett, hol összesodródva viszik egymást, viszik a teljes életet a tapasztalati tudás és tudásélmény törvénye szerint. A paraszti szerelem maga a paraszti lét semmi máséval össze nem téveszthető lét monumentális freskója. Benne öröm, bánat, szenvedés, sírás és kacagás, durvaság, kegyetlenség, gyöngéd simogatás – szóval az ember testi-lelki-értelmi valóságának majd minden húrja, rezdülése megtalálható. Ennek az eposznak nincs egységes cselekménye¹¹, mert csupa cselekmény, nincsenek néven nevezhető hősei, mivel a falu csaknem minden embere szereplő, illetve elképzelhető hőse. Ezért és innen a kérdés.

11 Vö. Román József: *Eposzok könyve*. Gondolat, Budapest, 1963.

KI AZ EPOSZ HŐSE?

Egy egyetemes székely parasztasszony, EGY ÉS BENNE MINDENKI, aki leányka korától élete alkonyáig mindent megélt és átélt. Ő a nemiség egészen bonyolult és tartalomgazdag univerzumának, mindentudójának megszemélyesítője, hordozója. Ő az, aki a népmesék bölcs öregasszonya, öregje, a homéroszi eposzok Nesztóra női változatban. Kislány, serdülő fruska, szerelmi vágyat ébresztő és legyűrő leány, megesett, csalódott, önemésztő, boldog és elégedett, erotikus vágyat bizsergető hajadon, férjhezmenetelre cseperedett, aztán beteljesedett menyasszony, nemiség dolgaiban előbb tapasztalatlan, aztán generációs társaitól is folyton tanuló menyecske, féltékeny és megföltett asszony, férje szeretetét élvező, de nemi durvaságait, félrelépéseit elszenvető-eltűrő, azokon szemet hunyó, nemi gyönyört ritkán megéltő, inkább elszenvető, de emlékezetes nemi örömeit mégis számon tartó, nem tagadó, testi vágyainak lankadását észlelő rezignált ember. Más szóval, a biológiai és társadalmi pubertás fokozatait végigjáró, megtapasztaló, azokat paraszti bölcsességgel értelmező típus, aki az ösztöni állapottól a tudatos nemiség és szerelem felívelő, majd hanyatló görbéjét éli, jeleníti meg. Ő az ÉN-tudat globális generációs megtestesítője: a gyermek ÉN, serdülő ÉN, leány ÉN, érett asszonyi ÉN, öregasszony ÉN hordozója. Általa és neki köszönhetően rajzolódik ki a paraszti társadalom másfajta története, sajátos szerkezete, rétegződése, szellemi-érzelmi arculata, hossz- és keresztmetszete. Ő tehát nem egy hős, mint a híres eposzok elbeszélői. Egyszerűen egy parasztasszony, az évszakok hozta hétköznapiak, mindennapok és családi ünnepnapok asszonya: fiatal is, idős is, özvegy is, elvált, egyedül élő is, de nem félisten, mint mondtam, mint az eposzok hősei. Talán olyan értelemben mégis az, hogy 14 gyermeket szült, mindeniket iskoláztatta, és ő kísérte ki az örökre elszenderedettek, a három generációt magában tartó házból mind a két részről való szülőket, nagyszülőket, maga szülte gyermekeiből is a temetőbe. Ő a családi sírok gondozója, a családi emlékek ébren tartója, az évfordulós ünnepek számon tartója, szervezője... Narrátorként Ő megéltje, résztvevője, ismerője, megítélője minden eseménynek. Benne is él, távolról is figyelitudja, számon tartja az eseményeket, eleven beszédével képes megjeleníteni a nemiség mikor derús, mikor borús, mikor rajongásig sugárzó, mikor érdes,

mardosó világát.¹² A magasztos, természetes és természetesség szintjén beszél, gondolkodik, dönt, ítélkezik, véleményt mond. A BESZÉLGETÉSEK-be szerkesztett sorozatból rejtetten sugárzik és vibrál a paraszti szerelem és erotika hármasa, sajátos erővonala: a vágy, a szégyen és a félelem. Elbeszélő stílusjegye, hogy a mindig előtérben, napirenden levő kis és nagy eseményeket odataláló hiteles történetekkel példázza. Diskurzusa a valós életről szól. És mert számára ez élettapasztalatából adott, Ő nem valamely mitológiai istenhez fordul, hogy segítené meg elbeszélni történeteit, élettapasztalatát, mert rájött arra, hogy ebben a környezetben, amelyben él, a szerelem és erotika maga az isten, akivel együtt él és általa, vele viaskodik az ember.

Az én eposzom hőse mindent a saját szemével lát, saját fülével hall, mindenkit ismer és mindenkiről tud, mindent a saját, igazából a falu szavaival mond el. Egyenes, ám mégis metafora-, hasonlatgazdag beszédével, hitével és hitelességével a sokarcú erotikát jeleníti meg minden velejárójával. Mestere a mágikus képalkotásnak, az össze nem tartozó dolgok, jelenségek titokzatos összekapcsolásának. Néprajzkutatóként az ő érzés- és gondolatvilágába sűrítettem bele mindent, amit több mint háromszáz, kiváltképpen 35 kiválasztott adatközlő szemléletből szűrtem ki.

Róza néni nem írói alkotás, és mégis az: olyan, mint Móricz Jó Györgye. Ő magamagától alkotódott azáltal, hogy adatközlőim tudását, sorsát, világlátását, hangját, gesztikulációit, mindent ráruháztam, mint valami örökösre, közösségi ősvagyron és juss megőrzőjére, gondozójára. Bevallom, az absztrahálás műveletét nem mellőzhettem. Erre az eposz törvénye kényszerített. Most viszont, hogy eposzá gyúrtam a női sorsokat és közvetve a férfisorsokat is, úgy látom – ami különös elégtételem –, hogy Rózában sok egyetemesen tipikus női vonás, elem dereng át a nagy írók alkotta nők életéből. Anna Kareninára, Bovarynére gondolok, a mindennapi elemi örömeik és drámák hordozóira. Természetesen sok minden más törvényszerűen, objektíven kimarad belőle. Kimarad például az öngyilkosság, a valahova elvágyódás, a valahova elmenés szándéka, ami halványan ugyan megjelenik, de a nosztalgia szintjén meg is reked. Ő is, mint valamennyi asszony és ember (férfi) foglya a falu társadalmi normáinak, annak a szokás- és

12 Nem áll messze Puskin Ruszlán és Ludmilla eposzától.

normarendszernek, amit ők maguk védelmeznek, tartanak fenn hagyomány gyanánt, hogy ne csőcselékesedjenek el. Ennek jelenségét azonban érzik, vele élnek és félnek tőle. Nem tudnak kitörni sem a maguk életéből, sem a közösségéből.¹³

Róza – ismétlem magam – nem írói tipizálás teremtménye, hanem objektív néprajzkutatói munkám gyümölcse, aki kutatói munkám éveit alatt emelkedett a szemem láttára eposzi hőssé: az ő egyéni tudása több mint átlagos, ezért mindenki fölötti, ám természetes szerénysége és tapasztalati tudása által Ő egy földön járó parasztszasonyi fenség. A plusz terhelést észrevétlenül bírja és elbírja.

Néhány szót az eposz leitmotívumáról: a cérna és a tú metaforápról. Történetük, a látszat ellenére, nem egyszerű, nem banális. Két metafora (rejtett hasonlat), két ártatlan eszköz, két pólusszimbólum, melyeknek semmi közük az erotikához, ám a mesteri képalkotásnak köszönhetően összeérintésük nyomán mégis olyan szikra pattan ki, ami, köznyelven szólva, „kiveri a biztosítékot”. Megszemélyesítve: az egyik hímnemű, a másik nőnemű. Összetaláltatásuk „pillanatnyi időt” (!) vesz fel, melyben létrejön valami olyasmi, mint ami létrejön a szobrász- vagy festőművész keze alatt: a pillanatok megragadásának varázsa. Olyan pillanat, mely magában hordozza az összetalálkozás rejtélyes, sejtelmes előzményét, jelenét, jövőjét, távlatát. Abban a pillanatban „az ember úgy érzi, hogy nincs es ezen a világon”, abban a pillanatban megszakad az élet, mint a fény, ha a villanykapcsolót lekattintják, de összerezzenésükben vissza is kattintják, és kezdődik valami más. Ez az állapot éppen olyan sorsforduló/sorsfordító, mint a születés, házasság, halál liminális állapota. Attól a pillanattól mindkét pólus társadalmi és biológiai helyzete, megítélése és megélése megváltozik. Mind a két pólus szakított korábbi állapotával, átlépte a társadalmi és biológiai pubertás küszöbét. Az átlépés eseménye titokban esik meg, ám visszafordíthatatlanul kitudódik a falu sajátos kommunikációs rendszerének köszönhetően, aztán koncentrikus körök gyanánt hírré válik. Arany Jánossal szólva „A hír, ha kivált rossz, mint levegő terjed, / Nehéz kikerülni, hogy bé ne leheljed.” Ezt a fordulatot fogalmazzák meg Csíkszentdomokoson eufemisztikus szólásmondás-

13 Erről összefoglaló tanulmányt is írtam. Lásd Balázs Lajos: A nő szenvedései a székely-magyar, hagyományos paraszti társadalomban. In Jack Holland: *Nőgyűlölet*. Bookart, Csíkszereda, 2011. 303–325.

ban egy alany (ők, ezek), egy állítmány (befűzték), két tárgy (cérna és tű) által. A szólás egészében jelentkező es/is határozószó azt jelzi, hogy a cérnát és tűt tartók ugyanazt tették, amit más. Nem ők az elsők, s nem is az utolsók. Vétükük, bűnük folytonos, vagyis, Senecával szólva: „örök”. A paraszti erotikára jellemző szemérmesség megjelenítése a metaforák által kifele rejtett, befele intim dinamikát sejtet. Az, aki erre érzéketlen, vulgárisan fogalmazza meg két fiatal (tű és cérna) intim eseményét? „X es felcsinálta/felkeccentette Y-t.”¹⁴ Az, ami csúcshódításnak tűnik, hosszas tanulás, tanulgatás, tapasztalati próbálkozás/gyakorlás végkifejlete, „a meredek hágón” való kapaszkodás nehézsége nem a tettesekben tudatosul, a sikert, „a csúcs elérését” a sejtelmes tudomásvétel nyugtázza: „Azok es befűzték a cérnát a tű fokába.” Viszont nyugtázza ennek utóregzéseit, értelmezését is anélkül, hogy személyre utalna: „Hát ha mozgassák a tűt, bé tudnád-e/bé lehetne-e fűzni a cérnát?” Ez a pillanat indítja el az egyén másfajta (erotikus) történetét, amiben szintén nyelvi lelemények jelenítik meg az egyéni nemi élet más-más, titokzatos fordulatait: a túből zabos tarisznya lesz, a cérnából ló: „A ló es oda menyen (szalad), ahol a zabos tarisnyát rázzák”. Ebben a metamorfózis sorban megjelenik az önfelmentő közmondás/szólásmondás: „A lúd talpa sem látszik a vízen”; „Az éjszaka járt-e macska a kamarában?” A nemi alkony tüneteit (diagnózisát) már az asszonyok fogalmazzák meg, szintén metaforákba sűrítve azt, ami a „csúcsról” való leereszkedés szindrómáit tömöríti össze az előbbieik stílusában: „Mi már olyanok vagyunk/úgy vagyunk, mint Szent József s Mária”; „Az enyémnek (a férjnek) kezdett lejárni a betyársága”; „Az enyém is kezdett leszegényedni ezen a téren”; „Már az enyém sem csinál/tesz nagy kárt bennem”.

Hangsúlyozom, *A cérna és tű* mint szerelmi népeposz folklóralkotás és egyben kulturális antropológiai mű, amit azzal a szándékkal ötvöztem, állítottam, raktam össze, hogy teljesebbé tegyem azt a képet, ami népünk társadalmi, lelki, érzelmi világáról még mindig hiányosan él.¹⁵ Következetes törekvésem, hogy az ember ne tűnjön csupán fizikai

14 Ezen igék erénye az, hogy a szexuális esemény nagyon rövid időtartamát ugyanúgy kifejezik. Vagyis szinonimák.

15 Kijelentésemet Ortutay Gyula tanulmánya inspirálta. Ítélete ösztönző volt, a néprajzkutatás másképpen látását mutatta fel kutatásaim irányultsága tekintetében. Lásd Ortutay Gyula: *A magyar parasztság szerelmi élete*. In *Erős a folklórban*. (Szerk. Hoppál Mihály – Szepesi Erika) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest,

testnek, hanem léleknek is, gondolkodó, vizsgálódó, értelmező lénynek. Talán Pasteur mondotta egy alkalommal, amikor megkérdezték, hogy szerinte mi a különbség az ember és a nád között? Emlékezetem szerint azt válaszolta, hogy az ember is olyan, mint a nád, azzal a különbséggel, hogy az ember gondolkodik és cselekszik. Róza minden szava az érző, gondolkodó, emlékező és cselekvő emberről tanúskodik. Tovább göngyölítettem ama szemléletemet, hogy minden univerzalist csak lokális kutatással, lokális példakkal lehet fenntartani. Eposzom érzékeltetni, tükrözni képes egy adott paraszti közösség sajátos és egyetemes lelkivilágának, eszmerendszerének, cselekvési dimenziójának, sűrűségének szövevényes hálóját, minden generáció emberi arculata nyílt és latens alakulásának dialektikáját. Másfajta történelme annak, amiben él, ahogyan él, amiért él önmagáért és másokért, a hagyomány és változás jegyében. Ezt éreztem ki adatközlő(i)m vallomásaiból: nemcsak a múlttól, valami mozdulatlan állapotról beszél valahány, hanem arról is, ami „most másképpen van, másképpen lesz.”

Ez a könyv tagadása a közgondolkodásban máig elterjedt ama szemléletnek, hogy a paraszti élet- és világszemlélet zárt és elmaradott. Tagadása olyan értelemben, hogy éppen eme társadalom belső, önmaga számára fontos nyíltságának és nem az önös befele fordulásnak anakronisztikus eposza. Az autonóm cselekvés dicsérete. Szakmai elégtétel és öröm, hogy eljuthattam eme megismerés és felismerés ilyen fokára, változatára. Ehhez viszont ama deontológiai hitvallás kellett, mely mintegy 2100 kérdés kimunkálásában, 1750 órányi, közvetlen emberi, meghitt beszélgetésben, mintegy hét esztendőre becsült, magam által hozzáadott idejében öltött testet. És beszél egy olyan sajátosságról, amit ennyi munka után elégtétellel merészelek megfogalmazni: *a rendtartó székely falu elvének a lelki világban való érvényességére is gondolok*. Az együttműködés, a kaláka, a magyar paraszti társadalom, a székely-magyar társadalom nagy és máig korszerű vívmányára gondolok, mely nemcsak anyagi, közigazgatási vonatkozásában, a munka és életszervezés vitelében, a belső és külső környezet fizikai védelmében és intézésében érvényesült, hanem az érzelmi, lelki, az egyén diszkrét intim világában is. Annak az emberi szükségletnek

1987. 12–19. Lásd még Balázs Lajos: Bevezetés. In *Amikor az ember nincs es ezen a világon*. 7–22.

„rendtartása” ez, mely a szerelem és testi vágy, az erotika dolgaiban is kölcsönös segítségre, harmonizációra szorul a tapasztalatok, a tapasztalati tudás kibeszélése/megbeszélése által. Ezt a szükségletet most a média próbálja intézni elvontan, könyvívűen, kívülről, nem szembesülve életünk eme világának valós tényeivel.

Ezért a különös „hőseposz” 33 beszélgetését olykor olyannak is látom, érkelem, mint a tenger vizét, amiből egy maréknyi szinte szintelen, iztelen, erőtlen, de egészében, teljességében olyan zúgó, morajló és erős, mint a tenger vize.

SZEMELVÉNYEK A BESZÉLGETÉSEKBŐL

Első beszélgetés arról, hogy azok es befűzték a cérnát a tű fokába; aztán a közöslésről

Ha jó az idő, kiülünk a kapu előtti padokra így asszonyokul, mint én es, vaegy ember es odakerül s beszélgetünk ezt-azt, erről-arról: tyúkot ültetünk, keltetünk, palántálunk, kapálunk, szénát csinálunk, búgatunk, futostatunk, hágatunk, malacoztatunk, borjúztatunk, csikóztatunk, s úgy. Végigbeszéljük az elmúlt időt. Aztán el-elmegy előttünk hol egy leány, hol egy legény, vagy együtt, utánuk nezünk. Az egyik, aki többet tud, mint a többi, azt kérdezi: „Tudjátok-e, hogy ezek es befűzték a cérnát a tű fokába?” S evvel más irányba fordul a beszéd... A közöslésről kezdünk beszélni... Most azt mondják a fiatalok, hogy szex...

Erzsi, az es, mintha nem tudná, hogy miről lehet szó, azt kérdi, „Mit fűztek esze?” Erre egy nagy kacagás lett. „Ejjsze maga úgy született, hogy ki volt lyukasztva? – kérdezi a másik. Hát nem fűzött bé cérnát a tübe, mikor leány volt? Egyből eltalálta az a valaki a tű fokán a lyukacsát? Rég lehetett, ha maga nem emlékszik, milyen es az, amikor először fűzik bé a cérnát a leányba! A leány nem akarja, a legény igen, a leány hol ide farol, hol oda farol. A legény cérnája hol erre hajlik, hol arra, csak éppen oda nem talál, hova kellene. Aztán egyszer csak felfeszíti a leányt a kerítésre vagy a kapura, vagy lenyomja s belétaláltassák. Attól fogva feszt gyakorolják, a tű jobban s jobban megáll, a cérna nyálazás s bödörgetés nélkül is belétalál, s akkor mondjam-e tovább, hogy a varrás nyoma kezd látszani?”

Erősen szeressük ezt a beszédet: annyit nem imádkozunk, s egyéb dolgainkról sem beszélünk annyit, mint erről.

Egy alkalommal egy kotnyeles leányocskára, azt se tudom, hogy sündörgött oda innét a szomszéd háztól, azt kérdi nagy ártatlanul: „Róza néni, mi a közösülés?”

Na ne félj, mintha darázfészekbe döfött volna, mindenik erre felkapta a fejét. Az egyik azt mondta, hogy ő ilyen nem kérdezne társaságba, szégyen ilyen eléhozni, ez nem ide való beszéd. Egykettőre letorkolták.

- Én megmondom, nem kertelek - vágott közbe egy másik -, a közösülés az, amikor öt perc alatt annál jobbat csinálni nem tudsz.

- Én azt mondom erre - szólt egy harmadik -, hogy az, amikor csillagokat látsz.

- De akkor egy pillanatig se nem élsz, se nem halsz! - vágott közbe egy másik asszony. Olyan érzés, amikor az ember nincs es ezen a világon. A férfinak az övé feláll, s az esze megáll.

A békesség helyreáll egy közösüléssel. Egy közösülés dönti el a békességet. Met ha engedelmeskedel, akkor másnap úgy beszél az urad, mint egy mozsika. De ha nem, akkor csak buff, buff, buffog, mint a bika. Még akkor es, ha valami más dologból került a nézeteltérés, megbékél, met az ágyba megkapta a békességet. Másnapra mindent elfelejt. Egy varázserő kell legyen ebbe. Ezt ejisze a Jóisten így rendelte, s azért rendelte így a férfi s a nő életit, hogy ezen keresztül meglegyen a békesség. Egy olyan orvosság, ami mindenre jó. Egyesülnek. Ezen keresztül van békesség a családban, ez erősíti meg a családot. A szerelem, az hit. A közösülés örömszerzés, gyermeknemzés, de a családi béke megtartásában, helyreállításban is nagy szerepet játszik. Amit nem lehet elérni szóval, mert nem kérek bocsánatot, nem alázom meg magamot, de ha hozza közeledem, megérintem, minden megváltozik: meg tudják békíteni magikot egymással. Reggel má szóba se jó a tegnapi nap. (N. 48 éves voltam, mikor így gondoltam.)

Az asszon azért azt es megengedi, hogy na, „ha fáradt vagy, egyet pihenjél”. Egyet aluszik az ember, s ha az asszon megebred, akkor vagy megöleli az embert, keresztülöleli, valahogy úgy teszi a kezit, hogy mégés csak érezze az ember, hogy őtöt keresi, hogy ott van-e. Met vannak olyan emberek, hogy nem kell tapogasd, hanem csak elhúzd a kezedet a testin, má tudja, hogy szeretetet jelent. Ha teszed magadot,

hogy csak aluszol, s csak úgy álmodba tapogatod, a férfi minnyá má kedveskedik, má borul oda, s má ő es kezdi tapasztani a fehérnépet, s megadni azt a tiszteletet s szeretetet, amit ezelőtt kapott. S ez aztán így megy tovább, s hozza maga után azt..., ami kell.” (N. Ezt 77 éves tapasztalatommal mondom.)

Ott volt Árpád es, az emberem. Hallgatott, hallgatott, aztán ahogy elhallgattak a fehérnépek, megszólalt:

- Én azt tartom, hogy a nemi élet, a közösülés az élethez tartozik. Mint a házasság, a halál s a születés. Há nem es beszéd! De hát anélkül nem tudunk megszületni s létezni. A békesség es helyreáll egy jóízű közösüléssel. Az egy olyan orvosság, ami mindenre jó. Valami varázserő kell legyen benne!

Aztán megszólalt egy másik es a pad végén, s azt mondja: „Azért nem kell annyira túldicsérni, mert a közösülés sokszor zsarnokság is. Akkor is, ha asszony vagy, s akkor es ha leány vagy.”

A közösülés szerelem vagy szeretet nélkül olyan, mint a pityóka só nélkül. Ez a valóság. Ízetlen. A pityókának sincs íze, ha egy kicsi sót nem hintesz reá. A legtöbb fehérnép ebbe a helyzetbe van. Mikor lefekszik, az urától má undorodik. De az életit el kell ott töltsse, met oda kellett menjen. Odaadja magát, „Má végezd el a dolgodot”, gondolja, de nem szereti. Azt az 5-10 percet valahogy kibírja, s avval kész.

Inkább a férfinak fontosabb a közösülés. Van fehérnép es, amelyik követeli. De hogy szerelemből s szeretetből jöjjön létre, az jobban a fehérnépnek fontos. A fehérnép arra vágyik, hogy egy kicsit szeressék, dédelgessék. Hogy egy kicsi szeretetet kapjon. Legyen benne egy kicsi lélek. A férfinak az kell, hogy végezze a dolgát, s készen van. Üröccse ki a zacskóját, s menjen tovább.

Második beszélgetés arról, amit a leányka kérdezett: mit sejt es mit nem a gyermek a közösülésről? Mire kíváncsi a gyermek es a serdülő? Hogyan fedezik fel a másik nemet? Erotikus kísérletezések – a megismerés titokzatos útjai

Erről többször beszélgettünk. Hol ezt, hol azt.

(...) Aztán egy alkalommal szóba jött, hogy a mai fiatalok, de már a gyermekek is többet tudnak a nemi életről, mint mi. Nagyképűsködnek, nem lehet bírni velük. Azt mondják, hogy az iskolában tanácsák az ilyesmire.

- Taniccsák a sújt - vágott reá egy fiatal menyecske. - Amikor a könyvbe az a lecke következett, a tanárnő átlépett rajta, hogy ezt az év végén fogják tanulni. Eljött az év vége, s a lecke elmaradt.

- De azt mét kell tanyítani?! - vágott közbe Árpád. Ő mondta, s igaza volt, hogy a nemi életet nem kell tanulni. Ahhoz se tanár nem kell, se igazgató nem kell, se tanfelügyelő nem kell... Ez természetes dolog. Mindent egymástól tanulnak: nem a szülőtől, nem az iskolában. (...)

A gyermek má kicsi korába kíváncsiskodik. (...)

Péter bám mesélte, hogy gyerekkorában külön szám volt, hogy meg kell lesni a leánykát, hogy nem má pihés-e. Egyik a másikat biztatták, hogy nezd meg, annak a karján es van má szőr, akkor ott es... Lesd meg, met biztos van, amit látni.

(...) A gyermek megfigyelte, például éjszaka, megébredt, hogy valami mozgás van, s akkor tudta, hogy biztos, valami lesz, szülők es egymás közt mondtak ezt-azt. Ugye egy szobába voltak a gyermekekkel. (...) Ilyenkor a gyermek tetteti magát, hogy aluszik: nem mozog, nem szuszog. Valamit örökké hall. (...) Aztán, ugye, a gyermek növogetett, a leánykát má megölelgette, megnezi, hogy lám a csicsei szöktek-e ki. Így a tapasztalás, a megfigyelés, a másoktól hallott dolgok. Met a gyermek egyfelé beszél, figyel, de hétfelé hallgat, mindent felszed. Még szinte kíváncsibbak voltunk, mint a mostani gyermekek. Persze, hogy hallgatóztunk. Jól visszaemlékszem mindenre. (...)

A háziállatok párzása, ellése kíváncsiságot, gyakran nemi „gerjedelmet” váltott ki a gyermekben. De a felnőttekben is. A gyermek, amikor nagyobbacska s meglát egy ilyent, ő magában is így felgerjed. Feláll a pete. (...)

Észrevettem, hogy a kakas reggel bendérez. Azért hátraszaladtam, hogy én csapjam le a pajtából, hogy lássam, hogy bendérezi meg a tyúkot. S örökké lestem, hogy lám, mije van a kakasnak. De sose láttam, csak azt, hogy reakuporodott a tyúkra. (...)

Örökké utánoztuk a felnőtteket. Általa közeleedtünk egymáshoz, megtanultunk olyanokat is, amit nem szabadott. Egy iskola volt: nem kellett vizsgázni, de nem es lehtettél egyből szülő, koma, szerető...

Harmadikos, negyedikes a gyermek, még nem tudja belédugni, de má felmászik a lejánkára. S a lejánka megáll neki. Nagyobbakul sem voltunk jobbak. Megtörtént az, hogy egy kicsi gyermeket, 8-10 évest,

kisebbit, mint mi, felhergeltünk, hogy a leánykát petelje meg. (...) Hogy lám az milyen, mit csinálnak. Így kíváncsiskodtunk kamaszokul. S megcsinálták. (...) A gyermek próbálta azt a mozgást csinálni, de a pergóját nem tudta a lejánkáéba belétenni. A lejánka se tudta, s mű se, hogy hogy kell: lefeküdt, de kinyújtott lábbal.

Harmadik beszélgetés a szülői titkolózásról, viselkedésről

A szüleink előttünk nem beszéltek erről egyáltalán. Én, ahogy visszaemlékszem, soha, még csak, hogy megcsókolják egymást előttünk, azt se csinálták. (...) Vagy hogy megölelte volna apám anyámat? Vagy jáccodtak vóna? Semmit. Tartottak a szülők a gyermektől, hogy ezt kimutassák. Én 15 évig a szülői háznál voltam, de én soha nem láttam, hogy édesapám édesanyámnak egy ennyit csinált volna: hogy a kezét a térdére tegye. Annyira távol tartották egymást a gyermekek előtt. Pedig szerették egymást. Ők ugye intézték az övékét, de titokba. Mű nem láttuk! Azért ők éltek az életet, a házasetet, mint ahogy kellett élni. (...) De a szülőktől ilyent kérdezni sem mertünk. Má jó nagy leányka vótam, de nem tudtam a mensztruációról, a szégyenvirágról. Akkor szégyellték felvilágosítani a gyermeket. (...) Most a miénk, a kicsi gyermek mondja, hogy az óvó néninek kicsi bubája született, s hogy leányt várt s fiú lett. Mi ilyent szájunkra se vehettünk.

Ezt nem kérdezhetette a szülőtől a gyermek. Nem, nem, nem! Az állatokat láthatta, de az emberi nemre nem fordíthatta rea. Egyáltalán. (...) Úgy eltakarták az ilyen beszédet, hogy mű gyermekekül nem tudtuk, hogy miről beszélnek, mire kacagnak. Csak most jó nekem, most értem meg, hogy mikről beszéltek. Azt, hogy valaki egy leánynak gyermeket csinált, valahogy úgy beszéltek, hogy én azt úgy értettem, hogy a gyalupadon csinálták fából.

A hittanórán tanyították a tízparancsolatot. A pap bácsi mindeniket elmagyarázta, de azt, hogy: Ne paráználkodj!, azt nem.

Hatodik beszélgetés a csábításról, csábítókról, csábulókról

(...) A legények tudják a módját a csábításnak... Ugye megöleli a leját, szorongassa, csókolja, ide nyúl, oda nyúl, tapogassa, mindenübe nyúl. Addig ide, addig oda, hogy egyszer csak odaviszi az esze s keze es, s mindene, s aztán csak eccer az következik utána (...)

A leján megsejti a szándékát a legénynek. Amikor magához öleli, má rögtön érzi (nagy élvezettel kacag), met a legény mind duruzsol neki, hogy: „Ne félj, nem csinálok semmit. Ne félj, ügyelek.” Mindenfélit mond a legény olyankor. Azt, hogy elveszlek, ha valami olyasmi történik. Biztos, hogy ígér az ember olyankor füvet s fát. A másik legény pedig szó nélkül csinálja, csak tapogat egy órát.

Valahogy úgy kisugárzik a leányból es az, amiből látod, hogy na, evvel meg lehet próbálni.

Ilyenkor egymáshoz simulnak, csak jobban, s úgy el... A leány, aki sajnálatból, ugye, megengedi, hogy bár úgy fennállva hézasúrolja a testihez magát, s akkor úgy elélvez a legény. A kapun belül: ugye, mikor nem jár senki, éjszaka..., úgy csinálják, ahogy tudják. Ez az emberi természet. Nehéz uralkodni rajta. (...)

Egy alkalommal, hogy magamról es szóljak, húshagyatkor virágot kellett tegyek az én legényem kalapjába. Hazamentünk éjfélékor a virágot levenni, me jött hamvazószerda. S akkor aztán csak megfogott, újból megfogott, kényszerített kinn, me benn nem lehetett. Ugye kikísértem. S akkor én nem tudom, hogy csinálta, most se tudom, hogy vót, egy kicsi vót (ti. rövid időt tartott). Szerettem, az igaz. Még táncolni se szerettem mással. Mást soha életembe nem szerettem. Fekete bajusza volt. Há most es, ha olyant látok, az ő emléke jut eszembe. Szép legény volt.

Szóval, a kapuba felölelt, mint egy kicsi lejánkát, s hátravitt a szín alá. Porka hó volt, s ugye, hogy csak az ő nyoma legyen, felölelt – arra es vót esze! –, s ott a szín alatt – ott mindenféle vót –, oda lenyomott, s kész vót egy fél pillanat alatt. Ezt megcsinálta velem háromszor. Olyan mocskos szokása vót! Eccer esment a táncba, a gangba es lenyomott. S evvel aztán má asszony lettem. Meg es történt a baj. Három évig járt udvarolni, de tovább nem tűrte.

Sírtam, sírhattam es, me észrevettem, hogy velem baj van. (...)

Bezzeg a legények örökké koslattak mindenfélé, de amikor nősülni készültek, bezzeg feszt azt kérdezték, hogy „Fel vagy-e törve?”, „Meg vagy-e kezdve”?, „Megkezdték-e?”, így es kérdezték „Valaki megkezdet-e?”

Tizenharmadik beszélgetés a házastársak nemi életéről, a vágy hétköznapi örömeiről, nyomoráról, undoráról

Elteltek a mézeshetek, rea kellett térni a hétköznapiakra. De hogyan?

A férfiak kikövetelték az övékét, aztán hogy érezte magát az asszony? A szülők háltak abba az ágyba, s mü esment a másik ágyba. Külön szobát nekünk nem biztosítottak. Ez másoknál es így vót. Egy szobába laktunk. Ott vót még két szolgál: azok a kicsi ágyba aludtak, amelyek nappal bé vót nyomva az édesapámék ágya alá.

Most nézem a televíziót, hogy mit csinálnak!!!

A testünk egymással nem érintkezett. Én senkitől nem hallottam abba az időbe, hogy levetköztek vóna csóréra. Illetlenség vót. Azér vótak olyan kíváncsiak a férfiak. Sokkal kíváncsibbak vótak, mint most. Sokkal! (...)

Hát, amit a tévébe látunk, hogy anyaszült meztelen! S nekem a nyakamtól lefelé nem látszhatott semmim. S elnezem, hogy a templomokba milyen szép csóré vállú szentek, angyalok, s még maga Mária es. S mü, férj s feleség nem láthattuk egymás testyit. Ezt nem értettem meg soha. (...)

A férfi se kedvelte, ha az asszony egyből levetkőzött. Most úgy elvárosiasodtunk az ötözettel is, s evvel a vetkőzéssel is.

Voltak azonban olyan férfiak, a komámasszonyé például majdnem csórén hagyta komasszonyt, de az enyém nem. Sose húzta le a gagyját. Mü szépen leültünk az ágy szélire, elbeszélgettünk egy kicsit, s akkor lefeküdtünk, s úgy jött a többi fele...

Mondom, a férfi se szerette, ha a fehérnép meztelenre vetkőzött. Elbeszéltek, hogy a testye nem olyan. Nem gusztusos a testye, ha egyből levetkezik. Amíg az arcát látod s csak matatsz, addig gusztusosabb. S ha látod egészbe, akkor valahogy má nem olyan. Gusztustalanabb sokkal.

De hát most olyant es tapasztaltam, mondta egy kicsike, hogy az apják meztelenül mennek bé a fürdőszobába. Csórén! Hát az valahogy olyan visszataszító, becsületlen dolog. Az volt régen. Csak setétbe, csak kézzel éreztük egymást, s egymáshoz bújva.

Az enyém felhánnya nekem, hogy ő soha életibe még ingemet csórén nem látott. Pedig látott, me utánam kukucskált, mikor mosakodtam. Örökké forgatta a szemeit, mikor vetkőztem mosakodni. S mondom,

forduljon bé, s aludjék. De ő kukucskál utánam. Mondom, most mét nem aluszik? Mire kíváncsi? Csórén akar látni? Hát olyan kíváncsi még most es, hogy kukucskál. Pedig má vénember.

Most olyan fiatalon lefeküsznek, ha valaki valakinek udvarol, hogy nekik most má olyan közömbös, mint az, hogy reggel, délbe, este enni kell. Nincs semmi különleges a szexbe. A nászéjszaka se nászéjszaka, me azelőtt má jóval együtt alusznak. Ott má nincsen semmi, ami érdekes vóna. S olyan fiatalon beléunnak egymásba, a másikba s ejjsze a szexbe is. (...)

Jaj, eszembe jut egy esetünk. Egy alkalommal úgy el vót csendesedve a ház, azt hittük, hogy mindenki aluszik, s reakészültünk, hogy na... Árpád bétérdelt a lábam közi, s má ereszkedett volna reám, megszólalt a hároméves leánykánk: „Édesanya, édesapa mit csinál?” Azt se tudtam, mit mondjak! Mondom neki, „Imádkozik”. (*Kacag.*)

Az egész élet tartózkodás vót, hogy őszinte legyenek. Éjszaka is, már a franc ott ett meg, úgy kellett vóna, még akkor se mertél, met itt vótak mind a házba, s mindent hallottak. Má szólítottak. (...)

A férfi, ugye, matat, na, hogy kiudvarolja azt a valamit. Ösztönzés kell arra, hogy a fehérség is kívánja. A szemérmhez es hezza kell nyúljon. Anélkül nem es telik el. Ezekről olyan sokat beszéltünk. De mennyit beszéltük, Istenem, mikor asszonyokul magunk közt voltunk s vagyunk. Az egyik ezt mondja, a másik azt mondja. Arról is, hogy mennyi ideig tartott egy közösülés. Hogy ez mitől függött? Lehet-e késleltetni, szabályozni, hogy mikor élvezzenek el? Jáccadozni erőst nem lehetett. (...)

A férfinak a sebességítől is függött. Sok helyen nagyon rövid ideig tart. Az vót a fontos, hogy kerüljenek egy helyre s érincsék esze. Ha a férfi béfejezte, többet nincs bajod vele. Pedig az asszony nem örvend annak, hogy az ember elaluszik, s nem törődik legalább annyit, hogy egy kicsit még megszeretgesse. Szerinte egy kicsi utójáték is kellene. De erre nem sokat adnak a férfiak. A legtöbb asszonnak az a panasza, hogy a férje kielégült, s többet nem törődik vele, aluszik, mintha semmi se történt vóna, s az asszony pedig nem tud aludni mellette, még jobban feltúrázza magát, hogy ő maradt a kárral. (...)

Mindenhol másképp van.

Az egyik hamarabb s a másik későbbre... Amelyik lassú, hát az sokáig dürszöli. Hogy kapja meg eccer azt az ingert, hogy élvezzen. A másik

háromszor-négyszer bétaszítsa s má vége. Ilyen a vére! Az asszon ilyenkor ideges, me tovább nem tudja csinálni. Esetleg egyet-kettőt még rea, s vége. Áll le aztán neki. Aztán egy félóra, óra múlva még eccer meg tudja csinálni, de abba a pillanatba a nő marad szárazon, zápul, ahogy szokták mondani (ti. kielégítés nélkül).

Az egyik komasszonyom monta eccer, hogy az ő embere olyan hamar-hirtelen kakas: csak annyit értette oda, mint a kakas a tyúkhoz, hogy odaér, s má vége van annak es.

Az enyém, mikor először voltunk, a mellemet bingyergette, akkor fogdosódott, simogatott, s egyszeribe reám göndörödött, s szinte szégyenletemben meghaltam. Úgy jött a veritékem, hidegen jött. Vége volt az életemnek. (...)

Ezt a szexet annyira kitűzték a képernyőre es, hogy mondogatom, édes, drága, jó istenem, csoda-e, hogy egészen el nem süllyeszted a fődet. Ami állja a helyit, állja, s ami nem, nem. Azt es hallottam, s nem egytől, hogy megnézi az éjszakai filmet, s akkor feláll neki, s akkor tud csak valamit csinálni. (...)

A másik azon a véleményen van, hogy szép is van benne, de inkább jó. Szóval jó érzés az. Ennyi, ami ér az életbe valamit, egyéb semmi. Csak a nehézség s minden. Amíg az megvan, addig az élethez kedved van, amikor elmarad, akkor má csak az a üszkös hétköznapi. Minden nap csak az: dolgozál, mint a marha. Nem ér semmi semmit. (...)

Sokat szenvedünk a dohány- s az italszagú férjektől. Hát az má olyan bűdös vót, hogy nem kívántad, hogy közel kerüljön hezzád. Met a dohányzó embernek es egy olyan rettenetes szagja van, de aztán az ital, az még csúnyább. El kellett forduljon a fehérnép a fejivel, met nem bírta ki aztat. Attól függött, hogy milyen vót a férfi szokása: met sok férfi van olyan, hogy amikor iszik, nem kell neki fehérnép. S a másiknak ellenkezőleg, akkor kell a legjobban. Itt vót egy szomszéd-asszony, az mondta, hogy az ura olyan disznyó, mikor részeg. Úgy reafekszik este, hogy reggel rajta virjad meg. Nem hagy neki békit egész éjjel. S a dohányzásnak es odaadja magát azét, hogy többet ne érezze azt a szivarszagját. Szabaduljon meg tőlle. Met annak es olyan rettenetes szagja van, pláne, ha egy nap elszív egy csomag cigarettát. Amelyik iszik, annak a gyomra rotyog egész éjjel a sok italtól. Az asszony itt es szenved, met undorval van. Megundorodik. Oda kell adja

magát mint feleség a békességért, de úgy utálja, hogy alig várja, hogy elvégezze, hogy eccer kerüljön fére tölle, met vége az életinek. (...)

Az asszony sokszor megkujakolódik az ágyba. Attól függ, hogy melyik férfi milyen. Sok az értetlen s a rosszindulatú a feleségivel. Főleg, ha ittas.

Tizenkilencedik beszélgetés a szerelem és nemi élet viszályairól. Arról is, hogy milyen az a másik?

Ha visszagondolok az életemre, az életünkre, mindig eltűnődöm, hogy a nemi élet kihatott-e a munkára, a mindennapi életünkre? Arra, hogy mikor, milyen kedvvel dolgoztunk? Most azt tudom mondani, hogy igenes kihatott s kihat. Met ha az ember es, s az asszon es nem kapják meg a szeretetet, akkor egész nap olyan gyűlöletté válnak egymásnak. Nincs kedved, ha valamit szól, nem jó, hogy visszaszóljal. De amikor szeretetből sikeredik, azokon a napokon még a tyúkok es táncolnak. Met akkor mind a kettő megkapja a magáét, akkor vigasság van, semmi baj nincs. Amikor egyik vagy másik, vagy egyik se, akkor a kakas es útba van az udvaron. Akkor má vége. Az ember hangulata függ ettől. Az ember családi élete függ az ágytól. Ez biztos. Többet veszekednek. Annak az okán mindenbe kapja a hibát mind a kettő. A férfi a kötekedőbb, még a fűszálba es beléköt, hogy az mét nőtt ki ott, mét nem nőtt máshol.

Amelyik férfi olyan, hogy kéccer-háromszor csinálja egy éjjel, akkor nem fogott a keze az asszonynak, levert s rossz hangulatú volt. Ezt tapasztaltam inkább. Egyszer elég vóna, de vannak durvább férfiak... Volt asszony, aki elpanaszolta, hogy „többször fel akart reám mászni, s ugye, hogy fáradt vótam, me kapálni vótunk, nem engedtem, s akkor, mint a vak a kertbe, egész nap kötött belém, hogy egész nap semmit se tudtam jól csinálni”. (...)

Sok ága-boga van ennek. Most, ugye, lássák ezeket a hülyeségeket a tévébe, hát kényszergetik az asszonyokat, hogy próbálják meg. Mondják, hogy „láttad-e, hogy csinálják, próbáljuk meg mü es”. (...)

A nő kipótolja a hiányosságot, met az urának ilyen-olyan baja van. Aztán az es fennáll, hogy az asszonyok jobban szeretik, amelyik lassabban csinálja. De van olyan asszony, amelyik azt mondja, „nekem ne szuszogj egy hétig, hanem ügyekejzél”. Az ilyen elé van készülve, s alig várja, hogy a férfi odaérjen. (...)

Az özvegyasszonyok s a megözvegyült férfiak sorsa se jobb: az egyiké szerencsés, a másiké kudarcos: a férfiak próbálkoznak más párt keresni, az özvegyasszonyokat daraszolják/darazsolják. (...)

A gyermekeimnek es megmondtam, engemet nem kell szégyelljete, met utánam nem tudja azt mondani senki, hogy ezen a kapun bėjött valaki, vagy innet későn ment ki. Az én fiam nem kell ezt mondja. Ő zárja a kaput bé es, ki es, de ő nem kell mondja, hogy „Édesanyámat darolták vagy darolják”. Met biza a gyermekei megmondják, reavetik, hogy „édesanyám haggya abba, met erőst darazsalják, darolják magát. Úgy darolják, mint a legyek”. Met valamelyiknek megengedte, s akkor mondják, „menj, próbálkoj te es, me nekem sikerült”. Így darolják a fehérnépet.

Hézám direktbe jött egy, nem közvetítővel. Az alsó faluból jött fel, Csíkszenttamásról. Eppe hazajöttem a faluból, s hát egy ember jó bé. S azt mondja, hogy én tudom-e, hogy ő mét jött? Mondom, én nem, de ha megmondja, megtudom. Azt mondja, hogy neki egy finom szomszédember ajánlotta, hogy jőjjön ide bé, s ingemet kérjen meg, met ha én elmenyek héza, velem nem jár rosszul. Azt mondja, „nekem gyermekem nincsen, a feleségem meghalt, s minden ingóságom megvan, s mindent magára iratok, csak jőjjön el feleségül”. Mondom neki erre, maga nehogy az ajtón bėjőjjön! Még a lépcsőkre se jőjjön fel!

Tudja-e, mit mondok magának, jóember, én nem tudom maga kicsoda, de én a pinámnak dolgot, s az agyamnak gondot többet nem szerezek. Harminckét esztendeig vót annak es dolga, s az agyamnak es gondja. Nyugdíjba tettem mind a kettőt! Most nyugdíjasok! Hát az az ember azt mondja, „Jóasszony, maga mit mondott?” S mondok, én ezt. Nyugodtan mehet le es, fel es!

Huszonegyedik beszélgetés a féltékenységről

Féltékenység? Ez egy betegség. De hányféle, édes istenem?! Értelmebe-e vagy a lelkébe születik az embernek? Azt mondják, hogy a részegességből ki lehet gyógyulni, de a féltékenységből soha. Azt tudom, hogy a féltékenység akkora hülyeség: sehol semmi, de mint a kukuk mondja azt is, ami nem igaz, hogy ilyen lator vagy, ilyen kurva vagy... Me mind a kettőben van. Érintettem már elébb.

Én fehérnépet es tudok ilyen hülyét, mint az én uram. Amelyiknek nincsen joga s alapja ehhez, met az ura egy rendes, alapos, odaadó, őt fődig, talpig szerette, szeretetbe s tiszteletbe tartotta, szépen beszélt vele, s méges úgy fétette, hogy egyvégbe mocskolta s csúfolta, s egy szép szava nem vót héza. Egyvégbe ordított. Ha felötözött, esszeszedte magát, azét ötözött, azét fürödött, azét vett gyócsinget – a kurvákért. Ha meg es álltál vele az úton, akkor es ezt hallottad tőle. (...)

Amelyik féltékenynek született, az féltékenynek kell meghaljon. Az nem tudja magából kiverni azt az érzést. Még öregkorban is megvan. Ha meggyőződik es, nem tudja magából kiverni, met valami ott bent rebegetti. (...)

Azt mondtam, menjél, ha nem tetszik itthon, menjél. Én csak aztán mérgelődtem, de akkor se fétettem, csak akkor, mikor megláttam, hogy nálamnál alábbvaló fehérnéppel adta esze magát. Nem féltékenységgel lett bennem, hanem egy gyűlölet. Úgy bennem maradt, hát az, s én?! Az asszonyt gyűlöltem, s az uramot es. Az uramot, hogy engemet egy olyannal nyomtatott el! Met egy olyan asszonyt elébbnek valónak látott, mint engemet. Azt mondtam akkor is, megértettem vóna, ha egy csinos, ügyes, szép fehérnéppel csináltad vóna, de egy tutyi-mutyival!!! Te!? (...)

Volt aztán eset, hogy a féltékeny asszonyt az ura megverte. Ilyen történt, nem egy helyt. Megrakta jól az asszonyt: „A keresztény úristenedet, há nekem nem szabad valakivel szót válcsak?! Hát ha megállít egy komámasszony, vagy itt egy valaki kérni valamit, há nem szabad nekem szóljak?!” S annyira esszementek, hogy az ember házavert az asszonyhoz. S csak a féltékenység a háttere. (...)

Lehet, hogy van olyan, aki a papot kéri, hogy járjon közbe, de ez titokba menyen. A pap es azt mondja, hogy imádkozjék, s én es imádkozok magukért, s mondasson misét a családjáért. Van, aki kéri, hogy mondjon könyörgést, misét szándékra. Az ilyent sokan mind ezért mondassák, hogy ne tuggya meg senki: hogy térjen vissza az ember a családjához s hezza.

Van olyan, hogy a kalugerekhez fordul s úgy megmisézteti, s könyvet nyitát, s megátkozza. (...)

Elé kellett menjek a kapuhoz, me ki vót nyílva, s bécsuktam. Jó haza a munkából, s azt mondja, „Ki járt ide?” Mondom, ide ma nem járt senki az ég világán! De tényleg, egy olyan nap vót, hogy senki se járt.

S azt mondja, „látom a nyomokat! Férfi nyom, nekünk ilyen lábbelink nincsen. S má szökött, az osztovátába ültem, má ütni akart. A leánya szökött elejibe. Aztán a lejánkának eszibe jutott, hogy „Édesanya, há maga járt elé a kaput bécsukni a sárga gumicsizmába”. Aztán megmutatta az apjának es a nyomokat. Ha sár vót, ha por vót, mikor jött haza, örökké nézte a nyomokat az udvaron hátra. Mikor jött haza a sittből, nézte a nyomokat. Ide nem szabadott bójóni senkinek, kimenni nekem csak dolgozni szabadott, s bévásárolni, de a nyomokkal le kellett számolni. (...) Ha valaki fehérnép járt, idegen, azért es csinált cirkuszkot. Elég vót, ha nyomokat látott, az má elég vót. Nekem feszt kellett takarjam a nyomokat.

Egy fiatalasszony mesélte, hogy a férje olyan erőst féltékeny volt, még azt se mondhatta el előtte, hogy mit álmódott, met örökké rosszra következtetett. Jaj, Istenem, milyen volt! Ha valami olyan álmodt, s elmondta, azt mondta, „Hm... nappal ha nem járna ezen az eszed, nem álmódtad volna”. Aztán fogadta fel, hogy „hadd el álom, met én többet soha, amíg élünk, az álmomat el nem mondom.”

Huszonkettedik beszélgetés a szerelem s a szeretkezés alkonyáról

Ahogy telik az idő, egyre gyérb. Hovatovább gyérül s gyérül.

Árpád azt mondta, mikor ez így elérhető, hogy az embernek a verítől es függ. Például ő 65 évig nem tudta azt, hogy nem lehet. Utána má kevesebb lett, s aztán 74-ig még hetente eccer-kéccer, háromszor, mikor hogy eléállott. Ahogy az embernek az étkezése es eléidézi. Még 77-be es hetenként vagy kéthetenként eccer ment. De most, 78-ba má kámpec. Vége! Lejárt! (Élvezettel kacagja)

Inkább a 60 év a határ. Az asszonyoktól hallom, elmondta ez az asszony es, s az es, s a harmadik es, hogy az övé má annyi ideje nem tudja csinálni. S az én emberem még most es tudja! Pedig öregebb azokhoz képest. Hány ember van, aszongya, hogy 50-55 éves korába má lejár. Csak hónapba eccer, két hónapba eccer, ha kerül sor rea. (...)

Nekem azt is mondta Árpád – ej, mindenre tudott mondani valamit –, hogy „nézd meg, az én előm nem sárga még. Fehér! Na! De olyanok vannak, hogy 50 éves s 60 éves korában olyan az eleje, hogy tiszta sárga. A húgytól! Nem tudja tartani. Az sárgítsa meg a fehér harisnyát, s a nadrágot es. Mikor a vizeletjét nem tudja tartani, akkor „adjon Isten, János”.

A 80 esztendőös asszony kétfelé tudja vetni, de a 80 esztendőös ember bajosan tudja odatenni. Elérted-e a 70-et? Még a 70-ig úgy-ahogy menyen, de 70 után immá délután. Apósom például amikor a 70-en túl vót, má nem kellett neki úgy a fehérnép, de tiszteletbe tartotta anyósomat azért. De mikor anyósom felvesszett, olyan csúnyákat mondott az öregnek, hogy az má nem vót szép. Ilyenyeket tetett neki, hogy „Csak a lágy izéd van, s egyebed semmid sincs! Most nem kéne félni a teherbe eséstől, most lehetne csinálni, s most nincs neked, amivel csinálni...” Így zsémbelt örökké. (...)

A fehérnépek közt es van olyan, hogy többször es kívánná. De a férfiak azok, akiknek gyakrabban kell. Aztán a férfinak eljő egy olyan, hogy nincs az a merevedése, de mégis a nyavalyája töri. Hogy mégis megvan az ösztöne. Akarná, s nem tuggya. S akkor hát persze, vet az asszonra, met ilyen vagy, azét nem lehet, met nem vagy jó, s met nem állsz ide, s nem tartod ide. (...)

A magunkfajta embert a nemi élet örökké foglalkoztatja. Ejisze míg élnek. Én például fiatalasszonyka voltam, idős bácsikkal, nénikkal jártam teheneket etetni Garadosba. S volt ott egy kicsi bácsi, 79 éves vagy 89 éves, má nem tudom, de öreg volt. S egy akkora sérve volt, mint egy közepes gumilabda, alig csoszikált. Megkérdeztem – én egy kicsit olyan hígeszű (ti. pajkos, bátor, szabados) menyecske voltam –, „keresztapám – met a felesége beteges volt –, most elcsúszna-e?” S azt mondja, „tudod-e, fiam, el. Közbe-közbe még el”. Tulajdonképpen én azt kérdeztem, érzi-e, hogy kellene még neki. S azt mondta, hogy igen.

De beszéltem olyan menyecskével, akinek az apósáék má nem es hallanak jól, jó idős házaspár, s azt mondja, „képzeld el, rajta fogtam nappal az öregeket!”. Nahát, akkor, amíg élnek az emberek, addig csinálják.

Amikor a fiatalok csikorgassák az ágyat, akkor az öregek szíve szakad meg, hogy ők es csinálják. Met azoknak es kell még. Amíg el nem érik a 60-70 esztendőt. (...)

Az én emberem így nehezen mozog, s mégis esszeszedi magát. Lefekvés után olyan szépen mondja, „Hallod-e?” Nem szólok héza. Ő hallgat, s újra szól: „Odamehetek-e?” Jaj, csak azt ne mondaná, hogy odamehetek-e! „S hanem te jere ide, ne milyen jó meleg itt a hely”. S mondom, itt se fázok. S így kérezzik egy darabig. S akkor, „mondjad

na, odamehetek-e?” Ejj, mondom, mennyit mond, addig aludna. Nappal kialugya magát, s éjjel ilyenekkel foglalkozik. Ne kezdje esmen, ne kezdje esmen! Aztán megsajnálom. Én nem menyek oda, jőjjön ide, ha akar. S akkor ide tapogatózik. Má nem es tudja, hogy mit csináljon örömbibe. Pedig alig csoszog a lábán. Ó, mondom, sohase vót esze, s nem es lesz. Még örökké fogja a bolondság. Virul fel, s olyan odaadással van, s úgy ölel, szorít, s úgy csókol. Pedig én má csókolkodni se tudok. Mondom neki, mennyen el, met az Isten megveri. Hogy nem jó meg az esze ilyen öregemberként? – kérdem. Hát hallja-e, mondom neki, ilyen öregemberek má rég elhagyták ezt a dolgot! Azt es meggondolom, hogy se nem szivarazik, se nem iszik, s az Isten öröjzön, ha hamarébb meghal, nem tötöttem bé bár ezt a kedvit. De mégés örökké dorgálom. Mit foglalkozik? – kérdem. Szégyen immá ilyen öregembernek! Nem illik má magának! Aztán gondolom magamban még azt es, hogy még ennyit se tegyek a kedvire? Ennyit kért tőlem, s én nem engedelmeskedtem! Azt érzem, hogy na, evvel töccsem bé a kedvit, ne húzjam el tőle, ha neki jóvára van, kedvire van. Azt mondja örökké, hogy „egy kicsit úgy felmelegedek, egy kicsit a véremet es úgy megmozgassa”. Arra gondolok, hogy ez kötelességem. Pedig nekem se nem szép, se nem jó. Ha mindenki ilyen vóna, a világ nem szaporodnék.

Huszonnegyedik beszélgetés a szép és életre szóló, emlékező, álom- és megromlott, fájo szerelemről, szerelmi átokról, bánatról, szerelem nélküli házasságról, gyűlöletről

Én az életembe három férfibe vótam szerelmes, de a három közül ez az öregkori vót a legélesebb. Felteszem sokszor magamnak a kérdést, hogy ezt mi okozta? Saját magamnak nem tudok választ adni, hogy miét vót ez. Met ha azt tudnám mondani, hogy ez szebb vót, mint az, vagy ez jobb vót valamilyen oldalon, mint a másik, akkor tudnám, vagy legalábbis annak tulajdonítanám. De főleg a két férjem közt nem tudtam különbséget tenni. Semmit. S mégés annyira szerettem ezt az utossót. Ezt más es észre tudta venni rajtunk. Pedig ebbe a korba azét nem szöktünk egymásnak. (...) Én tényleg szerelmesen, úgy szerettem. Az, hogy nagyon jók vótak ők es, hogy viszonyozták, az tartotta bennem ezt így fenn. Mert szerintem, ha valamelyik lankad, ejjsze a másiktól es kiöli a szerelmet. Má nem tud úgy viselkedni. Én ennek tudom tulajdonítani. A másodikkal es, az utolsó perció az vót, ami az első

percbe felgyulladt bennünk. Úgy viselkedtek ők is, hogy nem tudtam más lenni.

Sokszor eszembe jutnak a szerelmeim. Mindegyiknek megvan a maga oka. Például a gyermekek születése, karácsonyok. Az első elsősorba evvel jut eszembe. Vót a fiatalkorunkba is élményünk. Szegények vótunk, s méges jobban megengedtük magunknak, hogy elmentünk egy fürdőhelységbe. Eszembe jut, ha elérhetődik a fürdő, hogy nem mentem bé oda, ahol két kád vót, met nem vetkezem le előtte, s az ilyenek aztán napokig kacagtak. S ugye, ezek olyan szép emlékeknek megmaradtak. Ott vigadoztak rajtam. Akkor az ünnepek: met tényleg olyan szép meghitt ünnepek vótak örökké az életünkbe, az a nagy öröm, az a jó illat s az a boldogság a családba. A szüleimtől így tanultam. (...) Az együtt töltött karácsonyok emléke örökké tönkre teszi a karácsonyomat, met örökké eszembe jutnak.

Aztán vannak olyan dolgok, amikor eszembe jut, hogy Istenem, hogy beszélnek a mai fiatalasszonyok, met csúnyákat mondanak az uraikra rea, hogy nálunk ez nem vót, hogy szerettük egymást s méges el kellett válni. Ekkor jutnak eszembe a férjeim mint szerelmeim. Olyan helyre nem tudok menni úgy, hogy azon a napom sírás nélkül el ne teljen, ahol mü együtt dolgoztunk a második uramval. Met örökké az jut eszembe, még az a hely es, hogy na, itt vótunk leülve, itt csókolt meg. Vagy elmentünk a kútra vízért, ott... Na, ezek borítanak ki. Például ott, ahol megtörtént a balesete. (...)

Éjszaka, amikor nem tudok aludni vagy álmodom. Álmomba sokszor látom, s akkor a napom essze van törve, me legtöbbet úgy látom, hogy együtt vagyunk: a második uramval. Vele nagyon sokat vagyok álomban. S érdekes, hogy álomban tanácsokat ad nekem. Van úgy, hogy megkérdezek dolgokat, s mondja, hogy hogy csináljam, s úgy csinálom, s jó. S én azt hiszem, hogy nem bírom elengedni magamtól... (...) Ha egy ebédet megfőzök, s tudom azt, hogy valamelyik szerette, akkor jut eszembe az, hogy most, ha itt vóna, s mü ezt valamikor milyen jó étvágyal s boldogon ettük meg, akkor el van menve az étvágyam es. Vagy egy ruhadarabjok, ha kerül a kezembe, akkor ez es. Met ugye, ha egy esküvőre mentünk, például az első uramnak es van egy olyan rend ruhája, még megvan, hogy utójára, amikor még menni tudott, abba mentünk esküvőre. Még betegen es abba táncolt velem. S az, amikor eszembe jut, akkor az es tönkreteszi a napomot.

Nálunk az a szokás, hogy nem szabad a haldoklóhoz olyanak odamenni, aki valamikor a szerelme volt. Ne menjen oda! Hogy ne idézze fel a múltat a haldoklóban. Például én magamról mondom: egy legény öt évig udvarolt nekem. S akkor elbetegedett, s én úgy tartózkodtam, nem es mentem oda, pedig hogy férjhez mentem, meg es komásodtunk. Hogy nehogy valami különöset csináljon ő, ott a felesége előtt. Tartózkodtam. S ahogy meghalt, azután megmondta nekem álmomba – ez olyan igaz, ahogy én most itt ülök –, azt mondta. Mikor eltemették, akkor álmodtam. Közel van az én uram sírjához! Hát álmomban a temetőben vagyok, a sír felnyílt – az övé –, felült a koporsóban, s azt mondta nekem, hogy „Te akkor mét mentél férjhez?” S mondtam én úgy álmomba neki: hallgass te, hát itt van az én uram es, s meghallja! „Nem bánom, akárki hallja. Te akkor mét mentél férjhez?” Háromszor ezt így elmondta, s akkor úgy visszafeküdt, s visszaborult a sír. Na, én tartózkodtam, hogy ne menjek oda, mikor betegágyán feküdt, s megjelent ő nekem. Met ő úton-útfélen mutatta, hogy ragaszkodik hezzám. Szeretett azután es. Eccer mondta nekem – nem álmomban –, má öt gyermekem volt, „Ha tíz gyermeked vóna se állnék félre mellőled.” (...)

Amikor a tévébe kívánságkosár van, akkor kikapcsolom, met olyanokat énekelnek, hogy akkor végem van. Elmenyek egy kicsit hazulról, met hanem itt egy fél nap sírok. Az emberem, boldoguljon, amikor egy utossó esszejövetelen vótunk, s így két pár jöttünk haza – ő is szerette énekelni –, dúdolta nekem az éneket, hogy *Síromon a legszebb virág csak tenéked nyílik*. Kétszer egymás után megismételte. Itt a szomszédasszonyom emlegeti, azt mondja, neki se menyen le a szíviről sohase. (...)

Vannak olyan énekek, hogy mikor hallom, eszembe jut, hogy azokat Kálmán nekem énekelte.

Van úgy, hogy amikor énekelik azt, hogy *Nem tudom az életemet hol rontottam én el*, erre mindig tudok sírni. Met én es elrontottam valahol. S akkor es, amikor hallom, met én nem tudok énekelni, hogy *Befelé hull minden könnyem,/ Sose láttak az irigyek sírva...*

Ha tehetném, a múltamot Kálmánval élném újra. Met az ingemet nagyon szeretett. Az belém vót habarodva. Olyan józan életű vót. Azt én nem hallottam káromkodni. Alapos vót. Van, amikor eszembe jut

s megkönnyezem. Főleg mióta egyedül vagyok. Őt visszavágynám. Ő az, akinek nagyokat hazudtam. Aztán bé kellett valljam. (...)

Az olyan, amelyik bécsapja a másikat, megátkozzák, az egyszer biztos. Mert nem kell a leány a legény családjának, nem várta meg a leány a legényt, eltért egy másikhoz... A szégyent a visszautasításért nem viselik el... A legény sok időt járt a leányhoz, biztatta, s aztán elhagyta, s másikat vett el stb. Elkeseredik a megcsalt. Volt, akit megfogott az átok, volt, akit nem. Sokszor van benne igaz, tényleg nincs szerencséje a megátkozottnak. Valami baj éri. Azt örökké mondják, hogy azért, me megátkozták. (...)

Az a leány, amelyiknek Bara Márton gyermeket csinált, elsorvadt a bánatába, me szerette Marcit. Az pedig csak addig szerette, amíg megkapta. Olyanhoz ment férjhez, hogy nem szerette, s ez annyira megölte az asszonyt, hogy bánatába elsorvadt. Azt mondta egyszer nekem, „Te lefeküdnél-e egy ilyen emberrel, mint az enyém? De én le kell fekügyek”. (...)

Öregedő korban jólesne, ha szeretgetnők, dédelgetnők egymást. Elbeszéljük, hogy hiányzik, ha nem csinálják. Nem hull ki minden örökre, mert csak kerül egy-egy olyan pillanat, hogy ketten vannak, s a férfi megöleli az asszonyt, s mondja, hogy „Emlékszel-e akkorra, amikor...” S elmondja valami szép történetüket, amikor fiatalok voltak. (...)

Aztán kérdezi az asszony, hogy „Tudod-e, milyen nap vót ma?” „Igen, szereda? Vagy csütörtök?”, „Hányadika ma?” „Ennyedik”. „Há nem emlékszel, hogy ezen a napon esküdtünk meg?” „Eszembe se jut, hallod-e!” – vágja rea. (...)

Aztán múlik, s mind csak múlik a szerelem s a szeretet es. Mert (suttogva) megöregedik az ember, s még magára es haragszik, magára es ideges. Magát sem állhassa. Ha elgondolkozik valamin, s a másik neked szól, hiába, hogy szépen szól, neked az má nem teccik. Kimutassa neked, hogy terhire van, hogy feleljen vissza. Ilyenek leszünk, mikor menyünk Péter bácsi (ti. Szent Péter) felé. (...)

Hát ilyen a szerelem s a közösülés: színe es van, fonákja es van.

A cérnát s a tüt azóta es, hogy elkezdtem mesélni róluk, ki tudja hányan vagy így, vagy úgy befokozták, mint Ádám s Éva. Mindenik más es más történet, mégis olyan, mint a világ kezdete mindegyikünk életében.

S mégis azt mondom, az, amikor mind a kettőnek jó, az a legnagyobb boldogság a világon. Amikor eltalálja az ember, az a pillanat boldog pillanat az ember életében. Úgy érzi, akkor nem törődik semmivel. Ha az nem volna jó, úgy az asszonynak, mint az embernek, nem esne házasodni, nem esne vállalni a gyermeket, nem esne a nyomorúságot. Ha az a pillanat nem volna olyan jó. Ezekért a pillanatokért érdemes élni. Ezekért a kicsi, rövid pillanatokért érdemes végigkínlódni 80-90 évet. Habár öregkorunkban má nem kell, de azért a fiatalok kicsi boldog időért vállaljuk az egész élet nyomorúságát.

Otthoni táj, 2002 (65 x 85 cm, olaj, vászon)

Cseke Gábor

HŐS VAGY ÁRULÓ?

1.

Idén augusztusban 170 éve annak, hogy az 1848–49-es magyar szabadságharc az orosz és osztrák katonai túlerővel szemben elbukott, és a magyar honvédség Világosnál letenni kényszerült a fegyvert. Erre gondolva eszembe jut egy 98 esztendő aggastyán, aki 1916-ban hunyt el, tavaly volt születésének kétszázadik évfordulója. Hányatott, megalázott élete, félremagyarázott szerepe ellenére maga volt a szabadságharc rettenthetetlen katonai vezére: Görgey Artúr tábornok. (Neve Görgei formában is használatos – még egy feloldhatatlan vitapont személye körül.)

Sokáig – és sokak tudatában még ma is – a magyar szabadság elárulója. Az a „gazember”, akiről Vörösmarty Mihály ily költői sorokat hagyott az utókorra:

ÁTOK

Görgeinek híják a silány gazembert,
Ki e hazát eladta cudarúl.
Kergesse őt az istennek haragja
A síron innen és a síron túl.

O százezernyi hős fiak vezére,
Dicső, ha győz, dicső, ha elesik,
Ki úr leendett, milyennél nagyobb nincs,
Meghajlott a lábtúrta fővenyig.

Kezében volt az ország szíve, kardja,
S ő mint pofon vert, megrugdalt inas,
Feladta gyáván mind e drága kincset,
Bérért vagy ingyen, mindenképen gaz.

Hallgatnak ágyuink, a puska nem szól,
E némaság oh mily rémületes!
A hajdu nem küzd, a megjött huszárnak
Kardján most nem vér – csak köny csergedez.

Harc nélkül, alku nélkül így elesni!
Egymásra néznek a bús harcfiak
S a hitszegő vezérre szíveikben
Kihalhatatlan átkot mondanak.

„Isten, vagy ördög – így kérdik magokban –
Melyik teremté ezt a Görgeit?
Ily férget isten soha nem teremthet,
Ezen megtörnék emberben a hit.

Hervadjon a fű, ahol megpihenne,
Akadjon fel, midőn a fára néz,
Enyhet ne adjon éhe, szomja ellen
A föld, s ne nyujtson soha emberkéz...

Kergesse őt a balszerencse, mint
Szilaj kutyák a felriadt vadat.
Éljen nyomorból, kínból mindhalálíg
S ha elhal, verje meg a kárhozat.

Gebe, 1849. október 10.

Dr. Kacziány Géza író és publicista (1915-ben a tábornok áruló bűnrészességét bizonygató tanulmányt tett közzé, amelynek argumentumait 1936-ban egy újabb füzetrel toldotta meg) úgy véli: a *Szózat* bujkálni kényszerülő költője az október 6-ai gaztett közvetlen hatása alatt üthette meg ezt a szokatlanul erős hangot. Gyanítja továbbá, hogy Vörösmartyt személyes okok is vezethették Görgey fölött pálcát törni, aki úgymond ellenséges viszonyban állt Perczel Mórral, Vörösmarty egykori tanítványával. Kacziány szerint Vörösmartyn kívül más költő óvakodott tollára venni a Görgey nevet, talán csak az egy Gyulai Pál kivételével, aki 1849-ben „*Világosnál, Világosnál huszárok könnyeznek...*”

kezdetű versében előbb árulónak mondja Görgeyt; később a vers e kitételét elhagyta, és még később *Romhányi* című költeményében már megtiport hőst emleget vele kapcsolatban.

Jeles huszadik századi írónk, Móricz Zsigmond több ízben is markánsan önálló véleményt fogalmaz meg a Görgey-kérdésben a *Nyugat* hasábjain, bevallott rehabilitációs szándékkal: „Ha gyermekkorom magyar világának félistene Kossuth volt – írja –, akihez szinte imádkoztak, mint az üdvözítők egyikéhez, akkor ugyanannak a kornak megtestesült ördöge, sátánja, mefisztója Görgey volt, akiről csak a legmélyebb megvetéssel nyilatkoztak, s a legenyhébb, amit róla mondtak, az volt, hogy: »hogy nem akad egy tiszta szívű magyar ember, aki bunkóval verje agyon az árulót.«... Csak később, egyetemi éveim után, ismerkedtem meg a Görgey-kérdéssel jobban, s mire harmincéves lettem, regényt akartam írni 48-ról, amelynek már Görgey volt a hőse. Ekkor történt, hogy miután már hatalmas könyvgyűjteményt állítottam össze a forradalomra vonatkozó művekből... váratlanul megjelent magyar nyelven Görgey Artur: »*Mein Leben und Wirken in Ungarn, im Jahre 1848/49*« (*Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*) című könyve...” Hatására az író 1912 tavaszán feleségestől keresi fel a már agg vezért: „Én akkor nagyon benne voltam könyvének a legmélyebb érzéseiben, életének valósággal a titkait éreztem, s minden szó, amit mondtam, pontosan gyűjtött, s a tábornok nemsokára csodálatos, vallomásszerű szavakat dördült ki magából. Pillanatok alatt oly közel voltunk a legfőbb problémáknál, mintha együtt éltünk volna a nagy időben... Hatvanhárom éve élt már egyedül lelkének titkaival, s most, egy-egy szó bombájára, kitört belőle a védekezés, a titkok leleplezése. Örök kár, hogy akkor pontosan le nem írtam az összes szavait, de bele akartam építeni a Regénybe... Aztán nemsokára jött a Világháború, s epizóddá mosta a szabadságharc hőskorát.”

Az 1912-es emlékezések hőfokán, még a Görgey Artúrnál tett látogatás ihletett hatása alatt, patetikusan fordul a közvéleményhez: „Hogy is dobhatna egy ember akkora bukásba egy egész nemzetet? Hát egyes emberek kezében van a nemzetek sorsa? Hát lehet isten egy ember, aki ronthat, teremthet száz világot? Hát a Napóleonok egy parányi golyóba szorult emberész által lehetnek országok sorsintézőivé? Nem a tömegek lelke dob ki önmaga élére vezetőket? S nem az emberiség nagy áramlatai sodornak végig a nagy történelmi fordulókön?

S csak e most fölidézett nagy idők is nem az ismeretlenség vak homályából, a kövekből teremtette a nemzeti szükség számára a tízezernyi hősokeket? Döbbenjen meg a magyar nemzet, ha agya tisztaságában ráeszmél, mekkora jogtalanságot tön egy emberrel, egész magának egy elenyésző semmi parányával! Egy ártatlan fiával, akit a történet immár tisztára is mosott a rádobott nagy, mindennél nagyobb vád alól.”¹

A Móricz által könnyelműen elodázott regény végül sose készült el, viszont a magyar szellemiség legjobb képviselőit továbbra sem hagyta nyugodni a megfejthetetlennek tűnő titok: hogyan lehet egy hős egyúttal megátalkodott áruló is?

Az sem véletlen, hogy még 2009-ben is ehhez hasonló kérdések megfogalmazásával találkozhattunk március 15-e tájékán: „1849. augusztus 13-án Világosnál Görgey Artúr tábornok a honvédsereg főerőivel (mintegy 30 ezer emberrel, 144 löveggel) feltétel nélkül letette a fegyvert Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt. Vajon a magyar történelem legszörnyűbb árulása volt-e, amit az akkor 31 esztendőös hadvezér tett? Ma már tudjuk: a zseniális hadvezérnek nem volt más választása.”²

2.

Mit is tudunk „ma már”? Szedegessük össze apránként az idővel ugyancsak felduzzadt Görgey-irodalomból.

Nyilvánvaló, hogy Görgey tábornok részletes emlékirata (*Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*) alapos forrásmunkának, hiteles dokumentumnak bizonyul. Katona Tamás, aki értőn megszerkesztette az eredetileg németül írt és Görgey István által magyarított emlékiratot, és aki sajtó alá rendezte az azóta közkinccsé vált, az interneten is szabadon elérhető magyar szöveget, a mű elé írt előszavában egyebek mellett megjegyzi: „Ideje felébrednünk. Ideje való érdemei és hibái szerint megítélnünk az utóbbi évszázadok bizonyára legnagyobb magyar hadvezérét, akit újra meg újra ki akartak tagadni – rövidlátó politikai haszonlesésből – a magyar történelem értékei közül, akinek a szobrát ledöntötték, hogy anyagát beolvasszák egy

1 Móricz Zsigmond: Az élő vértanú. Március tizenötödiki beszéd. In *Nyugat*, 1912/5.

2 Kurcz Béla: *Görgey: egy mítosz vége*, https://hvg.hu/velemen/20090315_gorgey_arulo (utolsó megtekintés: 2019. június 21.)

másik, azóta szintén ledöntött szoborba. Ideje megszívlelnünk azt, amit Jászi Oszkár írt még a millennium évében Görgey Artúrról szóló esszéjének a bevezetésében:

»Minden jogérzet fölháborodik az emberben, ha látja, hogy egy férfiút, ki nemesen, önzetlenül, életét minden pillanatban kockára téve küzdött a hazáért, ki megmentette a magyar fegyverek becsületét a legváltásosabb időkben, s a végveszélyben azt, amit még meg lehetett menteni: egy szebb jövőre vezethető eszmét, történelmi tanulságot – hálaképpen erkölcsi szörnyeteggé tették az utódok szemében; hogy azt a férfiút, kit minden más nemzet legjobbjai közt tisztelne, kinek egy boldogabb kor beköszöntésével, mint annak egyik előharcosának, a hálás nemzet a közéletet vezető faktorok között fényes helyet biztosítana, a legrettenetesebb váddal: a hazaárulás vádjával sújtja.

Ez az első ok már egymaga minden jóérzésű ember előtt igazolná e könyvet.

De én ennél az elsónél sokkal fontosabbnak tartom a másodikat. A Görgey elleni vádoló hadjárat meghamisította a históriát. [...] A tündérmese gyermeknek való, de egy országnak nem mese kell, hanem történelem!«

A tábornok dédunokája, Görgey Gábor író (a keresztségben amúgy maga is Artúr, ám íróvá válásakor a Gábor nevet felvéve így érvelt: „Keresztneveimet a nyilvánosság előtt a nagy előd iránt érzett tisztelet, a történelmi *foglalt* névnek szóló tapintat parancsára változtattam meg.”) egy jegyzetében elmondja: a személyéhez társított „áruló” szitokszó végigkísérte ifjú éveit, „amikor még nem tudtam, csupán ösztönösen éreztem (én is reflexszerűen), hogy itt valami nincs rendjén e váddal... Mindenek előtt az érdekelt: miért volt nekünk, magyaroknak annyi árulónk? És rá kellett döbbernem, hogy a mi nemzetárulóink nem kis része valójában *kinevezett áruló*”.³

A történészek zöme jó ideje már részleteiben is tisztázta a kérdést, miszerint Görgey Artúrral kapcsolatban sajnálatos történelmi félreértés (félremagyarázás?) történt, de a köztudatban az „átok” tovább munkál, és még vannak, akik ma is hiszik az olyan koholt meséket, amik jó ideje szanaszét terjedtek az országban a szabadságharcról és annak hőseiről. Ilyen az alábbi „történet” is, bár elsősorban a szintén

3 Görgey Gábor: *A hazaárulásról*, Magyar Nemzet, 1994. március 5.

legendákkal éltetett Petőfi Sándorról szól, de Görgeyhez is jócskán köze van, s gyermetegségén túl a reá szórt rágalmak dimenzióit jellemzi: „Nem halt meg Petőfi a csatában. Kijött a csatából. Csabára ment, ott hallotta, hogy Görgei lepaktázott az ellenséggel. Gyorsan kocsira ült Petőfi, hogy elmenjen Világosra, agyon akarta ütni Görgeit. Mentek kocsival, eltört a kocsi alatta. Kovácsot hívtak, megcsinálták, mentek tovább. Megint eltört alatta a kocsi, megint megcsinálták, harmadszor is eltört a kocsi. Szidta Petőfi a kovácsokat, hogy miattuk nem tud elmenni Világosra, de csak eljutott. Mikor odaért, hallotta, hogy Görgei már eladta a magyar sereget és a tizenhárom tábornokot. Petőfi mikor meghallotta, vett egy kocsi diót, éppen dióverés ideje volt, megfúrta a diókat, minden dióba tett egy cédulát. Vers volt a cédulákon, le volt írva minden, hogy árulta el Görgei Magyarországot és a tizenhárom tábornokot. Akkor elment bujdosni az országba Petőfi, felöltözött svábnak, mint aki diót árul, járt a szekérrel, árulta a diót. Az emberek megvették a diót, eltették, és amikor jött karácsony, diót törtek, akkor tudta meg az egész ország, kicsoda Görgei, milyen nagy áruló. Gondolkoztak az emberek, hogy jött a cédula a dióba, eszükbe jutott a sváb, aki árulta, tudták már, hogy Petőfi volt. De Petőfi sehun se volt már, többet se látták.”⁴

Móricz Zsigmond, végleg lemondván tervezett Görgey-művéről, sokáig még utána is hosszasan érdeklődött az agg tábornok sorsa felől. Móricz Virág úgy emlékszik, hogy a Visegrádon megtelepedett Görgey család számos alkalommal megfordult Gyulai Pálék leányfalusi birtokán, s egy jellemző epizódot is megörökít: Móriczot „érdekelte a leányfalusi parasztok minden, Görgeyre vonatkozó szava. A kocsis, aki elmesélte, hogy Visegrádon járt fáért. Ahogy elhajt a Görgey kertje előtt, látja odabe az árulót. Bekiált neki: dögölj meg, kutya, eladtad a hazát! – Görgey beszaladt a házba puskáért, de mire előhozta, ő már messze járt... Apám azt is tudta, hogy nem puskáért szaladt be Görgey, hanem azért, mert megijedt. Elmondta azt neki egy ember, aki soká kerti napszámos volt Görgeynél, hogy bújt az emberek elől, s milyen nehéz volt a kertjébe embernek bejutni.”⁵

4 A Dienes András Petőfi-kutató által gyűjtött népi legendákból; adatközlő: Virág János, Csigapuszta (Ifjúsági Magazin, 1985).

5 Móricz Virág: *Apám regénye*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Ilyen és ehhez hasonló konfliktusokban nem szűkölködött a volt tábornok 1849 utáni élete. Igaz, Világos után több mint egy évtizedet töltött klagenfurti kényszerlakhelyén, de a Vörösmarty-féle átok mennyi jele ott is utolérte. Sokáig nem kaphatott képesítésének megfelelő hivatalt, s később is csak polgári munkát vállalhatott különböző ipari létesítményeknél – így került a Lánchídhöz, majd később kétkezi munkásként a Torda melletti vasúthoz, továbbá a segesvári alagút építéséhez, mialatt szembe kellett néznie környezetének személyének szóló gyűlöletével is. Katona Tamás történész, Görgey Artúr 48-as memoárjának szerkesztője feljegyzi: egyszer az egyik állomáson fáradtan lefeküdt egy padra szundítani, mire a helyiek nekibuzdulva, mindjárt agyon akarták verni, de annyira nyugodtan aludt, hogy elszégyellték magukat a hirtelen felbátorodott hazafiak. Hasonló atrocitás érte Pozsony környékén, ahol szintén vasút- és alagútépítéssel kereste a megélhetését az utászként is képzett volt katonatiszt: egy felheccelt munkás ásójával sújtott felé, megbüntetni szándékozva az „árulót”, ám Görgey kivédte a csapást, és csak ennyit jegyzett meg: „Megbocsájtok, mert nem tudja, mit csinál.”

De ezek amolyan „egyszerű” népi reakciók, indulatok megnyilvánulásai voltak. Az első igazán súlyos „követ” – egy, a vidini száműzetésből küldött levele formájában – az egykori harcostárs, Kossuth Lajos dobta feléje. (Hogy miért, ma már, másfél évszázaddal a történetek után, senki sem tudja pontosan megmagyarázni...) A további „kőhajítások” pedig ennek a következményei.

3.

Kossuth Lajos levele terjedelmes, enyhén kofaasszonyos bőbeszédűséggel megírt vádirat, egy tehetetlen vezető zsörtölődéseként hat alantasával kapcsolatban, akiről összehordja mindazon kedvezőtlen, tényekként bemutatott érveket, amelyek végül egyetlen súlyos vádba torkollnak: „Vége van, a dicsőségnek egy fényes meteorja volt. Letűnt. Külellenség ellen meg tudtam védeni nemzetemet. Belárulás ellen nem. Talán ha Robespierre lettem volna. De ez lenni nem tudtam, nem akartam, s mondhatlan szerencsétlenségemben is emel a gondolat, hogy kezem vértől mocsoktalan.” Önigazolása mellett pedig akkurátusan felsorakoztatja a vádjait: Görgey hatalomra tört; Görgey katonának sem volt tökéletes, mert jobb taktikus, mint stratég (a foci világában

ez úgy néz ki, mintha valaki többet cselezne ahelyett, hogy összehangoltan támadna); Görgey a nyertes csaták után megpihent ahelyett, hogy azonnal folytatta volna a támadást; Görgey kegyetlenül szigorú vezető; Görgey nem híve a demokraciának, királpárti; Görgey lenézi a máról holnapra harcosokká avanszált népfelkelőket és mindenkit, aki nem hivatásos; Görgey konspirál; Görgey az oroszokkal lepaktált; Görgey cserben hagyta Nagy Sándor József nevű tisztjét és csapatát Debrecennél; Görgey letette a fegyvert Világosnál ahelyett, hogy más megoldást választott volna a bukott szabadságharc végjátékául; Görgey a kivégzett 13 mártír elárulója...

Olyan vádpontok ezek – s egy részüket még föl sem soroltuk –, amelyek arra engednek következtetni, hogy aki megfogalmazta őket, már jó ideje görbe szemmel figyelte a hadsereg vezérét, és egyáltalán nem volt meglepődve vele. Pedig a későbbi megnyilatkozásokból az is kiderül: Kossuth és Görgey nagyjából egyet akartak – a szabadságharc győzelmét. Csakhogy Kossuth a forradalom eszközeit – s mindenekelőtt a lelkesedést, a lelkesítést – próbálta tartósítani, Görgey pedig a hadviseléshez kívánt megfelelő eszközöket, fegyvert s élelmet, de úgy, hogy az ne szabadrablást, a lakosság kifosztását vonja maga után.

Varga József történész, az Országos Levéltár egykori igazgatója az 1980-as évek elején egy rádióadásban így fogalmazott a világsi fegyverletétellel kapcsolatban: „A cári és osztrák csapatok által augusztus 10-én, 11-én északról, nyugatról és délről már körülkerített Görgeynek, ha mindent számba veszünk, öt lehetőség állt rendelkezésére. Az egyik: a maga hűszegynéhány ezerre leolvadt seregével vagy a cári csapatokkal, vagy az osztrák csapatokkal veszi fel a harcot, és megkísérel vagy győzni, vagy áttörni. Igen, de a harcfelevétel az áttörésnek, de különösen a győzelemnek semmifajta reményével nem kecsegtetett, az adott erőviszonyok és a szembenálló seregek létszámát illető nagyfokú aránytalanság miatt. A másik lehetőség az volt Görgey számára, hogy miután már felad minden reményt, napiparancsban egyszerűen kihirdeti a sereg felosztatását azon az alapon, hogy fusson, ki merre lát. De vajon egy ilyen lépés esetén nem vonja-e magára és tisztársaira azt a vádat, hogy rútol cserbenhagyta közkatonaít, a honvédsereget? A harmadik lehetőség az lett volna, amit közvetett, burkolt formában Paszkevecs tanácsolt neki: forduljon Haynauhoz, és igyekezzék vele tárgyalni a békés befejezésről. Csakhogy kérdéses, hogy

Haynau, aki az említett körülmények és okok folytán ebben az időben már a fölény, az erő pozíciójában volt, késznek mutatkozik-e bármifajta tárgyalásra, és ha igen, hajlandó-e eltérni, hogy Görgeyék a tárgyalásokat olyan hosszú időre elhúzzák, amikorra esetleg megérkezik a bécsi minisztertanácsnak az uralkodó által is jóváhagyott azon engedélye, amely ilyen tárgyalásokat – persze megszabott keretek között – Haynau-nak engedélyez. A negyedik lehetőség az volt, hogy a Maros mentén, ahol még nyitva állt előtte az út, Erdélybe vezetni meglehetősen demoralizált, (...) létszámban is nagyon megcsappant seregét. De mit kezd vele Erdélyben? Beveheti magát az erdélyi hegyek, havasok közé, de honnét szerez élelmiszert, hadianyagot és egyéb utánpótlást? Honnan szerez olyan környezetben, amelynek lakossága többségében majdnem egy éven keresztül éppen a magyar szabadságharc seregeivel állt véres küzdelemben. Ráadásul az ekkorra már csak törmelékké vált erdélyi magyar haderőt keletről nyugati irányba szorították az osztrák és a cári seregek. Végül az utolsó lehetőség az volt, hogy kegyelemre, azaz feltétel nélkül kapitulál, mégpedig vagy Haynau vagy Paszkevic serege előtt. Mint ismeretes, Görgey az utóbbi mellett döntött.”⁶

Görgey Artúrt, érthetően, mélyen lesújtotta Kossuth vádaskodása, de nem vette fel rögtön a kesztyűt. Praktikus, higgadt fővel próbálta áttekinteni a vádak mögött rejlő valóságtartalmat. Tapasztalt emberként tudta: szél fúvatlan nem indul. És azt is, hogy a szél ellen nem érdemes... kisdolgozni.

Görgey Gábor, akit íróként ugyancsak élénken foglalkoztatott dédnagyapja történelmi alakja és sorsa (pár éve *Görgey* címmel drámát is írt róla, amelynek gondolatát hosszú éveken át dédelgette magában), már idézett jegyzetében így fogalmazott: „Gyakran elképzelttem Görgey Artúr helyzetét Világos után: Úristen, mit lehet itt megmagyarázni, logikus okfejtéssel egy illúziókba hajszolt nemzet csalódottságának keserű tengerében? Mit számítanak a tények, az okos érvek, amikor az önbecsülésében megingott nemzet kollektív traumájában olyan mentőöv érkezik, mint Kossuth hírhedt vidini levele, mely először fogalmazza meg nyilvánosan, hogy Görgey áruló? Mit számít, hogy ami Világosnál történt (megelőzve egy túlerővel bekerített sereg tízezrei-

6 Varga József: *Olvastam valahol... II. Történések a Rádió ismeretterjesztő műsoraiban*, Budapest, 1984, RTV Minerva.

nek, meglehet, hősies, de értelmetlen halálát, hiszen az Ügy már elveszett): mindabban Kossuth menekülése előtt megállapodott Görgeyvel? Mit számított már Pákozdi, a dicsőséges téli hadjárat, a tábornok agyig hatoló komáromi fejsebe? (Tábornokok ritkán sebesülnek, ilyesmi ugyanis csak a frontvonalban kapható.) A Kossuth által kimondott hazaárulás lincshangulatában már csak az számított, amit Görgey Artúr a *Gazdátlan levelek* 1867-es előszavában ironikusan így jellemez: »...kötelessége minden ildomos népvezérnek jó eleve gondoskodnia... a ki nem kerülhető catastrophának alkalmatos bűnbakjáról (villámhárítónak), akár csak a végett is, hogy immár megszokott vezére nélkül ne maradjon a nép, mikor majd beállanak a catastrophá szülte nehéz napok.«

4.

Görgey Artúr és a magyar szabadságharc sorsa legjobb íróinkat máig nem hagyta nyugton. Móriczról ugyan már tudjuk, hogy félretette tervét, viszont Illyés Gyulának két művében is sikerült megörökítenie Görgey alakját, illetve értelmeznie a Görgey-kérdést magát. Az 1950-ben írott *Két férfi* című regényben az „áruló” tábornok még csak mellékalak, egy a sok közül, mert főhősnek Bem van odaállítva – mint olyan katona, aki nem csak a szabadságharcnak, de a forradalomnak is elkötelezett. Olyan katona, aki mit sem törődik a rendelkezésére álló eszközök hiányával, hanem pusztán lelkesedésből, meggyőződésből harcol, mert *kell!* És így halmoz győzelmet győzelemre... (Igaz, a tények ennek némileg ellentmondanak, de regényben minden lehetséges...) Jellemző epizód a lengyel hadfi bemutatkozása Kossuthnál, amint előadja hadvezetői programját:

„Bem ujján mutatja:

– 1. Egyesíteni rögtön a zsarnokság minden ellenségét, megszüntetni a szabadság hívei közt a viszályt. 2. Támadni, mindig, azonnal. A forradalomban a megállás fél vereség. A visszavetített kép most a jaegerzeileni barrikádokon mutatja: a bécsiek – Bem érvelése ellenére – azt a hibát követték el, hogy akkor is csak védekeztek, amikor támadhattak volna. 3. A népet azonnal részeltetni a szabadság áldásaiban. Azonnal megadni neki, amit kívántak. És kívánnak. És kívánhatnak. Vagyis ne csak szavakat. A jobbágnak például most nemcsak jogot, hanem földet is!

Kossuth meghökken.

- Földet?

- Ez a legfontosabb. Aztán - 4. A tüzéség! A háborút ezentúl az nyeri meg, aki legelőször a távolságot legyőzi. (...)

Kossuth közben jegyzetfüzetébe leírta Bem fontosabb mondandóit, röviden, pontokba szedve, mintegy csak emlékeztetőül; odaírta azt is: 1848 október. Aztán:

- Tábornok úr alkalmasnak tartaná magát e hadsereg vezényletére? Elvei - lefegyverzőek!

- Hadd mutakozzam be előbb tettel is! Melyik az ország legveszélyeztetettebb pontja? - s a térképhez indul.

- Erdély. Csaknem elveszett. Azt sem tudjuk, vannak-e még ott harcképes csapataink. Tábornok úr elfogadná ezeknek a csapatoknak...

- Elfogadom az erdélyi magyar csapatok parancsnokságát. Mikor indulhatok?"⁷

Ehhez a talpig eszményített katonához csatlakozik Illyésnél a még eszményibb Petőfi, aki e hadászati elgondolás felkent képviselője. Hozzájuk képest Görgey valóban csak egy merev, német katonatiszt, aki a szabályok mögé bújva harcol... A regény - mely inkább egy kidolgozatlan filmforgatókönyvre emlékeztet - beállítása ezáltal a Kossuthot eszményítő és Görgeyt lekicsinylő politikai kurzusnak próbál megfelelni. Szerencsére Illyés Gyula, ha utólag is, hamarosan belátja ezt, és az 1953-ban született *Fáklyaláng* című drámájában már egyenlő vitafelekként állítja színpadra Kossuth Lajos és Görgey Artúr alakját a szabadságharc végső, már tragikussá vált fordulatai közepette. Sajnos a két 48-as vezéralak ezúttal is két szembenálló pólusként lép fel, mindegyik a maga igazát hajtogatja, és vitájuk inkább kölcsönös vádaskodásra emlékeztet, mint két felelős államférfi konstruktív szó-párbajára.

1954-ben Németh László *Az áruló* című drámájában nyúl a témához. Az erőteljesen lélektani elemzésre épülő műben alig van némi cselekmény: amolyan könyvdráma ez, amelyben a főhős Görgey klagenfurti száműzetésében arra keresi megszállottan a választ, miért tartják őt honfitársai árulónak. Környezete próbálja őt lebeszélni arról, hogy

7 Illyés Gyula: *Két férfi*, Digitális Irodalmi Akadémia - http://dia.pool.pim.hu/xhtml/illyes_gyula/Illyes_Gyula-Ket_ferfi.xhtml (utolsó megtekintés: 2019. június 21.)

mindenáron bűnösnek higgye magát, de a magába szálló tábornok szerint egy dolog az, amit az ember tud és hisz magáról, és egészen más az, aminek a többiek szemében látszik. Az oko(ka)t keresi, amiért nem fogadják el az ő logikáját, és ez csak úgy sikerül, ha elsősorban saját tetteit, érzéseit, gondolatait elemzi hideg fővel.

Ausztriai posztógyáros házigazdájával, illetve az őt önzetlenül támogató István öccsével folytatott önkínzó viták során jön rá arra, hogy ha gyötrelmei elől a megváltásnak tűnő öngyilkosságba menekülne, úgy vádlóinak rágalmait igazolná be. Hosszasan diktálja öccsének a 48-49-es évekre visszatekintő emlékiratait, de közben nem hisz a saját mentségében: „Mert én abban csak az igazságot igyekszem írni. S az igazság szürke, sokágú, nem olyan rikitó, mutatós, egyszerű, mint a hazugság... A hazugság sokkal jobban hasonlít az igazsághoz, s ahhoz, amit az emberek az igazságtól várnak, mint maga az igazság.” Meggyőződése, hogy könyve „még jobban meg fogja győzni nemcsak ellenségeimet, de az egyelőre ide-oda lengő tömeget is: hogy az vagyok, aminek mondanak... Magyarországnak szüksége volt egy árulóra, s azt bennem megtalálta... Ha a magyar olyan nagy, mint az angol, vagy olyan karakteres, mint a holland vagy a svájci – a Világos utáni csapásban találta volna meg föltámadásához a serkentést. Annak a népnek azonban, amely az ellenállásra csak úgy volt képes, hogy az én barátom legyőzhetetlenségéről s a világkonstellációk gyors kedvezéséről meggyőzte: az bukásában csak úgy őrizheti meg önértetét, ha tovább hisz ebben a legyőzhetetlenségben. S ezért kell Görgey Artúrnak árulónak lenni.”⁸ A dráma vége felé elhangzó kulcsmondatok természetesen az író képzeletében fogantak meg, de bátran tekinthetjük azokat a megrágalmazott tábornok valódi sorsmotívumának.

5.

Minden korábbi irodalmi megközelítéstől eltér a Féja Géza 1974-ben megjelent Görgey-regénye, a *Visegrádi esték*. A terjedelmes mű mintegy tükörképe – ellentételezése – a szerző korábban született, *Kossuth Lajos* című monumentális pályarajzának, amely a szabadságharc nagy államférfiújának állít emléket. A *Visegrádi esték* viszont már behozza

8 Ilyés Gyula: Az áruló. In uő: *Szerettem az igazságot. Drámák, 1931–1955*. Magvető, Budapest, 1974.

Görgey hadvezér szemszögét is. A könyv alapötlete, hogy a Visegrádon élő kilencvenen túli tábornokot tíz estén át fölkeresi az akkor már halott Kossuth szelleme, és zavartalan kettesben végigvitázzák azt a két esztendőnyi életeseményt, amelyek során elvászthatatlanul harcos- és sorstársak voltak. Féja igyekszik mind Kossuth, mind Görgey nézőpontjából bemutatni az események-cselekedetek oksági hálóját. Ahogyan a mű egyik elemzője megállapítja: a könyvben „Kossuth többnyire vádol, lelkesen és igaz tudatában, távlatosan és jövőbe tekintően. Görgey értelmez, pontosít, józanul és visszafogottan. Van mit visszafognia, Kossuth szavaiból árad felé a szemrehányás, a bizalmatlanság, az eljátszott barátság keserősége. Görgey a fegyelmet és a kötelességtudást abroncsolta a benne is zabolátlanul működő indulatokra. Napról napra harcolnak, szenvedik és bizonyítják végig a másfél évet. A kimondott szavakat és az elharapott gondolatokat, a meglépett lépéseket és az egyhelyben topogásokat. Persze egymást vonják kérdőre, hiszen példátlan, ami történt: a nemzet élet-halál harcának másfél éve során az ország kormányzója és a hadsereg főparancsnoka összesen ötször találkozott személyesen, az utolsó találkozás a bukás előestéjén esett. Nem ugyanazt a nyelvet beszélik (...) Alig van a kormányzónak olyan elképzelése, amellyel egyetértene a fővezér. Hiba, tévedés, félremagyarázás, bizalmatlanság, de még inkább pletyka, szándékos elhallgatás, a lejáratás szándéka.”⁹

Az írói árnyalás, az egyenlő távolságtartás segít Féjának az élesen különbözőre torzított korábbi jellemképeket életesen egymáshoz hangolni, rámutatva mind Kossuth, mind Görgey mulasztására, akik a kétféle világlátásba belekényszerülve nem tudtak egy akarattal túllépni saját magukon – a közös ügy érdekében.

A kései dédunoka – mára maga is jócskán idős író – azért tartja most is közügyien időszerűnek, figyelmeztetőnek felmenője tragédiáját, mert úgy látja, az *áruló* jelző osztogatása továbbra is szerencsétlenül mindennapi gyakorlat; vagy legalábbis könnyen kéznél van – nem csak Magyarországon, de Közép-Európában is. A mutogatással, a vétkek másokra háritásával ideig-óráig lehet ugyan hangulatot és pozíciót nyerni, de nem illik sem a békeidőkhöz, sem a demokráciához. Figyelmeztető sorait Görgey Gábor még 1994-ben vetette papírra, de

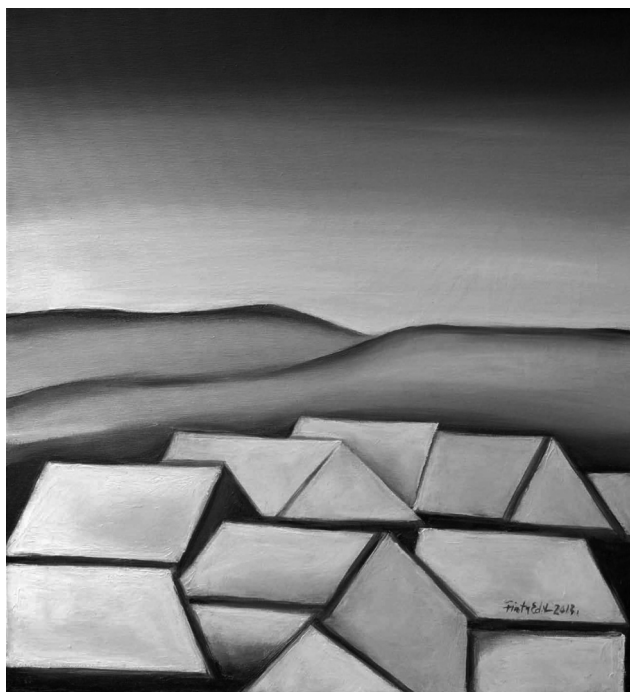
9 Lukáts János: Két ősz magyar összehajol. In *Zempléni Múza*, 2005/1. (tavasz)

az azóta eltelt két évtized nem sokat javított a helyzeten. Talán ezért is tartotta fontosnak, hogy bár maga is jócskán benne van a korban, ne odázza el megírni a dédnagyapjáról szóló drámát, amelynek ősbemutatóját 2015. március 26-án tartották az egri Csokonai Színház stúdiószínpadán.

6.

Továbbra is nyitott a kérdés: viszi-e előre a szellem, az irodalom, a könyv a világot tisztánlátás dolgában, hogy a magyarság megfogadja-e Görgey Gábor intelmét: „Legyünk végre *áruló*termelő helyett *áruter*melő nemzet.”

Ránk férne.

Fehér csend, 2013 (60 x 55 cm, olaj, vászon)

Jankó András

NEM CSAK UGRÓDESZKA

- *Beszélgetés a gyergyóditrói származású Fülöp Tamással -*
(II. rész)

A KATONÁSKODÁSRÓL

Alig múltam 18 éves, és már megkaptam a katonai behívót. Nemcsak én, hanem több más falubeli osztálytársam is. Akkor beadtam a felmondást, amit el is fogadtak, és figyelmeztettek, ha a katonáskodás után három napon belül jelentkezem náluk dolgozni, akkor nem lesz megszakítás a munkakönyvemben, és úgy is lett.

Az indulás előtt még tartottunk egy legénybúcsút, nagy mulatozással, búcsúzkodásokkal. Sirattak, főleg az édesanyák, no és a barátnők, már akinek volt.

- *Hogy volt, úgy, mint nálunk? Végigjártatok minden legényházat, szalagos kalapokkal stb.?*

- Nem, nálunk a faluban nagyon sokan kaptak behívót, s ha mindet végigjártuk volna, több nap kellett volna hozzá. A más iskolákból

Katonaság környékén

valókat nem is ismertük, vagy nem mindenkit, s így a mi fertálybelieink nálunk gyűltek össze, mivel az apám zenész is volt, benne volt mindenféle rendezvényben, tudta a rendjét, módját mindenféle eseménynek. Nem volt valami nagy esemény, alig emlékszem rá, ettünk, ittunk. Akkor még nem ittunk sokat. Én a borszéki kollegáknál olyan fegyelmezett lettem, hogy nem ittam, nem cigarettáztam, és komoly barátnóm sem volt. Ha három pohár pálinkát megittam volna, azt hiszem, a kórházban kötöttem volna ki másnap reggel, nem az állomáson.

Az apám csinált nekem egy zöld faládát, katonaládát, ami mindenre jó volt. Voltak benne szertárak a borotvakészüléknek, az élelmeknek, a ruháknak, sőt volt egy dugihely is. A láda egyik oldala duplafalú volt, úgy volt kiképezve, hogy a belső falát el lehetett húzni, és a keletkezett kis résben elfért a pénz, a levél stb. Csak kevesen találták meg ezt a rejtkehelyet, csak aki hallott már ilyenről. Ez a láda jól ki volt gondolva, nemhiába csinálták fából, ezt már az első napon kitalasztaltuk. Az állomásról a katonai központ elé vittek, és ott tartottak öt-hat órát, már ott próbára tették a türelmünket, az akkori őszi esős időben legalább le tudtunk ülni a kofferunkra, nem ácsorogtunk ott, mint a birkák.

Aztán egyszer csak jöttek az altisztek és katonák, és tereltek a vonatra. Senki sem mondott semmit, s ha valaki megpróbálta kérdezni, hova visznek, az megkapta a magáét. Aztán nagy sokára lassított a vonat, és láttuk, hogy Craiovára érkeztünk. Lehajtottak a vonatról, és gyalog a kaszárnyába kísérték.

Aztán levetkőztettek anyaszült meztelenre, még a s...ünk lyukába is benéztek. Mindenhol leborotvtáltak, új ruhákat adtak, és utána ellenőrizték, hogy nézünk ki. Még mi magunk is nagyon nehezen ismertünk magunkra és egymásra.

Nekem szerencsém volt, egy sváb tizedeshez kerültem, és elég gyorsan összeemelegedtünk, no, nem lettünk barátok, de kijöttünk egymással, elviseltük egymást.

De nem mindenkinek volt szerencséje. Volt egy katonacimborám, Faludi Zoltán, aki Varság községből való volt, és szinte egy szót sem tudott románul. Neki nehéz sorsa volt, az oltyán tizedese sokat nyaggatta, és miatta minket is. Egy volt a szerencséje, ha nem is tudott románul, nagyon jó esze volt, és ügyes is, mindenhez értett. Gyorsan

Katonaként

megtanulta össze- és szétszerelni a géppisztolyát, és jól is lőtt vele. Ment is a dolog, de egyszer nagyon megjárta, és vele mi is. Egy délután, szabadidőben, csak úgy önszántából tisztogatta a fegyverét, és valami dúdolt magában, de azt az oltyán szakaszvezető egy román népdalnak értette, olyasmi, mintha a „Vine, vine primăvara...” vagy valami hasonló ének lett volna, és akkor kitört a botrány. Azt mondta, te tudsz románul, csak csinálod az eszedet, és nem csak szidta, verte is. Nem vett figyelembe semmiféle magyarázatot, hogy ő román óvodába járt egy darabig, ott ragadt meg benne ez az

emlékfoszlány, de nem tágított, az egész szakaszt nagyon megbüntette. Gázmaszkot szereltetett fel velünk, és azt hiszem, több mint egy óráig hajtott minket, addig, míg egy közülünk összeesett, és amikor levették a maszkot róla, folyt a vér orrán-száján. Nem akármilyen volt.

Kihevertük a büntetést, de amit Zoltán kapott tőlünk, főleg a román csapattársainktól, azt se köszönném meg. Nem felejtett a káplár, többször is elővette Zoltánt, egzecírozta, s az túrte, mint a bárány. Egyszer annyira felidegesítette Zoltán ökörnyugalma, hogy amikor nem reagált semmire, szembeköpte. Ő akkor sem tett semmit. Ezt sohasem felejtettem el az oltyán tizedesnek, és vissza is adtam neki kamatostól a maga idején, feltörültem vele az ágyak alját.

Volt még egy cimborám Varságról, akivel a katonaság alatt nagyon jóban lettem, barátok lettünk, és akinek sok mindent meg is kell, meg kellene köszönjek. Ő volt az, aki Székelyföldről a Bánátba csalogatott, s ott az új hazámban nagyon sokat segített, főleg az első nehéz éveken. Munkatársak lettünk Majláthon, és még most is nagy szeretettel gondolok rá, mert sajnos már nem él.

A kiképzés után a mezei nyulakhoz, a gyalogosokhoz osztottak be, és a termetem miatt a második lettem a sorban, a legmagasabb, Zoltán mögött én lettem a géppuskás. Ez azért is lett így, mert a kiképzésen

bebizonyosodott, hogy pont úgy, mint az apám, nagyon jó lövő voltam. Azt ígérték, ha megnyerem a céllövőversenyt, kapok három nap szabadságot. De bizony hiába lettem első, mást engedtek el az én eredményemmel. Próbáltam ellenkezni, harcolni a jogaimért, de még alig telt el három-négy hónap, senki sem várt otthon, pénzem sem volt az útra, a kimenő nagy részét vonaton töltöttem volna. Megmagyarázták, és én beleegyeztem, így egy közelebb lakó fiúnak adták a jutalomszabadságot, és a végén nem ellenkeztem.

Még egyszer megjártam a jó lövéssel. Amikor a nagy egységek közötti hadgyakorlaton volt a verseny, a főnökeim odatettek, hogy hét-nyolc kollegám helyett is én löjlek. Olyan egyformák voltunk, hogy senkinek sem tűnt fel ez a dolog, vagy el volt intézve, hogy senki se vegye észre. Az viszont tény, hogy egész nap a lőtéren voltam, amíg a többiek sétáltak, ették a diszbedét. Én vándoroltam egyik lóállásból a másikba, úgy, hogy estefelé már alig vánszorogtam. Most is más kapta meg a díjat (aki helyett lőttem), de az tény, hogy nem hagyták figyelmen kívül az eredményeimet, és most sem bánom, hogy így cselekedtem, nem akadékoskodtam, ahogy egy székeltyől elvárnák.

Csak ezen események után jutott eszembe apám tanácsa: fiam, a katonaságnál se első, se utolsó ne légy soha. De mire eszembe jutott ez az intelm, már a fentiek megtörténtek.

Mindig is aktív voltam, s akármikor, ha kérdezték, ki ért valamihez, vagy el tud-e végezni egy munkát, én mindig jelentkeztem. Az is elterjedt rólam, bebizonyítottam, hogy jó kőművesmester vagyok, s ez a dolog a viselkedésemmel összeadva azt eredményezte, hogy megkaptam a jutalmamat. Slatinára helyeztek, ahol akkor építették az alumíniumkombinátot. Ott készítettem, civilekkel együtt, különböző formákat, amelyeket azután megtöltöttünk betonnal, s olyanokból építették a kombinátot. Nem volt odatéve egyetlen más kollegám sem, és teljesen szabadon jártam, három hónapig dolgoztam ott. Meg is fizették elég jól a munkámat, és különböző embereket ismertem meg, némelyikkel egész jóban lettem.

Volt egy kistermetű, görbe lábú, ötvenen felüli ember, aki annyira megszeretett, hogy nagyon sokat hívott, menjek ki hozzuk egy hétvégén, méghozzá Scornicești-re. Akkor még nekem nem jelentett semmit ez a helységnev. [*Nicolae Ceaușescu szülőfaluja, később városi rangot kapott, s kivételezett státuszt élvezett a települések között – a szerk. megj.*]

Mondta, van egy szép, épp nekem való lánya, szép háza, négy vagy öt darab szőlőtelke stb. Hozott is minden héten a jó erős, szinte fekete színű borából, amiből ha három pohárral megittam volna, jól berúgtam volna. Akkoriban alig-alig ittam szeszestalt. Hiába hívogatott, nem mentem el sohasem hozzájuk, nem is tudom, milyen volt a lány, szép-e, vagy olyan, mint az öreg. Most már bánom.

Aztán visszakerültem Craiovára, és ott gyakorlatoztunk az első év végéig. Gyalogos lévén, sokat vándoroltunk, de ez nem okozott problémát, elég jól bírtuk mindannyian, jól ki voltunk képezve. Volt olyan helyzet is, hogy hamarabb odaértünk, mint ahogy kellett volna, és olyankor ismerkedtünk a paraszttal, akikkel találkoztunk. Az egyik kellemes emlékem az, amikor odaértünk egy házhoz, kértünk bort, és szedegettük össze a banijainkat, hogy kifizessük a bort. Az asszony azt mondta, nem kell neki pénz, ingyen adja, mert az ő fia is volt katona, és ő is kapott bort máshol. Amikor negyedik vagy ötödik alkalommal mentünk hozzá, akkor már elfogadott néhány lejt. Ott vödörrel vettük a bort.

De volt egy kellemetlen eset is az oltyán paraszttal. Ott olyan házaik voltak, hogy leverték, leástak a földbe három-három és fél méteres oszlopokat, azokat összefogták gerendákkal. A cölöpök, oszlopok között lévő részt kibélelték szalmával, gallyakkal, dróthálót vertek rá, és betapasztották a falakat és a plafont is. Voltam ilyen házakban télen és nyáron is, és megfelelő volt mind a két évszakban. Igaz, hogy csak látogatóban voltunk ott, nem aludtunk bennük.

Az ajtókat nem zárták, az ment be, aki akart. Egy szabály volt: ha otthon volt a gazda, akkor kitette a bejárati ajtófélfára száradni a gatyáját. Olyankor kiabálni kellett, s ha akart, akkor a gazda kijött, és kérdezte, mi a helyzet. Egyszer, amikor odaértünk egy házhoz, láttuk ki van téve a gatyá. Így szép csendben kiabáltunk. Egy idő után kijött a gazda, felvette a gatyáját, és kérdezte, mit akarunk. Ő, amíg kiért, közben hallotta, hogy magyarul beszélgetünk. Nem tudom, ez volt-e az oka, vagy hogy megzavartuk a sziesztáját, nagy mérgesen elkezdett szidni minket, és elküldött melegebb vidékekre.

Van egy különleges emlékem a katonaságból, ezt nem mondtam el másnak, mert csak sejtés vagy megérzés az egész, de most csak elmesélem. Egy nagy hadgyakorlat előtt, ahogy izgatottan készültünk, a parancsnokok a felkészülés során, a sok-sok gyakorlatozás közben

többször is figyelmeztettek, hogy az ilyen élesgolyós gyakorlatokon nemegyszer halálos baleset is történt. Aztán egyszer, amikor az egyik este egy csapat italozó tiszt mellett mentem el, megütötte a fületem egy hangfoszlány, hogy vajon az idén lesz-e áldozat, és aztán jót röhögtek. Az volt az érzésem, hogy szerintük az nem is igazi hadgyakorlat, ha nincs halott.

Aztán elkezdődött az éjszakai élesgolyós gyakorlat, és engem, jobban mondva minket, gyalogosokat, a tankok közé osztottak be, és úgy haladtunk egyszerre a tankokkal. Közben lövöldöztünk a kitett pléh céltáblákra, és ha eltaláltuk, akkor azok ledőltek. Én az egység baloldalára kerültem, a legszélső ember voltam. Hátunk mögött volt egy kapitány, aki irányított bennünket, és az mindig csak azt kiabálta: „A balszárny előbbre!” Még akkor is ezt ordította, amikor már 20-30 méterrel előbb voltam, mint a tankok. Amikor egy olyan pléh céltábla mellé értem, akkor vettem észre, hogy mellettem csapódnak a földbe a golyók. Akkor lábbal lerúgtam a céltáblát, és egy közelben lévő barázdába vettem magamat. Háton fekvé ott imádkoztam, és láttam, hogy húznak el fölöttem a golyószorozatok. Nagyon megijedtem, és meg sem mozdultam majdnem fél óráig, s csak mikor már messze volt a tanksor, a levegőbe kieresztettem a tárból minden golyót, és mentem szépen, óvatosan a csapatom után. Meg vagyok győződve róla, hogy azért hajtott annyira a parancsnokom előre, mert úgy gondolta, ha egy székellyel kevesebb lesz, az nem nagy baj. Még egyszer hozzáteszem, nem biztos, hogy kitervelt, akaratlagos volt az én előretérésem, de nekem az volt, és még most is az a meggyőződésem.

Ezzel a hadgyakorlattal el is múlt az első év, és a második már sokkal lezserebb volt. Megjöttek az újoncok. Azok csinálták a piszkos munkákat, mi már parancsolgattunk is.

A KÖLCSÖN VISSZAFIZETÉSE

– *Egzcírozótátok ti is az újoncokat?*

– Igen. Volt olyan kollegám, aki élvezte az ilyesmit. Én nem töltöttem ilyen dolgokkal az időmet, nekem mindig volt elfoglaltságom. Több kimenőnk is volt. Vasárnap délutánoként, ha kiengedtek a városba, egy-egy kocsmában töltöttük az időt, és estefelé, amikor mentünk vissza a kaszárnyába, néha daloltunk is. Persze mi mindig csak a magunkfaj-

tákkal mentünk kimenőre, és a borozások után általában magyarul nótáztunk, ami nagyon nem tetszett az oltyán tizedesünknek. Ezt mi tudtuk, és többnyire be is tartottuk a szabályokat. Egyszer azonban talán többet ittam a kelleténél, és már a kaszárnyában, még felöltözve, befeküdtem az ágyba, s szépen, halkan, csak úgy magamnak folytattam a nótázást. Egyszer bejött a káplár villanyt oltani, s ahogy meghallotta, hogy énekelek, egyből felkapta a vizet, elkezdett kiabálni, ugráltatni, feküdj-kelj, fekvőtámasz stb., s persze még szidott is. Rá se hederítettem, de amikor már rángatni kezdett le az ágyról, akkor már nem türtem tovább. Még otthonról volt nekem egy elég nagy vashicskám. Ahogy most visszaemlékszem, az volt nekem a mentsváram. Mindig arra gondoltam, ha nagy bajban leszek, az majd kiszabadít a bajból. Mindig nálam volt, általában a csizmámban hordtam, és amikor nem volt más dolgom, elővettem, fényesítettem, élesítettem, gyönyörködtem benne. Amikor elszakadt a madzag a tizedes kötekedéseitől, akkor kiugrottam az ágyból, elővettem a bicskát, és kinyitottam. Amikor ezt meglátta, nagyon megijedt. Kihátrált, elszaladt, de amikor látta, hogy követem, és nem ér el az ajtóig, bemászott az ágyak alá, de még ott sem volt biztonságban, mert mire kiért a másik oldalon, én már ott vártam. És amíg ott vártam, pont a Faludi Zoltán ágya mellé kerültem, aki az emeleti ágyban ült, látta, hogy elfajulhat a dolog, s a lábával kirúgta a bicskát a kezemből. Amíg a bicskát kerestem, a káplár kijutott a szobából, és én is megnyugodtam. A bicska Zoltánnál maradt, nehogy megtalálják nálam, és megbeszéltük a szobatársaimmal, hogy nem bicska, hanem egy pix volt a kezemben.

Másnap aztán a raporton a tizedes jelentette az esetet, de hát nem volt tanúja. Egy idő után a parancsnokunk, egy őrnagy, behívott az irodájába, és ott vett kérdőre. Rendes ember volt, és okos is, normálisan beszélt velem. Elmondtam az én verziómat, de nem sokat törődött velem. Azt mondta, nem akarja, hogy elfajuljon a dolog, és három nap szabadságot kapok, na, nem azért, amit a múlt este csináltam, hanem az egész évi teljesítményemért, és hogy amíg visszajövök, elcsendesüljenek a vizek. Kérdezte, van-e jó pálinka arra felénk, Székelyföldön, mire én rávágtam, hogy van. Pedig nemigen terem meg arra semmi, amiből pálinkát lehetne főzni. Megírta a szabadjegyet, kezembe nyomta, és azt mondta, nyomás, csomagolj és indulj.

Amikor kiértem a dormitorba (*hálóterembe – a szerk. megj.*), és látták, hogy mosakodom, öltözködöm és csomagolok, azt hitték, visznek a büntetőszázadba, én meg nem magyarázkodtam, hanem indultam. Otthon az apám vett egy liter jó pálinkát, és azután mentem vissza.

– *Csak egy liter pálinkát vittél neki?*

– Igen. És hidd el, hogy meg volt elégedve. De azért nem ez volt a vége ennek az esetnek. Nekem akkoriban bajuszom volt, mint általában a többi székely társamnak is. Pár nappal a visszatérésem után a tizedes odahívott magához, persze a többi szakaszvezető jelenlétében, és azt mondta, választhatok a büntetések közül: vagy levágom a bajuszomat, vagy csinálok 600 „culcat”-ot, vagyis feküdj-keljt. Én a tornagyakorlatokat választottam, úgy gondoltam, jó formában vagyok, nem lesz gond. De lett, még kétszázat sem tudtam megcsinálni, és azután feladtam. De így is meg volt elégedve a káplár, és azután nagyjából megvoltunk egymással. Én éreztem, láttam, hogy ez az eset után mindenki más szemmel nézett rám, egy kicsit tartottak tőlem, egyrészt a bicska miatt, másrészt pedig az őrnagy büntetése miatt, hogy biztos van valami pilám. Pedig az őrnagy csak a maga életét akarta könnyíteni, nem akarta, hogy elfajuljon a konfliktus. Okos, tapasztalt ember volt.

A KATONASÁG VÉGE

Akkor már tudták, hogy értek a szobafestéshez is, és néhány társammal kihelyeztek egy épülő kórházba. Két hónapig ott festettük a szalonokat, ablakokat stb., semmi felügyelet nélkül, civilekkel egy sorban. Kaptunk valami kis fizetést is, és a kórházból kaptuk az ellátást. Emlékszem, hogy a mosatlan edényeket a meleg teával mosogattuk el, annyit kaptunk.

Vittek minket másfelé is munkákra, például szólót szüretelni. Az ottani munkások mondták is, hogy ne sokat együnk, mert a szőlő permetezve van, és megárt, ha sokat eszünk. Volt is olyan kollega, aki megjárta, és az infermeriába, kórházba került.

Szüretelés közben, amikor olyan dombos helyen voltunk, mint a mi vidékünk, eszünkbe jutottak az otthoni, gyermekkori szórakozások. Esténként nekikezdtünk birkózni. Először csak mi, székelyek, mint otthon, minden szabály nélkül gyúrtuk egymást. Egy idő után más vidékről valók is közénk álltak. Egy bukaresti, cigánynak tűnő, kicsi

zömök kollega hívott ki, és ahogy összefogódtunk, egyszer csak a levegőben éreztem magam, úgy átvágott magán, hogy azt se tudtam, hol vagyok. A hátamra estem, aztán alig kaptam levegőt. Szégyelltem, de miután összeszedtem magam, újra kihívtam. Akkor aztán jól megfogtam a grabancát, és igaz, hogy én se, de ő se tudott semmit csinálni, nem bírt földhöz vágni.

Egyszer egy nagyváradi magyar fiú is, aki profi, egyesületben birkózó sportoló volt, közénk állt, és egymás után vágott oda mindenkit. Én is köztük voltam. De aztán a barátommal, Bálint Lacival mind visszavágót kértünk tőle, és egyre nehezebben adtuk a bőrünket. Akkor nem volt semmi baj, de a srác úgy megerőltette magát, hogy másnap véres lett a széklete, és kórházba került.

- *Volt olyan csizmapucolási szokás?*

- Akkoriban már nem volt, legalábbis a környezetemben nem. A vége felé már nagyon tömték a fejünket, az ideológiai képzésre tették a hangsúlyt, sok volt a politikaóránk. Néhányunkat megkörnyékeztek, és két-három följebbvaló is rá akart venni bennünket, hogy zupáljunk be, maradjunk a hadsereg kötelékében, de hát nem sikerült nekik rábeszélni. Írtam levelet az apámnak, aki lebeszélt róla, hogy ne dőljek be nekik.

- *Az én apámat is hívták. De ő sem dőlt be. Sokat mesélt nekem erről, és amikor rosszul ment a dolga a kollektív gazdaságban, még akkor sem bánta meg ezt a döntését. Azt mondta, hogyan adhatta volna föl a szabad életét, hogy más parancsolgasson neki, amikor földművesként azt csinált mindig, amit jónak látott, s amit az időjárás engedett. No, de én, a fia! Engem nem hívott senki, magamtól mentem, és a munkáséveimet katonaként-rendőrként töltöttem el. No, de igaz, maradt erőm másra is, és az is, hogy más körülmények között hoztam meg ezt a döntést. De ez már egy másik mese.*

- Még valami eszembe jutott, amíg beszéltél. Untam ezeket az órákat, mert nem mindent értettem meg, és még ha akartam volna is hozzászólni, mondani valamit, nem tudtam jól kifejezni azt, amit mondani akartam. Így többnyire a hátsó sorban ültem, jól behúztam magam, és jókat aludtam, mintha altató meséket mondtak volna. Mikor láttam, hogy senki sem veszi észre, hogy alszom, rájöttem, hogy szépen

ki is tudok surranni a teremből. Az emeleten, abban az épületben, volt is egy barátom, felmentem hozzá, s beszélgettünk vagy kártyáztunk.

Egyszer egy kicsit későn indultam vissza a terembe, és a lépcsőn találok az akkor előadó tanárral. Megkérdezte, hol voltam, és valamit habogtam, de rájött, hogy lógtam. Azt mondta, gyere csak velem, és elvitt a tiszti borbélyhoz. Azt mondta neki, vágjon egy csíkot a hajamba. Az fogta a gépét, és tényleg a fejem búbján a homokomtól a nyakamig vágott egy csíkot. Mire észbe kaptam, a tiszt már nem volt sehol, a borbély pedig nyitotta az ajtót, hogy mehetek.

- *És aztán levágattad mindenhol zérusra?*

- Nem. Ez akkor történt, amikor vagy két hét volt még a leszerelésig. Akkoriban, azt hiszem, te is tudod, hogy milyen szégyen volt a kopaszra nyírás, csak azok voltak kopaszok, akik a börtönből szabadultak, vagy akiket a rendőrség nyíratott le. Akkor a hosszú haj volt a divat a fiúknál is. Úgyhogy kenegtettem a hajam mindenfélével, aztán fésültem, szoktattam a többi hajam a csíkra, és vettem egy kalapot. Miután hazaértem, egy hónapig senki sem látott kalap nélkül, csak az otthoniak.

KATONASÁG UTÁN

Miután leszereltem, három nap alatt vissza kellett mennem a régi munkahelyemre, ha azt akartam, hogy ne legyen megszakítás a munkaviszonyomban. Ez sikerült is, a harmadik napon már dolgoztam.

A volt barátnőmmel is újra akartam éleszteni a kapcsolatot, de nem sikerült. Azt mondta, hogy sok levelet írt nekem, de nem jutottak el hozzám, mert rávetette a szemét egy legény, akinek a nagybátyja a postán dolgozott, s aki minden levelet le tudott állítani. Ugyanúgy az általam küldött leveleket is. Ugyanaz a legény, ahogy meglátott vele, már másnap este, miután hazakísértem, elkapott a barátaival, és egy kicsit megsimogattak, azt is mondták, ha még egyszer meglátnak a lánnyal, akkor ki is lyukasztanak.

Így folytattam a munkát a borszéki építkezési vállalatnál. Volt munka, minden rendben volt, de egy idő után hallottam egy lehetőség-ről, amiről nem akartam lemaradni.

Egyszer egy falubeli azzal a hírrel keresett meg, hogy egy kolozsvári építővállalat kőműves munkacsoportot toboroz. Nagyon jó fizetést

ígérték, szállást stb. Csábító ajánlat volt, de senki sem kapott utána, csak én. Látva, hogy senki sem vállalkozik, próbáltam másokat rábeszélni, és egyszer az egyik rokonom azt mondta: Tamás, csinálj te egy csoportot, és menjünk, nézzük meg, hogy jövünk ki. Komolyabban kezdtem érdeklődni, és a végén összeállt minden, összehoztam egy 18 tagú csoportot, aminek én lettem a vezetője. A kolozsváriakkal is elintéztem minden részletet.

El is mentünk, és jól is ment a munka, jó fizetést kaptunk. Mindenki csodálkozott, amikor mi egy hét alatt egy tömbház egy emeletét, ami négy lakást jelentett, teljesen befejeztük, finiszáltuk [*a végső munkálatokat is elvégeztük – a szerk. megj.*] a kőművesmunkák szempontjából. Ez azt jelentette, hogy a vasbeton oszlopok közé való minden falat felhúztunk és bevakoltunk. Igaz, darukkal minden anyagot kézhez adtak, de így is volt munka elég.

A vállalat vezetősége mindent rám bízott. Én osztottam be, pontáltam [*vettem át, jegyeztem be – a szerk. megj.*] az elvégzett munkát, és osztottam szét a pénzt, a fizetéseket. Még a kategóriákat is én állapítottam meg, mert valami alapján csak szét kellett osztani a megkeresett pénzt. Jól kellett dolgozni, mert a technikusnak például, aki jött átvenni a munkát, volt egy átlós mérőléce, és ha valahol annak a lécnak egy része nem érte a falat, ott ki kellett javítani, másképp nem vette át. Nem állami blokkot, hanem magán-, megvásárolható lakásokat építettünk.

Jól, zsirozottan ment a munka, jól kerestünk, és munka után, a hétvégeken szórakozásra is jutott időnk. Kolozsváron a nagyposta környékén volt egy kápolna, mellette volt egy klub, oda jártak a sziki [*széki – a szerk. megj.*] lányok. Valaki közülünk megismerkedett egy sziki lánnyal, és aztán mi is eljártunk a klubjukba, ott énekeltünk, táncoltunk velük, sőt másra is jutott idő.

Volt köztünk egy gyergyói munkatárs, egy nagydarab, szűkszavú, mindig morcos egyén, akivel egyszer jól megjártam. Biztos volt valami bűnözői múltja, mert úgy rendezte a dolgot, hogy amikor ő jött a fizetéséért, senki sem volt az irodának berendezett szobában. Miután odaadtam a fizetését, minden szó nélkül kimarkolta a cipősdobozomból az egész pénzt, és elhúzta a csíkot. Én annyira meglepődtem, hogy szinte megdermedtem, és csak pár másodperc múlva kapcsoltam, mi is történt. Akkor ő már a földszinten járt, nyugodtan ment, még csak

nem is szaladt. Akkor leszaladtam az öltözőbe, vettem a katonaságot is megjárt bicskám, magamra kaptam egy kabátot, és felrántottam a csizmámat. Éreztem, hogy van valami a csizmáimban, de nem volt időm megnézni, mi is a baj, s csak később kapcsoltam, hogy az is a lopás szerves része volt, ő tett mind a két csizmába egy-egy doboz cipőbokszt, hogy csúszzon a lábam, ne bírjak gyorsan járni. Aztán elszaladtam egy közeli blokkhoz, ahol akkor dolgoztunk, és megkerestem két unokatestvéremet, akik velem dolgoztak, mondtam nekik, jöjjenek velem, majd az úton elmondom, miért. Jöttek is, mondtam, mi történt, és hogy menjünk az állomásra, hátha ott rálelünk.

Kimentünk az állomásra, én úgy csúszkálva a csizmában, és mit adott a Jóisten, ott állt a kollegánk a jegyeladó csarnokban, egy oszlopnak dőlve, várta a vonatát. Nem volt sok időnk, cselekedni kellett, és ki is eszeltem egy tervet. Az egyik unokatestvéremet odaküldtem, hogy hívja ki, a másiknak pedig mondtam, úgy menjen utánuk, hogy akkor érje utol őket, amikor az ajtóba ér az első kettő. Ott álltam az ajtón kívül, és akkor léptem eléjük, kezemben a katonaságot is járt fényes bicskámmal, amikor mind a ketten a kapu alatt voltak. Megszeppent a pasas, egy pillanatra megállt, láttam, észrevette, hogy közre van fogva. A bicskával a kezemben csak azt kérdeztem: visszaadod-e a pénzt, vagy nem, és közben lassan kinyitottam a bicskát. Szép lassan benyúlt a zsebébe, és visszaadta a pénzt. Láttam, hogy nem sok hiányozhat belőle, s így megfordultunk, és otthagytuk az állomás kapujában. Azóta sem láttam az egyént, de nem is vagyok rá kíváncsi. Nehéz pillanatok voltak azok. Ha egy kicsit később érünk oda, ha például előbb a rendőrségre megyünk, felszállt volna egy vonatra, és bottal üthették volna a pénzünk nyomát. Mert lehet, hogy később elkapták volna, de a pénzünket biztos nem szereztük volna vissza, és az sem biztos, hogy rá lehetett volna bizonyítani a lopást.

Ott, Kolozsváron, a santieren [*építőtelepen – a szerk. megj.*] egyszer megjelent két ember a zsaruságtól, akik a rendőrtisztai iskolába kerestek jelentkezőket. Annyira szépen festették le a lehetőségeket, hogy megtetszett az ajánlatuk. Akkoriban épp a lopás miatt, de másért is, távol voltam az otthonomtól, barátoktól stb., beadtam a felmondást, és irány haza. Otthon aztán a kezébe vett az apám, addig beszélt a fejemmel, hogy lemondtam a rendőri tervemről.

- *Érdekes. Mi egyidősek vagyunk, tehát körülbelül egy időben kerestek meg engem is és téged is a rendőrtoborzók. Engem sikerült is megfogniuk, téged nem. Lám ilyen az élet.*

CSÍKSZEREDA

Ahogy füstbe ment a rendőri tervem, elkezdtem munkát keresni, és az egyik barátom, Portik Feri mondta, Szeredában most épül a szerszámgépgyár, oda keresnek esztergályosokat. Éppen akkor indult egy nyolchónapos tanfolyam. Jelentkeztem, felvettek, el is végeztem a képzést. Megtanultunk mindent, legalábbis azt mondták a tanáraink, és azt hittük mi is. Alighogy megkaptuk a diplomát, irány a gyár, kezdtük a munkát. Egy nagy csarnokban tíz esztergapad állt egy sorban, a gépek mellett mi, a frissen végzett „szakmunkások” álltunk egymás után. Sehol egy tapasztaltabb kollega. Meg is lett ennek a helyzetnek a hozadéka. Nagy szükség volt az esztergályosokra, és gyorsan bedobtak a mélyvízbe, azt gondolták, az is olyan mesterség, mint a kaszálás vagy a kapálás. Előbb-utóbb belejössz a saját károdon tanulva.

De bizony nem olyan egyszerű az. Én a gépsorban a harmadik esztergánál dolgoztam, és egy hónap alatt mind az első, mind a hátsó szomszéd munkatársam balesetet szenvedett, és nem is akármilyeneket. Az első egy kicsit ügyetlenebb volt, és nem tudott a többiekkel egyenlő számú alkatrészt elkészíteni, s valahogy utol akarta érni őket. Arra gondolt, hogy egy kicsivel vastagabban járattja gépe életét, ezért megváltoztatta a behatolási szöveget. És gyí, te! – mondta a gépnek. Az nem is prüszkölt, nekiveszekedett, és vitte is. Olyannyira, hogy a leválasztott spam már nem is göngyölödött fel, hanem egyenesen és vörösen hagyta el a munkaasztalt. Egyszer aztán úgy vette az irányt az a pár száz fokos, kardélességű vascsík, hogy a lába fején ment keresztül. Amikor érezni kezdte a meleget, a fájdalmat, már csak a cipőtalpa tartotta egybe a lábát. Akkor aztán ordított, mindenki odaszaladt, hívták a mentőket, és igaz, hogy nagy sokára, de meggyógyult, vissza tudták varrni neki a lábfejét.

A második eset azzal a kollegámmal történt, aki a hátam mögött dolgozott, az is pár méterre tőlem. Ő egy flasnit esztergált, ami egy olyan darab vastag vaslemez, aminek volt egy lyuk a közepén, azt rátettük a tengelyre, és odaszorítottuk. Utána a késsel megdolgoztuk,

vékonyítottuk. Nem volt ez se valami nagyon komplikált dolog, és nem is lett volna semmi baj, ha betartja a munkavégzési szabályokat. De az a kollegám nagyobb sebességet adott a lemeznek, nagyobb nyomást az élnek, és így egyszer csak elszabadult a lemez a tengelyről, és a forgásának megfelelően elrepült. De nem messze, pont a kollegám fejében állt meg, aki ott helyben meghalt, pár méterre tőlem.

De még ez sem volt elég. Nemsokára még egy baleset történt, az is halálos volt. Akkor a kollegám egy forgó alkatrészt dolgozott meg, amit lassan forgatott a tengely, és neki egy kis kalapáccsal, ütögetéssel, néha módosítani kellett a kés állását. Valahogy elkapta a gép a munkás köpenyét, munkaruháját, háromszor-négyszer földhöz vágta, letépte a karját, s mire leállították a gépet, már nem lehetett megmenteni. Ő is meghalt. *(Itt Tamás részletesen leírta a baleset következményeit, de az egy horrorkönyvbe való, nem ide. Alig tudtam végighallgatni – J. A.)*

– Tudod, mi jut eszembe, Tamás? Olvastam, de lehet, írtam is az aradi ipar megeremtéséről. Ott szinte minden gyár megalapításakor, vagyis az elején a tulajdonos külföldről hozott szakmunkásokat, akiknek nemcsak jó fizetést adtak, de házakat és más juttatásokat is, s akik addig voltak Aradon, amíg betanították az aradi munkásokat. Így például az UTA, a Vagonygyár mellett még ma is láthatók és lakhatók is azok a házak, amelyeket a külföldi, cseh, német vagy szlovák munkásoknak építettek. Azok felügyelték hónapokig, éveket a betanított munkásokat.

– Nálunk ilyen nem volt, a vezetők azt hitték, hogy a nyolc hónap alatt úgy betanítanak bennünket, hogy mindent tudunk. De lám, rá is fáztunk erre. Én is kezdtem gondolkodni, és arra az elhatározásra jutottam, hogy elég, más munka után nézek.

MUNKAHELYVÁLTÁS

Volt egy barátom... Pali, már nem emlékszem a családnévére, aki hallotta, hogy egy csikszeredai lakótársaság pénztárost, könyvelőt keres a tömbházak közös költségeink a begyűjtésére. Nem sokat gondolkoztam, jelentkeztem. Egy Cristea Ioan nevű brassói román elvtárs fogadott. Valahogy annyira megtetszettem neki, hogy nem csak alkalmazott, de egy életre szóló barátságot is kötöttünk az évek során. Még lesz róla szó, amikor segített az életem nehéz pillanataiban. Fel is vettek erre a posztra, avval a kikötéssel, hogy el kell végeznem egy

könyvelési tanfolyamot, és be kell iratkoznom az esti liceumba. Igen ám, de ide is kellett transzfer, áthelyezési engedély, és sehogy sem akartak elengedni a szerszámgépgyárból, nem hiába képeztek ki. Ebből a problémából ő, Cristea húzott ki, és úgy sikerült elintéznie a dolgot, hogy kellett ugyan, de nem olyan sok pénzt visszafizetnem a képzésért.

El is kezdtem a munkát. Volt irodám, ott vártam a blokkok adminisztrátorait, akik hozták a pénzt. Albérletben laktam, estibe is jártam, el voltam foglalva nagyon. Lefogytam, az egyik adminisztrátornak fel is tűnt. Beszélgettem vele, és a végén azt mondta, ő beenged a blokk szárítójába, egy tízemeletes tömbháznak az utolsó emelete fölötti, minden komfort nélküli helyiségébe. Találtam, kaptam valahol egy matracot, szereztem egy széket és egy asztalt, és elvoltam valahogy.

- *Hol mosakodtál stb.?*

- Egy nagy vödörben vittem fel vizet, lavórban mosdottam, a pisit üvegben vittem le, a nagy dolgomat pedig a munkahelyemen, az irodában intéztem el, vagy szorult esetben a blokk melletti erdőben. Nem volt könnyű periódus.

Sokféle eset történt velem ott. Ha valami baj történt, például dugulás, áramszünet, hozzám jöttek az emberek, én intéztem el az ügyeket. Például egyszer a vízszerelő nagy rémulten keresett az irodában, és azt mondta, egy halott csecsemőt talált egy eldugult lefolyóban. Én hívtam a rendőröket, és utána sokat segítettem őket a nyomozásban is, hisz ismertem a lakókat, de tudtommal nem találták meg soha, ki dobta a lefolyóba a kisbabát.

Egy délután, már három óra után, állított be az irodámba egy cigány, és akarta fizetni a költségeket. Már senki sem volt az épületben, csak én csináltam a monetárt [*pénzelszámolást - a szerk. megj.*], számoltam, mennyi pénzt gyűjtöttem be. Mondtam neki, hogy le van zárva a kassza, nem lehet már fizetni, de az ember sehogy sem akart elmenni. Nekem már gyanús kezdett lenni a helyzet, tanultam a kolozsvári esetből, nagyon figyelve felvettem a telefont, és hívtam a főnökömet. Az már útban volt hazafelé, de visszajött, és csak ketten tudtuk kirakni a fizetni akaró cigányt.

Mindennap három óra után mentem a pénzzel a CEC-be [*a takarékpénztárba - a szerk. megj.*]. Ezen az úton sokszor találkoztam egy 50 év körüli, kisbabát gyerekkocsiban sétáltató, hozzám viszonyítva már

öregedő emberrel. Többször megálltam beszélgetni vele, és csodálkoztam, amikor mondta, hogy ő nem a nagyapa, hanem a gyerek apja. Aztán azt is elmesélte, hogy ez a gyerek a tizenegyedik feleségétől van. Először nem akartam hinni neki, de mind a tizenegyről mesélt, részletesen, úgy, hogy a végén csak elhittem. Én éppen akkor kerestem a feleségnekvalót, és érdekelték a nők, a nőkről szóló esetek.

Meséltettem az öreggel mind a tizenegy házasságáról, jobban mondva nem is a házasságáról, hanem élettársi viszonyairól, mert eggyel sem volt megesküdvé. El is mondta, volt olyan, aki hazudozott, aki nagyon költötte a pénzt, aki nem akart gyereket, aki durvaskodott, aki nagyon szerette a piát stb. Amikor jól kiismerte a társa rigolyáit, és elege lett belőle, vette e kalapját és ment a dolgára. Az ő tanácsára mentem el a vállalat igazgatójához, akinek elmondtam, milyen körülmények között élek, és aki a végén ki is utalt egy harmadosztályú komfortos garzonlakást, ami csak egy kis szoba volt, a WC-vel a folyosó végén, de az már az én lakásom volt. Oda már felvihettem a lányokat, barátokat. Sokat változtatott az életemen.

Akkor már olyan jól ment a dolgom, odavettem a garzonba mellém a barátomat, Portik Ferit. Együtt jártunk utána csubukolni, szórakozni is, és így rajta keresztül ismertem meg a jövődöbeli feleségemet, Terikét is.

VÁLTÁS

Egy idő után erre a munkára is ráuntam, és a néptanács karbantartási, gazdálkodási vállalatánál helyezkedtem el, szintén esztergályosként. Volt ott egy érdekes esetünk. Az IJGCL mellett volt a vágóhíd, az úton át pedig a sörgyár. Akkoriban, ha elromlottak a gépek, műszerek, nemigen lehetett új alkatrészeket szerezni a rosszak helyett, azokat mi kellett megjavítsuk vagy újragyártuk. Sokszor szemrevételezés után készítettünk másolatokat. Volt egy mérnök, aki néha megpróbálta lerajzolni az alkatrészt, hogy az után készítsük el, de egy idő után, követve a rajzot, mi, munkások észrevettük, hogy hiányzik valami részlet. Odahívtuk a mérnököt, kérdeztük tőle, hogyan csináljuk, mire ő sokszor azt mondta, hát csináld szemre. Én egyszer azt mondtam neki: ha máskor is ilyen rajzot csinál, akkor rajzoljon a papírra egy szemet is, hogy ki tudjam venni, mi is van odarajzolva, lássam, hogy is álljak neki a munkának. És ha hiszed, ha nem, sokszor

komplikált alkatrészeket is megcsináltunk, amelyek működtek is, ha beszerelték a helyükre.

Így a sörgyárnak is csináltunk alkatrészeket, és mit gondolsz, azok mivel fizettek? Hát persze, hogy sörrel. Mindennap adtak négy-öt vödör sört, néha egészen fehérét. De az is nagyon jó volt, legalábbis nekem nagyon tetszett. Egy alkalommal, amikor az egyik társunk hozta át az úton a sörös vödöröket, majdnem elütötte egy autó. Ez az eset a sörgyár igazgatójának a fülébe is eljutott, de karakán módon oldotta meg a helyzetet. Azt mondta, ha minden elromlott alkatrészüket még aznap megcsináljuk, akkor csövön keresztül kapjuk a sört. És úgy is lett. Átvezettek az úton egy vascsövet, amelyen keresztül mindennap megkaptuk a sörünket immár minden veszély nélkül. A csap persze náluk volt.

Még mielőtt a házasságra térnék, elmondok néhány történetet. Még a szerszámgyárban egyszer egy bronzalkatrészt kellett esztergáljak. Adtak egy bronzcsövet, és abból készítettem az alkatrészt. Amikor megcsináltam annyit, amennyi kellett, maradt egy jó darab cső. Gondolkoztam, mit csináljak vele, s a végén kitaláltam, hogy gyűrűket csináljak. Nem volt nagy kunszt, csináltam is egy jó adagot, csiszoltam, fényeztem őket, még stancát is vertem bele. De eszem ágában sem volt aranyként eladni. Akinek adtam belőle, megmondtam, hogy bronzból van, de így is nagy sikert arattam velük, mert akkoriban nagy hiány volt az arany. Főleg a csángó lányok szerették nagyon a fénylő ékszereket, akik közül sokan természetben fizették ki azokat. Hallottam egy mesét egy katonacimborámtól, aki azt mondta, csángó földön az a szokás, ha egy lány beleegyezett, hogy hazakísérd, akkor a háza előtt, ha megkérdezted tőle, bemehetek-e, akkor a lány, ha akarta, azt felelte: „meg hát”, és kézen fogva bevezette a legényt a fészerbe.

A HÁZASSÁG

Portik Ferivel jártunk bálokba, cukrászdákba, és egyszer megismerkedtem az ő barátnőjének a barátnőjével, Terikével. Ő lett a végén a feleségem, a gyerekeim anyja.

Akkoriban volt még egy szőke hajú barátnőm is, őt is nagyon szerettem, és nem tudtam választani. Akkor Feri barátommal elmentünk Sármásra egy jósnőhöz, akinél az apám is volt fiatalkorában, jobban mondva annak a jósnőnek a lányához. Az apám sokat mesélt

arról az esetről, ami akkor történt, amikor az apám a barátjával ugyancsak házasság kérdésben megkeresték a jósnőt. Az apámnak mondta szépen a magáét, de amikor a barátja került sorra, felugrott a helyéről, és hisztérikusan kiabálni kezdett, kizavarta a házból, azt kiabálva, hogy menjen el, mert ő lesz, aki megöli őt. S pár év múlva úgy is lett: az apám barátja kisbusszal ment le egy lejtőn, és elromlott az autó fékje, nem tudott megállni, és elütött egy asszonyt, azt a cigány jósnőt, aki régebb kizavarta a házából.

Sokat beszélgettem a jósnővel, aki egész idő alatt csomókat kötögetett egy fekete zsinigre. Végül azt mondta nekem, hogy két nő lesz az életemben, egy szőke és egy barna. Mind a kettőt szeretem, és én kell válasszak, melyik lesz a párom. De vigyázzak, mert az egyiknek balesete lesz, és beteges lesz. És tényleg, két lányt tartottam számon jövődöbelimnek, az egyik szőke, a másik barna volt. Én végül is a barnát választottam, és később be is bizonyosodott a jósnő mondása. A szőke lánynak egy különös balesete lett. A varrodaiskolába járt, amikor kivitték őket praktizálni, egy faluba krumplit szedni. Egy alkalommal egy krumplirakás mellé ültek pihenni. Ott állt nem messze egy fogat. Egyszer valamitől megijedtek a lovak, és megugrottak, elindultak, és a kocsit ráment erre a szőke lányra. A gerince sérült meg, sokat betegeskedett, még valahogy megjavult, de nem teljesen.

Ferivel jártunk piktorolni [*falat festeni – a szerk. megj.*], kőművesmunkákat is vállaltunk. Megnagyobbítottuk a konyhákat, kamrát csináltunk az erkélyre, ha kellett, no, és festettünk. Akkoriban sok tömbházat építettek, így sok ember akarta szebbre csinálni a házat, mint ahogy átadták az állami építőcsoportok. Sok lakást szebbre varázsoltunk, elment a hírünk, és csak dőlt hozzánk a pénz. Nagy részét abban a pillanatban el is költöttük, persze, szórakozásra. De közben telt az idő, és kezdett benőni a fejünk lágya.

Nagyon elfoglalt voltam abban az időben, dolgoztam, csbukoltam [*nem hivatalos maszek munkát vállaltam – a szerk. megj.*], és esti líceumba is jártam. Sokat mozogtam a városban, a munkahelyről a piktorozáshoz, a líceumba stb., és feltűnt, hogy egyre többször találkoztam véletlenül Terikével, a jövődöbéli feleségemmel. És tényleg semmi előre kitervelt nem volt ezekben a találkozásokban, de valami sokszor hozott egymás elé, és olyankor beszélgettünk, sokszor leültünk

kávézni, míg a végén összelelegedtünk. És nem sokat teketóriáztunk, gyorsan el is határoztuk magunkat, megesküdtünk.

- *Hogy volt akkoriban a szüleiddel a kapcsolatod?*

- Hát nem nagyon jól. Főleg azért, mert szombaton is dolgoztam, és egész vasárnap vonatozni azért, hogy pár órát legyen otthon, nem nagyon érte meg. Erre még az is rájött, hogy akkoriban nagyon rosszul ment a falusiak sora. Nagyon szegények voltak az emberek, alig tengették az életüket, s így ők se bánták, ha csak ritkán jártunk haza.

Csak egy kis időt laktam feleségestől a garzonban, mert voltak jó tanácsadóim. Most is Imre bácsi, a tizenegy élettársas ismerősöm segített tanácsaival. Azt mondta, minek várnátok éveket állami lakásra, ha pénzes blokkra iratkoztok, akkor hamarabb kaptok lakást, a részletek pedig, a bankkölcsön, amit fizetnetek kell, nem lesz nagyon nagy, körülbelül 30% -a a fizetésednek, majdnem annyi, mint a házbér. S így észre sem veszed, és pár év múlva saját lakásod lesz.

Úgy is lett - kiválasztottam egy nagyon szép háromszobás lakást, kőműves lévén megnéztem a terveket, a rajzokat, és olyant választottam, amilyent akartam. Mifelénk úgy mondták akkoriban, olyan belső angoludvaros blokkok, amelyeknek szépen voltak elrendezve a szobái, nagy konyhájuk volt. Azért mondták angoludvarosnak, mert a négy lakás konyhaablakai mind egy belső udvarra néztek, a szobák ablakai pedig kifelé az utcára, így körbe voltak elhelyezve. Meglett a lakás, szépen kifestettem, és jöhettek a gyerekek. Nem is kellett sokat várni rájuk.

A GYEREKEK SZÜLETÉSE

Az első fiú, Tami, minden probléma nélkül a világra jött, de a második születése már problémás volt. Amikor másodjára állapotos maradt Terike, elég korán feltűnt, hogy hirtelen lett nagy a hasa. El is mentünk egy orvoshoz, aki azt mondta, nagy a feje a gyereknek, de másképpen minden rendben. Akkoriban még nem voltak olyan műszerek, mint most, hogy látni lehet az anya hasában a magzatot, csak tapintás és hallgatás alapján saccolták meg a helyzetet. Nem voltunk megelégedve az első orvossal, így egy másikhoz is elmentünk. A második, egy Szőke nevű és szőke hajú szülész orvos volt Nagyváradról, aki teljes bizonyossággal állította, hogy ikrek vannak a nejem méhében.

Azután már nem is ment Terike dolgozni, mivel veszélyeztetett terhessége lett, sokat volt kórházban. Így sokat jártam hozzá, s tudtam mindenféle bejáratot. Vinni kellett a kaját, mert a kórházi eledel olyan gyenge volt, hogy abból egy ember se tudott jóllakni, hát még három száj. Kapu, kerítés nem volt probléma. De még így is volt olyan eset, hogy sehogy sem tudtam bejutni hozzá. Akkor kavicssal dobtam az emeleten egy ablakra, valaki kinézett, odahívta Terikét, ő ledobott egy madzagot, rákötöttem a csomagot, felhúztam, és megoldódott a helyzet.

NŐVERÉSEK ÉS BÉKACOMBOK

Még a szerszámgyárban volt egy nő munkatársunk, takarítónő. Majdnem mindennap friss verésnyomokkal jött munkába. Kérdeztük tőle, miért tűri, miért nem hagyja ott a férjét. Erre azt mondta, hogy már megszokta, ha nem kapna egy nap, már hiányozna. Azt is hozzátette pajzánul mosolyogva, te nem tudod, milyen jó a békülés a paplan alatt.

Van egy másik történetem is, az IJGCL-ből. Ott volt egy mérnök munkatársam, akinek nagyon szép felesége volt, aki az irodában dolgozott, tehát mind a ketten értelmiségiek voltak. Ott is a feleség sokszor kék szemekkel jött munkába, a férfi arcán pedig nem ritkán éktelenkedtek karmolásnyomok. Akkor már én is párttag lettem, sehogy sem tudtam elkerülni, és a végén beadtam a derekam, megírtam a kérvényt, be is vettek. Ott egy gyűlésen jó pártagokhoz illően hatni próbáltunk a kollegánkra, mondtuk neki, ne verje többet a feleségét, bla-bla. Ő makogott is valami ígéretfélét, aztán mentünk a magunk dolgára. Egy idő után egy reggel, amikor már sokadszorra megint késett, ahogy belépett az ajtón, gesztikulálva, nagy hangon zengte, nem verem már a feleségem. Amikor elült a nagy helyeslés a többiek részéről, akkor csak úgy magának halkán, de érthetően mondta: „most már rúgom”.

Most jut eszembe még egy eset. Akkoriban üdülni is jártunk. A feleségem bükszádi, ami közel van Tusnádra, így többször is mentünk Tusnádra. Ott meglátogattuk a rokonokat. Az egyik testvérenek volt egy olyan magas fia, hogy 16 évesen közel járt a 190 cm-hez. Kérdeztem is, hogy lett ez a gyerek ilyen magas. Az apja pedig elmesélte, hogy csecsemőkorában, amikor Árpika még csak mászni tudott, mert úgy hívták azt a magas gyermeket, odamászott a nagy

farkaskutyához, amelynek három kiskutyája volt, ellökte a kis ebeket, és szopott a kutyatejből. Jót nevettem, amikor elmesélték ezt, de az apja bizonygatta, hogy így történt, lehet, hogy nem azért nőtt ilyen nagyra, de hogy szopott kutyatejet, az biztos. Igazolta ezt a többi hozzátartozó is.

Még egy eset evvel a családdal. Amikor odaértünk hozzuk, az udvar közepén egy lavórban nagy adag békacombot láttunk, némelyik még mozgott is. Mondták, nyáron avval foglalkoznak, hogy megfogják a békákat, és a combjukat eladják a tusnádi vendéglőknek. Azt mondta a rokon, olyan jól megfizetik, hogy ennyi pénzük még sosem volt. Az asszony mindjárt ki is rántott egy csomót, s én jól belaktam, míg a családom többi tagja meg sem kóstolta a cubákokat, ahogy arrafelé mondják a békacomboknak. Így betették a maradékot csomagba, s másnap elvittem a munkahelyemre. Ott délben szépen falatoztam, raktam a megmaradt csontokat egy papírra. Egyszer csak az egyik kollégám megkérdezte, mit eszek, én pedig szép nyugodtan mondtam, békacombokat. Akkor az a kollega felugrott, kiszaladt, és mindent kihányt, amit azelőtt megevett.

– Nekem is van egy ilyen történetem, az egyik Beszterce megyei kollégám mesélte, aki mielőtt a rendőriskolába ment volna, erdész volt. Az ottani erdésznek volt egy nagydarab, hosszúszerű, korcs kutyája, vörös, fekete és fehér foltokkal. Mikor idegenek jöttek, meg kellett kötni, olyan veszélyes volt. Amikor ott vadászott egy társaság, az erdész vállalta, hogy főz valami jó kaját. Úgy is lett. Amikor megérkezett a csoport, meg is ünnepelték jó kisüstivel a vadászszerecséjüket, s aztán asztalhoz ültek. Jó paprikást főzött az erdész, s mindenki jól belakott. A végén az erdész megkérdezte, ízlett-e az étel, amire mindenki igennel válaszolt. Aztán azt is megkérdezte, ki találja ki, milyen húsból készült a paprikás. Találgatták, mindenki valami mást mondott, birka, kecske, disznó, vadhús stb., de egyszer ráunt az erdész, és odamutatott a kerítésre. Oda volt kiakasztva a mérges háromszínű kutya bundája száradni. Azt mondta: abból. Akkor aztán kiüttött a botrány, majdnem mindenki elszaladt, amerre bírt, és hányt. Volt olyan is, aki sehogy sem tudott lenyugodni, mentőt kellett hívni, sőt a kórházi ágyat is nyomta hetekig. Ez az ügy nagy hullámokat vert. Nemcsak elhelyezték az erdészt, de a végén még el is ítélték, mert épp a főnök kapott sárgaságot attól az ételtől. No, de folytasd.

MUNKAHELYCSERE

A lakótársulásnál jól ment a sorom, de én mindig is szerettem a változatosságot, és az is igaz, hogy egy kicsit elfáradtam. Akkoriban a napi nyolc óra munka után szinte ugyanannyi szobafestés jött, aztán néha ki is rúgtunk a hámból. Fáradtnak éreztem magam, s így azt néztem, hol tudnék valamilyen könnyebb munkát szerezni. Volt olyan eset is, amikor este tíz óra felé mentem haza, alig vánszorogtam fel a negyedik emeletre. El is mentem a vállalati orvoshoz, aki adott egy hét szabadságot. De az is igaz, hogy a harmadik nap már nem pihentem, hanem kihasználva a szabadidőt, egész nap csináltuk a szobafestést. Ebben az időben hallottam, hogy az oráštie-i fegyvergyárba keresnek esztergályosokat, de előbb el kell végezni egy háromhónapos kiképzést. Azt mondták, ott a fizetés nagyon jó, és a munka is tűrhető, lezserebb, mint máshol.

Beiratkoztam, befogadtak, és pár barátommal el is mentünk Szászvárosba. Ott laktunk és jártunk be a képzésre. Persze esténként elmentünk egy kocsmába, ahol borba fojtottuk a bánatunkat, néha nótára is fakadtunk. Egyszer az jött sorba, hogy: „Mégis te vagy az az asszony, akinek én oly keveset adtam.” Miután kibuggyantak a könnyeim e sorok után, felálltam az asztaltól, bementem a szállásra, összepakoltam, kimentem az állomásra, és irány haza. Akkor már azt hiszem, a feleségem állapotos volt. Később be is bizonyosodott, hogy jól döntöttem, mert a feleségem veszélyeztetett terhes lett, és szinte mindig ott kellett legyek mellette.

Visszajöttem Szászvárosból, de munka után kellett néztek. Szerencsére Terike megtudta, hogy náluk a fonógyárban keresnek esztergályost, jelentkeztem, fel is vettek. Ott is jó helyem volt, mert nem volt terv, azokat az alkatrészeket kellett megjavítani, újragyártani, amelyek elromlottak, s volt olyan időszak, amikor sok volt a munka, de legtöbbször lezsér volt a programunk. Éjszakai váltás is volt, de a legtöbbször nyugodtan alhattunk. Kialakult egy lebukás elleni stratégiánk is. Az ajtót nem zárhattuk be, de ha aludni akartunk, mert nem volt munkánk, odahelyeztünk valami pléhdarabot, s ha valaki kinyitotta az ajtót, nagy zörejt csinált. Néha akkorát, hogy mi is nagyon megijedtünk. Ilyenkor egész éjszaka járni hagytunk egy-egy gépet, hogy ha valami kontroll jön, mondhassuk, hogy van munkánk. De volt olyan

is, amikor minden csendes volt, s éjszaka kimentünk a gyárból egy kocsmába.

Néha komoly alkotómunkánk is akadt. Amikor olyan alkatrész romlott el, amit nem tudott a gyár megszerezni, mert nagyon drága lett volna, mi kellett legyártuk, sokszor műszaki rajz nélkül. Volt úgy is, hogy nálunk az öntödében kiöntötték a formát, amit aztán mi, marósok, esztergályosok stb. készítettünk el. Akkoriban, mivel igen lezser programom volt, megkezdtem és el is végeztem egy esztergályos mesterképző tanfolyamot az új traktorgyárban. Azt is magyarul, mint minden képzésemet.

Szórakozásra is jutott idő bőven. Volt mellettünk egy tízeletes tömbház, aminek az alján bombabiztos óvóhelyek voltak kiképezve. Ezeket mi, kőművesek, szobafestők és más mesterek klubteremnek képeztük ki. Elég magasak voltak, szellőztek is, bútorokat is csináltunk, asztalokat, padokat úgy, hogy ott gyűltünk össze szomszédokul, egyszer a férfiak, máskor a nők, sőt a gyerekeknek is hívtunk egy cselgáncsedzőt, aki foglalkozott velük. Akkoriban nem volt szabad cselgáncs-

Osztálytalálkozón Ditróban. Tamás a jobb felső sarokban.

edzéseket tartani, de mi egy rendőrt találtunk edzőnek, és neki volt mersze megcsinálni ezt is. Mi, férfiak, nyugodtan nótázhattunk is, mert onnan nem hallatszott ki semmi, nem zavartunk senkit. Úgy rendeztük, hogy fizetéskor összegyűjtöttünk valamennyi pénzt, abból vettünk sört és más egyebet, hogy legyen egész hónapra piánk.

A nagyobb gyerekeink jártak balettórákra, cselgáncsozni, én pedig még a népi egyetem tanfolyamaira is jártam, németet és francia nyelvet tanultam. Németből ragadt rám valami, és a franciából is. Annak egyszer hasznát is vettem, már Majláthon. Majláthfalvának van egy francia testvértelepülése. Néha én is ott voltam a fogadóbizottságban, mert ha keveset is, de csak magérttettem a legfontosabbakat, és mondani is tudtam néhány szót franciául. Az egyik este, amikor a vacsora után nótázásra került sor, elénekeltem a francia himnuszt. Nagyon meglepődtek nemcsak a franciák, de a majláthiak is, és nagy sikerem volt a franciák körében. A népi egyetemen tanultam meg a francia himnuszt.

KÉSZÜLŐDÉS MAJLÁTHRA

- Azt hinné az ember, minden rendben volt az életemben. De érzem, tudom, hogy közeledünk a Majláthra költözés időpontjához. Nem értem, mi készítetett arra, hogy a családdal, három gyerekkel vagonba rakd mindenedet, és irány Majláth.

- Megpróbálom elmagyarázni, de mielőtt felsorolnám az okokat, még elmesélek egy esetet.

Mint már mondtam, a feleségem elvégzett egy kétéves egészségügyi tanfolyamot. Amikor a képzésen kórbonctani órákon a törvényszéki orvos laboratóriumában részt kellett venni a boncolásokon, csak nagyon kevesen bírták végignézni azt. Épp akkor egy komoly botrány volt Székelyudvarhelyen. Amikor ők ott praktizáltak, több olyan halottat is boncoltak, akiknél zsirosszóda-mérgezést állapított meg a törvényszéki orvos. A végén kiderült, azért haltak meg azok az emberek, mert Kristály vodkát (Vodca Cristalt) ittak, amit a boltokban árultak. A végén elkapták azokat, akik az italokat készítették, és le is tartóztatták őket. Nagy hűhó volt akkor emiatt.

Terike nem gyakorolta az asszisztensnői szakmát, mert mire elvégezte a képzést, már állapotos volt, később pedig elköltöztünk Szere-

dából. Aztán szült is három gyermeket, tehát volt fogalma a nőgyógyászatról, teóriából és praktikából is. Talán ezért, vagy azért is, mert tanácsokat adott a fogamzásgátlásról különböző asszonyoknak, egyszer behívták a rendőrségre, és vallatni kezdték, mikor, hány magzatelhajtást végzett el. Sőt még engem is belekeverték, hogy én is besegítettem, klienseket szereztem. Rendes dossziét csináltak az asszonnak, amit csak több hónapi huzavona után szüntettek meg. De még akkor sem hagytak békén. Érezhető volt, hogy néha követnek, vagy besúgókkal vagyunk körülvéve. Ezt onnan tudom, mert a kihallgatások közben néha rájöttem, kinek is mondtam azt a mondatot, politikai viccet, amit számonkértek rajtam.

Akkoriban történt ez a „frigoriferes” eset is. A lakószövetségen keresztül megismertem egy asszonyt, aki a hűtőgyárban dolgozott. Megegyeztem vele, bizonyos napokon, órában odamentem a gyár hátsó kapujához, ő odajött egy csomag hússal, mondta az árat, kifizettem, és mentem főzni. Valaki beköpött minket. Miután átvettem a csomagot, előugrott a rejtekhelyről egy in flagranti csoport. Volt ott rendőr, fényképész, újságíró, tanúk stb. Megbüntettek engem és az asszonyt is, még az újságba is bekerült a fényképem. Az volt az első eset, hogy benne voltam az újságban. Bár ne lettem volna! Nagy büntetést szabtak ki, fél fizetésnyit, de nem lett gond, mert nem fizettem ki. Akkoriban az volt a szokás, ha az ember nem fizette ki a büntetést, elküldték a munkahelyére. Nekem is elküldték, de a főnököm, Cristea azt mondta, sebjaj, mellékvágányra teszik a számlát, ott lesz egy évig-kettőig, aztán beteszik az irattárba, és ott eszi meg a fene. Úgy is lett.

– *No, akkor térjünk át a majláthi útra!*

– Mint mondtam, a '80-as évek közepéig éltünk Csíkszeredában, és akkor, azt is mondhatnám, jól ment a sorunk. Volt szép lakásunk, három szép gyerekünk, jó munkahely mind a kettőnknek, közel voltak a szüleink, magyar környezet. Mint már mondtam, minden iskolámat magyar nyelven végeztem, voltak magyar szórakozási lehetőségek, barátok, ismerősök százával. Alig vettük észre, hogy Romániában élünk.

Az első jel a magzatelhajtási ügy volt. Jól megnyaggattak akkor a hatóságok, s amilyen váratlanul ért, annál jobban megijedtünk. Éreztük a veszélyt a fejünk felett, itt minden lehetséges, gondoltam, akármikor

leeshetett a fejünkre a polcról az a mesebeli fejsze. Akkoriban a Szekuritátéra is behívtak, és ott is kérdezték, hogy merek politikai vicceket mondani, miért hallgatom a Szabad Európa Rádiót, és azt éreztem, hogy ezek mindent tudnak rólam. Tényleg fenyegetve kezdtem érezni magam, hogy itt már nem babra megy a játék. Ez a hónapokig tartó stresszes helyzet mindenre kihatott, a közérzetünkre, de magára az egészségünkre is. Én például addig könnyen dolgoztam a munkahelyemen, délután csobukoltam, a gyerekeket vittem foglalkozásra, vagy valamilyen képeítésre jártam, de este mulatozásra is volt energiám a mi kis klubtermünkben. Ezután az eset után megváltozott minden, délután, mikor hazaértem, alig bírtam felmenni a negyedik emeletre, és már mulatni sem volt kedvem, belefáradtam a taposómalomba.

Sőt ez az általános levertség majdnem az életembe került. Akkor a fonógyárban dolgoztam esztergályosként. Egyszer egy két méter hosszú tengelyt kellett esztergályjak. Beillesztettem a vasat a helyére, ahova kellett, beállítottam a kést egy háromlábú állványra, amit csúszó bábunak nevezünk, és elindítottam a gépet. Nem volt nagy fordulatszám, szép lassan forgott az alkatrész. Néha-néha igazítani kellett a bábun. Egy kis kalapáccsal nyúltam át a tengelyen, amikor a túlsó lábát kellett egy kicsit megütni. Nemrég vettem ki a raktárból új munkaruhát, egy teljesen új halát [*munkaköpeny – a szerk. megj.*] volt rajtam. Ahogy egyszer átnyúltam ütögetni a bábut, a köpenyem ujjá odaért, ahol még nem volt sima a tengelynekvaló, s az magára csavarta. Megéreztem a veszélyt, de nem tudtam, mit csináljak. A leállító nyél pont a megfogott kezem irányában volt, tehát nem tudtam leállítani a gépet, 180 fokot fordulni pedig nem engedett a szorítás. Így hát teljes erőmmel tartottam, húztam hátrafele magam, de a tengely egyre szorosabban tartotta a kezemet. Már azt gondoltam, még szerencse, ha csak letépi a karomat, és nem vág engem is az asztalra, mint azt a másik társamat a szerszámgyárban. Mert akkor végem lett volna, mint annak. Másnak szólni nem volt esély, mert nagy volt a zaj, és mindenki el volt foglalva a maga dolgával. Akkor egyszerre eszembe jutott egy megoldás, és a lábammal felnyúltam a leállító nyélig, megrúgtam, és leállt a gép. Itt is volt egy rizikó, de erre csak később gondoltam, ha erősebben rúgom meg a nyelet, akkor átfordulhatott volna a másik irányba, és tovább forgott volna. Nem tudom, hogy akkor sikerült volna-e kiszabadulnom szorult helyzetemből.

Megkönnyebbültem, hogy megmenekültem, de nem volt különösebb bajom aznap. Hanem miután elmeséltem a balesetemet a főnököknek, otthon az ismerősöknek, másnap, harmadnap kirázott a hideg, ha csak rá gondoltam is az esetemre. Háromnap betegszabadságot kértem, mert rá sem bírtam nézni az esztergapadra.

Ez tehát már a negyedik esztergapaddal kapcsolatos nagy baleset volt, aminek tanúja voltam, egynek szenvedő alanya is, és azt gondoltam, ebből ennyi elég. Pedig esztergályosként a legmagasabb képzésem volt, a mesteriskolát is elvégeztem, s így nagy volt a fizetésem, de semmi sem számított. Ráuntam, megijedtem a veszélyektől. De azért nem volt káromra az a sok képzés, mert Majláthon és Vingán ezekkel a papírokkal tudtam elhelyezkedni, vezető pozíciókba is.

AZ UTOLSÓ LÖKET

1984-ben halt meg az apám, én akkor már évek óta máshol laktam, csak ritkán jártam haza, a testvérem pedig mindig otthon maradt, ott élt anyámmal a családi házban. Eleinte csak ellenszenv kezdett kialakulni, később azonban egyre mélyebb harag, szinte gyűlölet, és akárhogy töröm a fejem, nem tudom, miért. Ő majdnem mindig azzal fogadott, amikor hazaértem, na, mi van, örökölni akarsz, meg ilyenek, így elidegenedtem a szülőfalumtól. S ha mostanában arra járok, nem a szülői házban, hanem valamelyik barátomnál szállok meg.

Az apámmal még van egy negatív élményem. Amikor a fonógyárban dolgoztam, nehezen, de meggyőztek, hogy lépjek be a pártba. Amikor az apám halálhírért hozták, pont egy pártgyűlésen voltam, és a portás, aki jött bejelenteni, bedugta a fejét a terembe, és azt mondta, úgy, hogy mindenki hallotta: „Fülöp elvtársnak meghalt az apja.” Amire a gyűlést vezető párttitkár, aki maga is magyar volt, azt mondta: „Na, egy kenyérpusztítóval kevesebb.” Pedig nem is ismert, és soha nem volt semmiféle dolgom vele. Mintha fejbe kőlintottak volna, úgy éreztem magam. Valahogy kikecmeregtem a teremből, és az ajtón kívül meg kellett álljak, hogy megnyugodjak. Akkor megfogadtam, hogy ezt visszaadom a párttitkár elvtársnak, de bizony nem tartottam be a fogadásomat. Ahogy telt az idő, egy ideig mindig kerestem az alkalmat, hogy valahol csak kettesben legyek vele, de sohasem adódott meg ez a helyzet. Talán még szerencse is, mert ki tudja, mi történt volna, ha megszorongattam volna a nyakát.

Az is hozzájárult a döntésemhez, hogy ott, Csíkszeredában, akármi-lyen jól kerestem is, nem éltünk jól, már az étkezés szempontjából. Nem lehetett szinte semmi rendes ételt szerezni, és még a félelem is megvolt bennem, hogy ha „pilával” próbálok húst, vaját, tejfölt szerezni, és megint elkapnak, akkor a „frigoriferes” eset miatt már „visszaeső bűnöző” leszek.

Ilyen hangulatban egy nap elmentem a Csíkszereda–Steaua hoki-meccsre. Szerettem kijárni a meccsre, mert ott énekelhettük a székely himnuszt, és sokszor elvertük az idegen szurkolókat. Én magam nem keveredtem sosem a verekedők közé, de szerettem nézni fentről, a felső sorból, hogy nyírják egymást a heves vérű szurkolók. No, egy ilyen meccs szünetében kimentem a sportteremből, hogy igyak egy üveg sört a közeli Fenyő Szálloda vendéglőjében. Ahogy kiértem az utcára, egy parkolóban megláttam Bálint Lacit, régi katonacimborámat. Ott állt egy másik emberrel egy aradi rendszámú mikrobusz mellett. Odamentem hozzá, nagy örömmel szorongattuk egymást, meséltem magamról, és elmeséltettem vele is, hogy megy a sora, mit keres itt, Csíkszeredában, hisz tudtam, hogy varsági. Azt mondta, hogy ő áttelepült családotól az Arad megyei Majláthfalvára. Aztán leültünk, és egy sör mellett nem győzte ecsetelni, milyen jól megy a sora ott. Jó munkahelyet kapott mint kőműves, szép és nagy házat vett, mert ott olcsók a házak. S hogy megterem ott a gabona, a gyümölcs és mindenfajta zöldségféle, a szőlő és a szilva is, és nincs hiány semmilyen italból sem. Mindenki hizlal disznót, és a piacokon mindenfajta szerb és magyar árut lehet kapni. Tiszta magyar falu, ahol az emberek barátságosak, lehet a magyar televízió adását fogni, Hofi Gézát is látják minden hónapban, és még sorolta a jobbnál jobb lehetőségeket.

A másik ember, aki Lacival volt, az Pozsár Mihály, Miska volt, a majláthi borbély. Ő hozott Majláthról 300 kg dughagymát eladni a piacon. No, akkor ott is hagytam a meccset, és mentem velük a piacra, ahol leraktuk a mikrobuszról az árut, mert az autó bérelve volt, és ment is vissza Aradra. Laci elment a falujába, Miska pedig ott maradt nálam, és másnap és a következő napokon járt a piacra árulni a dughagymát. De bizony telt az idő, és alig adott el pár kilót. Akkor tanakodni kezdtünk, mit tegyünk. Nekem volt egy ismerősöm, akinek egy közeli faluban volt egy aprozár boltja [*zöldségüzlete – a szerk. megj.*]. Megbeszéltük vele, és azt mondta, majd ő eladja. Megkértem egy

szomszédomat, akinek volt egy Wartburgja, vigyen ki bennünket és a hagymát oda. Ki is vitt, és otthagytuk az árut. Miska oda is lejárt naponta, de hát ott sem ment az eladás, mert a székeleyek általában egy marék dughagymát vásároltak, nem kilókat, mint a Bánátban, ahol nagy darab földeken termeltek hagymát. Egy idő után azt mondta a főnök, hogy vigyük el az árut. Akkor azonban már nem bírt jönni a wartburgos szomszéd (vagy nem akarta tovább rongálni autóját a nagy súllyal), így kiskocsival kivittük a hagymát az állomásra, leraktuk a peronra, hogy vigyük vissza Szeredába, s ott majd csak lesz valahogy. Amíg a peronon várakoztunk, odajött két rendőr és igazoltattak minket. Aztán bevitték a posztra, kihallgattak, jegyzőkönyvet írtak, és elkobozták az egész dughagymát. Hiába volt nála a termelői könyve, nem számított. A rendőrök is olyanok voltak, mint a vásárlók, kis mennyiségben gondolkodtak a dughagymáról, ennyit még soha életükben nem láttak egy helyen.

Nagy szomorúan hazamentünk, szomorkodtunk másnapig. Akkor kire gondoltam, hogy segíthet, hát Cristea elvtársra, aki a városi lakótársulatnál volt a főnököm. Neki sok rendőr ismerőse volt, telefonált az egyiknek, megmagyarázta, hogy nem törvényellenes a megtermelt saját árut eladni, aki megértette a dolgot, kitelefonált a posztra, és azok aztán visszaadták az árut. Aztán már nem is próbálkozott Miska ott nálunk, vonatra rakta az árut, és később megtudtam, Déván a végén csak eladta.

Így ismerkedtem meg tehát Miskával, aki a segítségért (majdnem két hétig lakott nálunk, szaladgáltam vele mindenfelé, visszaszereztem az elkobzott áruját stb.) meghívott hozzájuk szilveszterezni. Ez az 1983–1984-es szilveszter volt, amit Majláthon töltött az egész család. Olyan fogadtatásban még nem volt részem sehol. Kaja, pia, minden, amit szem-száj kívánhat, jó televíziós műsorok, többször is láttam Hofi Gézát, a kedvencemet. Jókat mulattunk, nemcsak szilveszterkor, de más estéken is. Akkor ismertem meg Szécsi Ferit, a sógorodat, Szőke Jóskát és még sok más embert is.

Még valamit elfelejtettem mondani. Miska ismerte Ferenczes Pistát, akinek a nagybátyja, Salamon plébános Majláthon volt pap, és Pista gyermekkorában sok vakációt Majláthon töltött. Akkor ismerkedtek össze Miska és Pista, egykorúak lévén sokat játszottak együtt. Mikor Miska ezt elmesélte, elmentünk a szerkesztőségbe Pistához, aztán

többször is söröztünk együtt hármásban. Akkor ismertem meg Ferenczes Istvánt, és azóta is jó barátságban vagyunk.

Itt még egy esetet el kell mesélnem. Ferences Pista nagybátyja Salamon plébános volt, aki nemcsak a majláthi, de a monostori plébániát is kiszolgált. Egyszer egy éjszaka a monostori kistemplom teteje teljesen leégett. Akkor a szocialista rendszerben nem volt egyszerű pénzt teremteni az újratetőzésre, így Salamon plébános a székely rokonokhoz fordult segítségért. Onnan eljött két szakember, mindent lemértek, otthon levágták méretre a fákat, és azután egy teherautóval elhozták Monostorra, s ott fel is építették annak rendje és módja szerint. És mindezt ingyen.

- Azt hiszem, ezt nem sokan tudják se Majláthon, se Monostoron. Épp ezért annyit megérdemelnek a székelyek, a plébános és a fás emberek, hogy legalább megemlítsük őket, s megköszönjük nekik a segítséget.

- Tehát miután visszajöttünk Majláthról, elhatároztam, hogy megyünk mi is, mint Bálint Laci, áttelepülünk Majláthra. A feleségem, persze, nem is akart hallani erről, neki megvolt a jó munkahelye, komfortos lakás, nem nagyon akart falura költözni a városból. A következő, az 1984-es évben halt meg az apám, és más dolgok is történtek velem, mint már meséltem, és szépen érlelődött bennem az elhatározás, és a feleségemet is dolgoztam szépen, hogy egyezzen bele ő is. A végén úgy határoztunk, hogy az 1984–1985-ös szilvesztert is Majláthon töltjük, és utána határozunk. Ugyanúgy láttuk a dolgokat, mint egy évvel korábban, mindenki kedvesen fogadott és bátorított, a kollektív gazdaság vezetői is, hogy tudnak munkát adni, ház is van elég eladó, úgyhogy amikor visszamentünk Csíkszeredába, elkezdtem hivatalos formába terelni a dolgokat.

A gyárban bejelentettem, hogy elköltözünk, de nem akarták az áthelyezést megadni. Erre írtam Szőke Jóskának, a majláthi tévesz könyvelőjének, ő írásban kérte, és a törvényeknek megfelelően, ha valaki falura költözött, annak meg kellett adni a transzfert. Így ez elintéződött.

Akkor elkezdtem árulni a blokkot, és találtam is gyorsan vevőt, mert jó hely szép lakás volt. Megegyeztem a vevővel, az kifizette az árat, és abból kifizettem a még meglévő adósságot a banknak, aztán szépen át is írtuk a lakást. Ezután mentem az állomásra vagont szerezni a holminknak.

Ezt az egész utánajárást három családnak csináltam meg. Majláthon, amikor beszéltem Szőke Lajos bácsival, az elnökkel vagy Mehler Péterrel, a főkönyvelővel, azok mondták, ha bírok, győzzek meg másokat is, mert Majláthon nagyon kell nemcsak a munkaerő, hanem a gyerekek is.

Bálint Laci is és még sok más székely család úgy került Majláthra, hogy Andrassy György, az iskolaigazgató és Szőke Jóska, a téesz könyvelője elmentek a Székelyföldre áttelepülésre hajlandó családokat keresni.

A MÁSIK KÉT ÁTTELEPÜLŐ CSALÁD

Már az első alkalommal, amikor eljöttünk Majláthra meglátogatni Popsár Miskát, a dughagymás ismerősömet, a szilveszteri bulin beszélgetve a majláthi vezetőkkel majdnem mindenki megemlítette, hogy hívjak másokat is, próbáljak főleg sokgyermekes családokat meggyőzni, hogy jöjjenek ők is, mert Majláthon vannak olcsó eladó házak, jó munkahelyek, és az iskolába is nagyon kellene a gyerekek, mert másképp fennáll a veszély, hogy bezárják.

Így amikor visszamentem Csíkszeredába, több személlyel is megbeszéltem ezt a dolgot, és elsőnek Tőke Feri barátom mutatott érdeklődést. Őt akkor ismertem meg, amikor a lakószövetségnél dolgoztam. Akkor főleg reklamációra reagálva sokszor csináltunk ellenőrzéseket olyan helyeken, ahol nem volt bejelentve minden lakó. Így ismerkedtem meg Ferivel, akinek négyszobás blokkja volt, de csak két személy, ő és a felesége volt bejelentve. Találtam is ott náluk plusz négy személyt. Beszélgettünk, s csak két pluszt jelentettem be, így a végén összebárátkoztunk. Közel laktunk egymáshoz, sokszor találkoztunk a klubunkban is, ahol jól szórakoztunk, a végén barátok lettünk.

Amikor vele beszéltem a kitelepülési tervemről, láttam, hogy őt is érdekli a dolog. Egyik alkalommal azt mondta, ahhoz, hogy dönteni tudjon ő is, kell lássa a falut. Nem is gondolkodtunk sokat, vonatra ültünk, és megmutattam neki Majláthfalvát. Már akkor csodálkozott, amikor befordult a busz a faluba, és meglátta, hogy van templom. Aztán sorban álmélkodott a kultúrházon, az iskolán, az egyenes utcákon, a szép házakon, a kollektív gazdaság épületein, a disznóhizlaldán stb. De azt is megcsudálta, hogy a szőlőtőkék a kertekben teli vannak fürtökkel, az utcákon alma- és körtefák, sok helyt az udvarokon

óriási dió- vagy eperfák. És még sorolhatnám fél napig, mi mindent megcsodált Feri. Másrészt pedig azt is észrevette, hogy mindenki rendesen, sőt kedvesen beszélt velünk: mindent összevetve nagyon jó véleménnyel hagytuk ott a falut.

Még egy érdekesség. Mivel vonattal sokáig tartott az út, többször is kellett váltani, elhatároztuk, hogy repülővel megyünk haza, hogy hamarabb legyen. El is mentünk Aradon a jegypénztárba, és jegyet vettünk a bukaresti járatra, amely Marosvásárhelyt is útba ejtette. De bizony mire indult volna a gép, leszállt a köd, és nem engedték felszállni a gépet. Nem sokat teketóriáztak, beültettek bennünket egy buszba, és rendőrautóval elől szirénázva elvittek Temesvárra, ott fel a járatra, amely megvárt bennünket, és irány hova, hát Bukarestbe. Gondolom, csak mi ketten voltunk, akik Marosvásárhelyre akartunk menni, de nem törődtek vele. Nem hiszem, hogy rosszindulatból, hanem mert igen ritkák voltak az ilyen járatok, és kevesen mentek Vásárhelyre repülővel, s a nagy sietségben, hogy elérjük a temesvári gépet, elfeledkeztek rólunk. No, odaértünk Bukarestbe, és azt mondták, csak másnap van járat Vásárhelyre. Este lévén, fogtuk magunkat, kimentünk az állomásra, és vonattal értünk haza, nem öt óra alatt, ahogy kigondoltuk, hanem harminc óra alatt. De nem volt semmi baj, mert azért siettünk haza, hogy meséljünk Majláthról a családtagjainknak, és ez egy kicsit megbosszulta magát. De amúgy nagyon jó hangulatban értünk haza, és ezután már elmondhattuk, hogy mi már utaztunk repülőgépen.

Feriben annyira jó benyomást keltett a majláthi helyzet, hogy nem nagy erőfeszítésébe került a barátját és sógorát, Póra Gyulát is meggyőzni. Ő és a felesége, Emma lett a harmadik család, amelyik velünk együtt települt át 1985 tavaszán.

Együtt jártunk mindenféle papírok, engedélyek után, és egy vagonba raktuk be a holminkat is.

Temesi Ferenc
FINTA EDIT VILÁGA

Erdélyből minden másképp látszik, mint a kishazából. Ezt már Mózes Attila, a festő néhai férje írásaiból megtanultam, aki az egyetlen magyar író volt, aki – mint én – tizenkét éves korára kiolvasta Zola regényfolyamát, a Rougon-Macquart-ciklus 20 kötetét. Hogy mi köze ehhez a kiállításához?¹ Röviden: nem sok. De el kellett kezdenem valahogy, hogy a naturalizmustól eljussak Finta Edit szürrealizmusáig.

A 21. század a nőké, és ezt Finta már a 20.-ban látta. Ebben a kiüresedett térben, amelyben élünk, a káosz metafizikája az úr, virágzástól az örök hóhatárig. Emberek még vannak Finta képein – ennél fontosabb jel nincs is –, de már arctalanok. Miközben nőik. Egyikük ruhája a haja.

Az *Angyal* fekete, szürkésfehér végű tógában hátat fordít a nézőnek, a kék ég is besötétedik fölül. A *Mütermesarak* székén ott van szinte állandó motívumként a gyűrött drapéria, az asztal tele vázlatlapokkal, fölöttük lángok, a petróleumlámpa már-már otthonosságot sugall. Az *Elfolyó homok csöndje* hullámos, mint a tenger. Az *Ünnep* se ilyen fekete dombok előtt készülődik, könyvformák, üres levélboríték – az örömnapp megtartásának lehetetlenségét képezi meg. A *Színpadi fényben* is háttal áll nekünk a fő alak, megvilágított arcát nem láthatjuk. Az *Ódán* érzem *A függönyök palotája* című Magritte-kép hatását. A *Madonna zöldben* című festményen még a nap is zöld. Egyik legkedvesebb képem Fintától a *Fiumei ablakok*, amelyet középen, ferdén egy ereszcsonatorna vág ketté, sebhelyes a vakolat, de az ablakok üvegein megcsillan pirosan a fény. A nyitott ablakszárnyakon kilobban egy fehér kelme, a másikon tán egy női ruha. Nekem felér két önarcképpel. A *Kiüresedett tér* az embernélküliség metaforája. A figyelmes szemlélő láthatja, hogy a kelmék és a tájak redői, ráncai, gyűrődései rimelnek egymásra.

1 A szöveg Finta Edit *Ködszitalás* című kiállításának a megnyitóján (2019. május 21., Budapest, Magyar Írószövetség székháza) elhangzott beszéd szerkesztett változata. A megnyitó keretében került sor a művésznő *Elfolyó homok csöndje* című könyvének a bemutatójára is.

A nagy festők mind egyszerűsítők. Az örök szemlélődést kell a vászonra vinniük, a szellem láthatatlan, mozdulatlan szépségét, egyetlen ecsettel megjelölve a hatalmas üresség lényegét. Régi időkben a bölcsek, ha nem éreztek felháborodást, nem alkottak. Fintát gyakorta meglátogathatja ez az érzés. Raffaello mondta, hogy az ember nem gondolkozik festés közben. Rouault egyenesen az életről való megfélemezésre használta festészetét. A képek a vég nélküli magányból jönnek, mondta Rilke. A művészek az egyéni szellem és érzékenység gyűjtőpontjai a társadalomban. A művészet kimossa a lélekből az élet mindennapjainak homokját, mondta Picasso. Finta festészete lázadó, individualista, a szabályoktól eltérő, mesterkéletlen, túlérzékenységből fakadóan ingerlő, de mindenképpen izgatóan hat nézőjére. Ha képeit nézzük, nemcsak azt látjuk, amit Finta festett, hanem magunkat is. Ha embertelen tájat fest, az mizantrópiájának csúcsa.

Finta Edit majdhogynem realista is, mert hüen tudja visszaadni azt, ami a realitáson túli. Azt, ami már nincs ott, írta Mózes Attila. A szürrealizmus végletekig vitt realizmus, mondom én.

Finta képei nem rejtenek el semmit. A rejtélyt magát ébresztik fel a nézőben. A művészet célja a titok, a rejtelem, mondta és festette Magritte. Hozzátette: szürrealistának lenni annyit tesz, mint elzárni mindent, amit láttunk, mindig készen állva arra, ami sose volt. Az emberek szeretik Finta képeit, mert szeretik a rejtélyeket. Az öreg, húrtales hegedű alatt, amelyben benne zeng az egész néma világ, múlik az időnk a homokórában, de a jégablák közül lángok villannak. A köd, a szürkesség, a sötétség – Finta eszközei világunk megjelenítésére.

Az ecset dalai ezek, ereszkedő pentatonban. Az élet mindig is utánozta a művészetet, mondta a szökött irodalmár, a média első tudósa, McLuhan. A halhatatlanság meg vagy itt van a sarkon túl, vagy nincs is. A művek az időutazók, nem az ember. A mű marad, mint a part, ami mellett életünk folydogál. A remény és az aggodás lök minket a jövőbe, amely mára afféle szólásforma lett. Ha befelé nézünk e képek láttán, ott a kérdés bennünk, túléljük-e ezt a világfájdalmas világot.

A művész annyit mondhat művészetéről, mint egy növény a kertkultúráról. Finta ezért a képek címeiben ad néha magyarázatot, de nem mindig akar. A *Király és királynő II.* című képen nagyon is sejtjük kik ültek az üres trónszékeken, amelyek közül már csak a királynőtét világitja meg a fény. A nők az erősebb nem, ők a túlélők.

Nincsenek kulcsszavak, álkulcsok vannak ebben a világban, amelyben a *Jelenések könyve* időszerű olvasmány. Ezek a képek megértetik velünk, hogy a boldogság is emberhez fűződő titoktól függ, s hogy egyetlen feladatunk e titok megismerése. A befejezett kép meglepetés, és alkotóját lepi meg elsőként. A titok – megint Magritte-ot idézve – természeténél fogva ellenáll mindenféle rendnek és rendszernek. Nem a festékkereskedőknek, a közönségnek tetszik. Nincs különbség a szó és a kép között, de csak egyetlen értelemben: festékből van mindkettő. A költészet például közelebb van a festészethez, mint a prózához. A művészetben semmi új nincs, kivéve a tehetséget, mondá Csehov. Ezt az újat láthatjuk itt az Írószövetségben a falakon. Lássuk is, még sokáig!

Fiumei ablakok, 1977 (80 x 69 cm, olaj, vászon)

Kemény István

FEKETE VINCE: SZÁRNYVONAL

– A kötetbemutató bevezetője¹ –

Egy szarvas könyököl az asztalon egy sivár szobában. Konkrét szarvas. Látjuk a két elülső patáját az asztal fölött, ahogy a sörényébe túr velük. Két hátsó lába az asztal alatt. Igen, ez egy valódi szarvas. A szobában hideg van. És csönd. Ha esetleg még sincs csönd a szobában, akkor minden bizonnyal a Metallica *Nothing else matters* című száma dübörög: *semmi más nem számít*. Vagy szólhat még a szobában Bartók *Cantata Profanája* is. De igazából egyáltalán nem számít, hogy mi szól, mert ebben a szobában bármilyen zajtól csak még nagyobb lenne a csönd. És persze úgyse hallunk semmit, mert egy versben vagyunk. Fekete Vince egyik versében. A vers címe *Nothing else matters*, alcíme: *Cantata Profana*. A szoba kietlen. A szarvas fájdalmasan komor. Olvassuk, mit gondol: „És sajog, fáj, béna és sötét, tejfehér és néma és szürke minden.”

Azt hiszem, hogy ez a szarvas és ez a szoba együtt nem más, mint a Szerelmi Bánat allegóriája. A vers szerzője tehát ősrégi eszközzel él, az allegóriával, és mégis – vagy éppen ezért? – brutálisan erős hatást tesz a mai olvasóra.

Fekete Vince mintha megfordította volna a modern költészet legmasszívabb trendjeit, azt, hogy minél tömörebben kell fogalmazni, és azt, hogy a költői alakzatok között a metafora, a hasonlat, a szimbólum minden körülmények közt felülírja a nehézkesnek tartott allegóriát. Az elmúlt jó száz év során az allegória középkori vagy inkább tizenkilencedik századi, aranyjánosos, mindenképpen idejétmúlt, túlhaladott valaminek számított. Fekete Vincénél viszont mintha az allegória megerősödve térne vissza, és erősebbé válna minden más költői eszköznél.

Vegyük példának a magashegyi bűvárt. A magashegyi bűvár szimbólumnak is gyönyörű, és ezer megfejtésünk lehet arra, hogy vajon mit

1 A 2018. november 5-én a budapesti Magvető Caféban elhangzott szöveg javított változata.

jelent, úgy, ahogy Ady Fekete Zongorájára is – de Fekete Vince versében a magashegyi bűvár mintha elsősorban mégiscsak egy magashegyi bűvár lenne, aki társaival a Andokban felcipel 100 kilónyi felszerelést 6000 méter magasba, hogy ott 2 métert merüljön a hegyi tóba, szóval egy extrém sportoló, egy örült, de aki ma, a 21. században egy reális egzisztencia: mindegyikünknek van legalább egy extrém sportoló ismerőse. *A fenti szféra* című verset olvasva úgy érezzük, hogy már önmagában az is teljes és legitim mondanivaló, hogy magashegyi bűvárkodás tényleg van, sőt, mintha még azt is kijelentené a vers, hogy annak a társadalomnak vége, amelyikből senki nem kockáztatja az életét. De aztán legvégül, mintegy mellékesen, mégiscsak kiderül még valami: az, hogy a magashegyi bűvár bizony még allegória is: a Költőé.

És ugyanígy működik a kötet címét adó vers is: „Szárnyvonal: az voltam neked.” Ennek a versnek a magva nem más, mint ez a kis mondat, amit látszólag indulat nélkül mond ki a vers beszélője az első szakasz végén. Akkor is jól működne a vers, ha itt vége lenne. De igazából csak most kezdődik, mert Fekete Vince konkrét, akkurátus és gyönyörű mondatokkal le is írja, hogy milyen is egy szárnyvonalon utaz(gat)ni, hogy mi abban a szép, a megnyugtató, az örök. Mi benne a boldogító. És így kerülünk a vers végére abba a hangulatba, hogy szinte vágyunk elhagyott szerelmesnek lenni egy vasúti szárnyvonalon, a világ vége felé dőcögve.

És magyarázhatnám tovább Fekete Vince gyönyörű allegóriáit, amikor például a két, éppen szakító szerelmest ködből kiálló hegycsúcsokhoz hasonlítja:

„Gondolataik, mint a fenyők csúcsai és a
[hegytetők,
amikor a lábukhoz ereszkedik a köd: a koronák látják
[egymást...
de elszakadnak gyökereik...”

Magyarázhatnám tovább, de itt abbahagyom. Attól, hogy van varázspálcánk és módszerünk, még nem fogunk tudni varázsolni. Nem tudom a titkát, hogy Fekete Vince hogy változtatta át az embert szarvassá, de valahogy megtette. És ahol ilyesmi megtörténhet, az nagy költészet. Úgyhogy bevezetésül már csak ennyit: nagyon-nagyon örülök, hogy ezzel az új kötettel ez a nagy költészet most már véglegesen megérkezett a magyarországi olvasókhoz is.

Borsodi L. László

A TRANSCENDENCIA VISSZHANGJAITÓL A LÉTEZÉS LÉGSZOMJÁIG

– Az újrendezés mint dialógusteremtő eljárás

Fekete Vince költészetében¹ –

A *Vak visszhang. Válogatott és új versek 1995–2015*² egy korábbi olvasatban³ is már többnek mutatta magát, mint csupán a *Parázkönyv*, az *Ütköző*, *A Jóisten a hintaszékből*, a *Piros autó lábnyomai a hóban* és a *Védett vidék* című kötetekből⁴ ciklusokká szerkesztett válogatás, kiegészítve a *Vargaváros* új verseivel. Ha figyelmesen nyomon követjük a könyv 2015-ös megjelenése után ebben a költészetben végbement verstörténéseket, rájöhetünk: a *Vak visszhang* nem csupán utazás az emberi élet, a kultúra, a Fekete Vince-vers terében és idejében, nem csupán szintézisteremtő szándék. Ennél jóval több. A *Vargaváros* című ciklusnak köszönhetően egy lehetséges új költőszerep artikulációja és ígérete. A könyv befejezésében ugyanis a kiüresedést, kiábrándulást megtapasztaló, passióját élő, alkotói végpontra jutott én egy olyan világlátás kialakításában, emberi-poétai pozíció elfoglalásában véli felfedezni útjának folytathatóságát, aminek a lényege nem a világban-lét, hanem az én és a világ között distanciát teremtő magatartás. Ezt az ígéretet a következő, a *Szélhárfa*⁵ című haikukötet teljesíti be, a műfaj teremtette keretek között a (nyelv)világ úgy válik lételeméssé az én számára, úgy reflektálhat rá, hogy a szubjektum közvetlenül nem válik érintetté, szemlélődő, esztétikai magatartása miatt nem válik sebezhetővé.⁶ A *Vak visszhang* A világ

1 Fekete Vince: *Szárnyvonal*, Magvető, Budapest, 2018.

2 Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2015.

3 L. Borsodi L. László: A transzcendencia visszhangjai. Fekete Vince költészete. In *Székelyföld*, 2016/11., 113–136.

4 *Parázkönyv*. Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség Könyvek, Kolozsvár, 1995.; *Ütköző*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1996.; *A Jóisten a hintaszékből. Válogatott és új versek*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2002.; *Piros autó lábnyomai a hóban*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2008.; *Védett vidék*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2010.

5 *99+1 haiku*. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2016.

6 Vö. Borsodi L. László: Haikuhárfa. In *Székelyföld*, 2018/7., 148–158.

*újra*⁷ és a *Szárnyvonal* című kötetek felől olvasva ugyanakkor egy költői játék kiindulópontja, úgy tűnik, egyben a Fekete-költészet mibenlétét egyre markánsabban meghatározó alkotói magatartás alapja. Ennek a poétai attitűdnek a lényege, hogy a költőként létezés nemcsak alkotás, nemcsak új szövegek létrehozása, hanem szerkesztés, újraalkotás is, a költészet tehát teremtés és variáció eredménye. Ez azt jelenti, hogy az új versek a költő által korábban teremtett szöveghagyományban kapnak helyet, és kezdeményeznek azokkal párbeszédet, illetve egy korábbi kötethez képest az új kötetből egyes szövegek kimaradnak, mások a korábbi kötetben elfoglalt helyükhöz képest más/új sorrendben szerepelnek.

Tekintettel arra, hogy Fekete Vince kizárólag magyarországi kiadónál első alkalommal megjelent kötetéről van szó,⁸ *A világ újra* című könyvre könnyen ráfogható lenne, hogy csupán a *Vak visszhang* azonnali újrakiadása azért, hogy még könnyebben (hamarabb?) eljusson a külhoni olvasóhoz, mint egy Erdélyben megjelent és annak határain kívül nehezebben (vagy egyáltalán nem) hozzáférhető könyv. A figyelmes olvasó azonban hamar rájön, hogy ha van is valami igazság az iménti felvetésben, *A világ újra* több mint a *Vak visszhang* újrakiadása, ugyanakkor a *Szárnyvonal* előfutárának minősül. Ha új verseket nem is emel be a *Vak visszhang* megjelenése óta írt műveiből, a kötet utolsó versének címét kötetcímmé emelő gesztus jól mutatja, az új könyv újabb alkalom a költő számára, hogy felülbírálván korábbi döntését, újraserkeressze, -alkossa nemrég a végérvényességet és lezárt-ságot keltő költői testamentumát, és jócskán elbizonytalanítsa azokat az olvasóit, kritikussait, akik a *Vak visszhang* szövegeiről esetleg olyan sztereotípiákat alkottak, mint: „a legjobbak”, „a legkiforrottabbak”, „a legérettebbek”, „a felülbírálnak”, „a véglegesek”. Az a tény, hogy a költő *A világ újra* című könyvében a *Vak visszhang* mindegyik ciklusából kihagy, sok helyen átrendez, a tartalomjegyzékben pedig másként jelöl (a *Védett vidék* című ciklus darabjait), azt mutatja: ahogy a világ, benne az ember és a viszonyulása a világ dolgaihoz, úgy a költőnek a saját verséhez, életművéhez való viszonya sem állandó.

7 *Válogatott és új versek. Verskeresztmetszet 1995–2015.* Pont Kiadó, Budapest, 2017.

8 Magyarországi könyvkiadó erdélyivel együttműködve adott már ki könyvet Fekete Vincétől: például a kolozsvári Erdélyi Híradó Kiadó és a budapesti Ráció Kiadó közös gondozásában jelent meg a *Vak visszhang*.

Ennek megfelelően mozgásban, átalakulásban van az életmű is. Ezzel a variációs eljárással pedig ars poeticáját is megfogalmazza, a számára ideális olvasót is körvonalazza. Eszerint az a költő számára járható út, az az irodalom, a költészet, ami állandó elmozdulásaiban, átírhatóságában, újrendeződési lehetőségeiben, új és régi dialógusában, a korábban megírt szövegek árnyalásaiban ragadható meg. Az olvasó pedig olyan intellektuális alkat, aki képes lemondani korábban kialakított olvasási stratégiáiról, a rögzítettnek és végérvényesnek hitt jelentésekről, és képes az új szerzői-szerkesztői játékba hívásra felelve az olvasás során felülbírálni, újragondolni mindazt, amit addig kialakított; a jelentésképződést, a Fekete-költészetéről, egyáltalán az irodalomról való gondolkodását nem axiómák halmazaként, hanem folyamatként, kérdések és megkérdőjeleződések, újra és újra létrejövő lehetséges nézőpontok viszonyrendszereként felfogni.

Ennek a variáción, újrendezésen alapuló alkotói eljárásnak a lenyomata a *Szárnyvonal*, amely – egyetlen versfolyamként, ciklusokra tagolás nélkül – úgy lép tovább a *Vak visszhanghoz*⁹ képest, hogy visszafelé is tekint, vagyis a harminchat új vers a *Vargaváros* című ciklusból kiválasztott, új sorrendbe állított tizenhat verssel¹⁰ együtt alkotja a kötetet, tulajdonképpen a *Vak visszhang Vargavárosának* bővített változatát. A *bővített változat* kifejezés ebben az esetben nem azt jelenti, hogy Fekete Vince önismétlésszerűen válogatott és új verseket adott volna ki, hanem azt, hogy azoknak a szövegeknek egy része, amely megteremtette a *Vak visszhang*, ezen belül a *Vargaváros* világrendjét, alkalmassá válik arra, hogy a *Szárnyvonalban* új sorrendben, az új szövegekkel együtt át- vagy (csak?) újraértelmezze a korábbi (költői) világot, a (saját) szöveghagyományt, átformálja és új nézőpont(ok)ból láttassa az egyszer voltat, így új kompozíciós rendet, világszerkezetet vagy az értelmezés révén *csupán* új, a világ megértését megkísérlő gondolkodói attitűdöt teremtve. A kötetnyitó (új) költemény, *A fenti szféra*, a könyv címadójává avanszált, a *Vak visszhangból*

9 A továbbiakban csak a *Vak visszhangot* tekintem hivatkozási alapnak, mert Fekete Vince ennek a kötetnek a *Vargaváros* című ciklusából olyan verseket is újra beépített a *Szárnyvonalba*, amelyek *A világ újra* című könyvének *Vargavárosában* nem szerepelnek.

10 A *Széljegyzetek I.*, a *Széljegyzetek II.* és a *Széljegyzetek III.* a *Szárnyvonal* különböző pontjain vannak elhelyezve, ezért önálló verseknek minősülnek (ezzel szemben a *Vak visszhangban* egy cím alá vonva egyetlen verset képeznek).

átemelt *Szárnyvonal* című vers, illetve a *Vak visszhangot*, *A világ újra* címűt, valamint a jelen kötetet egyaránt záró költemény, *A világ újra* régi és új, múlt és jelen, ember és természet, ember és Isten, ember és társadalom, férfi és nő, hivatalos és inkognitó menthetetlen egymásra utaltságát és mégis-idegenségét, az állandóság kényszerét és az áthidalhatatlan távolságok miatti reménytelenséget mutatja. S változhat a világ dolgait vizsgáló nézőpont, kialakítható vagy teremthető újabb és újabb perspektíva, ahonnan felfed valamit magából a világ – úgy tűnik, minden mindig ugyanaz marad, reménytelenül, szomorúan változatlanul, csak az ezt megérteni akaró szellemi/költői kaland, egyben kultúrateremtő aktus lehet átmeneti vigasz. Ahogyan azonban a világ és világban létünk, úgy az ezt megérteni akaró alkotás (értelme, célja), illetve az alkotás által teremtett versvilág sem jut el valamilyen megnyugtató végpontra, kezdődik minden előlről, vigasztalanul, újabb szövegvilágok várható labirintusán át. Ezt az állandó újrakezdést, körszerűséget és reménytelen vég nélküliséget (úgy is, mint az emberi, az alkotói, az eszkatológiai cél hiányát) érzékelteti az újat és újraírás, át- és újrarendezés, szelektálás, kihagyás költői gyakorlata, ami Fekete Vince költészetét a *Vak visszhangtól* a *Szélhárfa* és *A világ újra* című köteteken át a *Szárnyvonalig* lírai nagyelbeszéléssé teszi, amelyben ezek az ismétlődések, újramondások mint az ember végtelenül szomorú sorsának, a költőlét passiójának egyes stációi hangsúlyozódnak, bukhatnak fel újra.

Ha a *Vak visszhang Hőkamerájában* felcsillanó remény – hogy a költői nyelv alkalmassá válhat a nyelven túli, a transzcendens megtapasztalására – a *Szélhárfa*ban beteljesülni is látszik, mert a világon önmagát kívül helyező én számára a költői nyelv közegében a szem számára láthatatlan világterek tárulnak fel, a költészet lényege, hogy a világ jelenségeiben levő ellentétek egysége Jin és Jang, a *Szárnyvonal* nyitó verse, *A fenti szféra* mintha ezt a költői eredményt visszavonná, semmisnek nyilvánítaná. A létezés légszomjaként, a költészet reménytelen terepeként olvashatók a következő sorok: „*Chilében, az Andok második legmagasabb pontján, / az Atacama-fennsíkon levő Ojos del Salado a világ / egyik legkietlenebb, legsivárabb területe. / A mindössze 2% alatti páratartalom szárazra sikkasztja / a légjáratokat, kapkodóvá teszi a tüdőt; / (...) az állandó / csökkenő légnyomás miatt pedig hamar felléphet az / akklimatizációs kényszer, ami minden súlyt, minden / terhet*

szinte duplájára növel, minden egyes lépést / kétszeres nehézségűvé tesz, mint amilyen az a lenti / szférában.” Ennek a metaforikus térnek megfelelően, valamint a könyv első lapján olvasható Sz. L. és K. E. monogramok keltette asszociációkkal¹¹ és A huszonhatodik évből vett Szabó Lőrinc-mottóval összhangban („...Szomorúbb / s szebb kevés volt...”) a költemények többségében érvényesülő versbeszéd eltávolított. Nem a *Vak visszhang*ból ismerős szomorú, tragikus világ ennek a kötetnek az újdonsága, hanem – legyen szó akár a fent, akár a lent archetípusához köthető világszeletekről – az elbeszélte világtól való még hangsúlyosabb távolság, a dolgokat láttató perspektíva még erőteljesebb idegensége, a be nem avatottakra, a kívülállókra jellemző korlátozott tudásból fakadó (és az olvasó számára is teremtődő) hiányérzet vagy épp ellenkezőleg (s ez a valószínűbb!), a bejárt utat megtapasztaltakból eredő fájdalmat elfojtó, a világ létét és történéseit immár könnyen szemlélő, okok és a cél ismeretében/hiányában az összefüggésekről hallgató ridegség. A továbbiakban azokat az árnyalatokat, elmozdulásokat igyekszem számba venni, amelyek a *Vak visszhang*hoz képest a régi verseknek az újakkal alkotott világszerkezetében tapasztalható elkomorulást, tragikumot felerősítik, hangsúlyosabbá téve az idegenségérzetet.

A lírai narrátor akár első, akár harmadik személyben beszél a gyakran egy lélegzetvételtre mondott, egy vers egy mondat típusú, ismétlésen-variáción alapuló, többszörösen összetett mondatból álló költeményekben, a gyakran részletes leírásokkal dúsitott (*Ingóláp; A hegy; Alkonyat. Ragyogás; Üvegparázs; Az árulásról* stb.), illetve belső monológgal kombinált (*Istenszéke; Üzemi lét; Stairway to heaven* stb.) epikus versekben, mindig végtelenül kiegyensúlyozott, nyugodt marad. Magatartása szemlélődő, esztétikai magatartás: úgy reflektál fákra,

11 A *Vak visszhang* kötet *Vargaváros* című ciklusának verseiben meghatározó a szerelmi költészet regisztere, számos utalás van a két fél szerelmi kapcsolatára, szeretkezésére, a találkozásaik titokban tartására, a kapcsolat tiltott volta miatti visszafojtott szenvedélyre és a pillanatnyi kéj utáni elválás keltette hiányérzetre, amely köré a költő megidézi a 20. századi irodalmi élet egyik végzetes, illegális szerelmi történetének a vázát, Szabó Lőrinc és Vékesné Korzát Erzsébet szerelmi viszonyát. Így a Te a versekben a házasságon, a törvényen kívüli kedvest megnevező alakzat. Azzal, hogy Fekete Vince itt az ő monogramjukat helyezi a kötet élére, mintha Szabó Lőrincnek és Korzát Erzsébetnek, az általuk inkognitóban megélt teljességnek és annak a versnyelvnek hódolna vagy állítana emléket, amely által megteremthető (lett volna) egy olyan autentikus (vers)világ, amelyben nem lehet ítélet alá esni, sem ítélkezni.

emberekre, lopott örömökre, veszteségekre, mint aki túl van mindenen, mint akit már nem érint meg a fájdalom, nem háborodik fel, nem lázad. Nem perlekedik és nem kér, igaz, nincs kivel, nincs kitől, hiszen a *Szárnyvonal* világából hiányzik *A kőműves fia*, a *Ki az? Mi az?* vagy a *Mária, anyácska* című költeményekben közvetlenül artikulálódó isteni világ, amely a *Vak visszhang Vargaváros* című ciklusában még reményt, kapaszkodót jelentett (a költői szó transzcendens képességének megszerzése vonatkozásában is). A teljes kötet hangját – mintegy továbbgondolva iménti megfogalmazásomat – úgy is fel lehet fogni, mint a beszélő lírai nagymonológját, és ebbe integrálódik narráció és leírás. Ez a monológfolyam az utániség-utólagosság pozíciójából méri fel a világot, teremt versvilágot, anélkül hogy ítélkezne, pedig tudjuk, hogy a „fenti szféra”, vagyis az esztétikai attitűd milyen terheket ró arra, aki beszél. Ennek ellenére, ezzel együtt a természetnek van állandósága, a fáknak pedig méltósága van, az ünnepélyes versbeszédben azt is érzékeltetve, hogy csak a természet körforgása örök, benne a *Szélhárfa* haikuinak időtlenségére ismerni, és ami emberi, az mulandó: „Mint hallgatag / óriások, pompáznak a napfényben az évszázados bükkök.”; „Ebben a keskeny, mintegy két cipőtalpnyi szélességű peremen / vezet az útjuk” (*Ingóláp*). Nemcsak mulandó, hanem pusztuló, pusztító és önpusztító is. Miközben az ember a teljességet keresi, a beszélő a költői szó transzcendens képességének a kiaknázására törekszik, a *Széljegyzetekkel* helyet keresve magának az irodalmi hagyományban – hiszen *egésszé írja* Dsida Jenő *Tíz parancsolat* című hiányos poémáját –, már a *Vak visszhangban* egy költeményt alkotó három rész arról tanúskodik: az Úr helyett a múltó idő a mindenható, az ember nem juthat el önmaga beteljesítéséig, az alkotó számára pedig magának a hiányérzetnek az intertextualitáson alapuló vers általi kimondása marad. A *Széljegyzetek* a *Szárnyvonalban* három részre (I–III.) szakadnak, és a kötet különböző pontjain tűnnek fel, az I. és a III. pedig mintegy keretet ad a könyvnek. Ez a szétszakítás, a versek egymástól való függetlenedése és kötettagoló szerepe új jelentéslehetőségek elindítója a *Vak visszhanghoz* képest. A három költemény az ötödik (Ne ölj!), a hetedik (Ne loj!) és a kilencedik parancsolat (Felebarátod házastársát ne kívánd!) tiltásaira adott válasz és azok átértelmezése, kifordítása. A *Széljegyzetek I.*-ben az elmúlás tragikumánál hangsúlyosabb a folyamattal szembenézni,

azzal, hogy nem az ember öl, hanem valami/valaki belülről őt pusztítja: „bő éve silbakol agyadban / egy titkos, vírusölő program”.

Bármit is tesz – legyen ez a könyv több szövegéből kiolvasható titokban lopott szerelem –, bárhogyan is tévelyegjen természetben, emberi kapcsolatokban, evilág és túlvilág határmezsgyéjén, a költői nyelv innenisége és túlisága között, a *Széljegyzetek II.*-ben nem ő öl, hanem őt ölik. A „százezer folt megannyi hiányon” nem csupán a lét, a költészet céljának és értelmének az elvesztését/nem találását jelenti, hanem azt is, hogy a lét (emberi és költőlét) eleve meglopottság. Az életétől és halálától meglopotott ember tévelygésének drámájáról lenne tehát szó. Ezért kötetzáró helyzetben (a könyv utolsó előtti darabjaként) a *Széljegyzetek III.*-ban – a *Vak visszhangban* elfoglalt helyéhez képest – nem a hiányérzet versben való kimondásának a vigasza az elsődleges, hanem sokkal inkább az ironia erősödik fel. Úgy gondolom, a hálára való felszólítás, a másét ne kívánni imperatívusza a hiánynak mint örökségnek a megköszönésére vonatkozik. Ugyanakkor a bibliai *Tízparancsolatnak* és a Dsida-töredék *Tíz parancsolatának* ez a fajta áthangolása azt is érzékelteti: Fekete versvilága csak emlékként őrzi a hagyományt, a szó elveszítette mágikus erejét, világmegváltó, -megváltoztató hatását. Olyan világ ez, amelyben az erkölcsi parancsoknak nincs szerepük – azért, mert nincs erkölcs, erkölcsi világrend, és (mint már utaltam rá) ennek megfelelően nincs ítélet és ítélkezés.

A költői szó a *Szárnyvonalban* egy olyan külön világ megteremtésére és láttatására válik alkalmassá, amelyben nem a közvetlen énkítárukozásnak, a szerzett tapasztalatok énrre tett hatása kifejezésének, hanem a reflexiónak, a megállapításnak van kitüntetett szerepe, következtetések levonása, bölcseleti összegzések nélkül. A kötet szerkesztéséből következő egymásra tett hatásuknak köszönhetően mind az új, mind a *Vak visszhangból* átvett versek esetében nem a *mi*, hanem a *hogyan*, a dolgokhoz, a nézethez való viszonyulás válik izgalmas olvasmányélménnyé, maradandó befogadói tapasztalattá. Akár *A hegy*, az *Esőáztatta táj*, a *Tó. Cipők*, a *Légifelvétel*, a *Prizma* kontextusában olvassuk a *Vak visszhangból* ismert *Fal*, *Alkonyat. Ragyogás*, *A szülőhely karterékai*. *Egy nyelv*, *Idegen város*, *Ellenkező irány*, *Kizökent idő*, *Inkognitó* és *Anna Karenina* című költeményeket, akár az *Üvegparázs*, a *Philemon és Baucis*, az *Advent*, a *Bovaryné*, a *Visszaút* vagy *Az árulásról* című versek felől közelítünk ugyancsak a *Vak visszhangból* ismert

Fennsík, Harmatos fű, Ahol hiába, Stairway to heaven című versekhez, közősek abban, hogy ezúttal nem két fél titkos szerelmi kapcsolatának, szeretkezésének az utalásokból kikövetkeztethető lírai története az elsődleges. Még az is másodlagossá válik, hogy emberi és alkotói vonatkozásban mit jelent a Te a másik számára. Talán a férfi szempontjából ugyanazt, mint a *Vak visszhangban*: átmeneti örömet és aztán a hiányból fakadó tartós magányt és szenvedést. A költői létmód szempontjából azonban itt az inkognitóban megélhető teljességféle, a kedves már nem lesz egy különbejáratú versnyelv kialakíthatóságának a reménye. Ezért egyedül maga a beszélő áll jól világon kívüliségével, megfigyelőképességével. Sokkal inkább ugyanis az a fontos, hogy a szerelmi költészet regiszterét a tájversek hagyományával összekapcsoló, az irodalmi nyelvet természetes beszéddé formáló dísztelen, rezignált költői szólamban miként teremődik egy olyan szemléletmód, amelyben mindennek és mindenkinek akként és ott van meg a helye, ahogyan a beszélő látja, ahová helyezi.

A lírai narrátor többnyire harmadik személyben beszél, kiemelendő részletmegfigyelő képessége, természetközelsége: „Odébb, a tisztás körül csak néhány nyírfa áll. / Nagy, barnás kalapú gombák, kék áfonyák / virítanak innen is, onnan is. Porzik, lebeg a / levegőben, úgy árad szét a nap pora, mint / szitáló, meleg kukoricaliszt.” A tájba helyezett párról is harmadik személyben beszél, de egyiket mindig kiemeli a kettő közül azzal, hogy belső nézőpontból elmondja, az mit gondol, mire vágyik: „Arra gondol éppen, hogy miért olyan kétségbe- / ejtően reménytelen, amikor visszafelé, a / barlang előtt, egy pillanatra megszusszanni még / megállnak.” (*Fal*) Amikor csak a pár egyik tagjáról beszél, akkor is legyakrabban harmadik személyű marad: „Azt szerette volna megmutatni, a tisztás szélén azt / a kocsmafélét, azt a hegyi csárdát” (*A hegy*). A belső nézőpont ellenére nem lehet narrátori mindentudásról beszélni, noha felmerül a gyanú, hogy akinek a gondolatait megfogalmazza, az az eltávolított önmaga lehet, hiszen egyrészt a másíknak, a kedvesnek a gondolatairól, érzéseiről nem ad számot, másrészt a kettőtört sorok mintha rejtett megrendülését fejeznék ki. Ezt a feltételezést azonban megkérdőjelezi a lírai narrátor és az elbeszél világ elválasztottsága, hiszen amiről beszél, sokszor csak emlék. *A hegyben* a régi fotót szemlélő pozíciója mintha a versbeszéd metaforája is lenne – a beszélő néz egy fotót, amelyen valaki néz egy

fotót, így lesz az élmény többszörösen közvetett: „volt valami furcsa tehetetlenség azon a régi, fekete-fehér / fotón, amit fogalma sincs, ki készített”. Ami a fotókon látszik, egy-egy életkép, inkább életképtörédek, hiszen a mozgásból, a történésekből semmi nem kerekedik egészé. Az *Esőáztatta táj*ban egy világtól elvonuló, a természetben menedéket, egymás örömét kereső pár tűnik fel, de Fekete Vince mondatkezelésének köszönhetően nem lehet tudni, amit látunk, az megtörtént, vagy csak elképzelte az, aki „ott áll”, hogy mi fog történni: „Most még ott áll, várakozik, járkál, toporog, de / néhány perc múlva már suhannak is ki a városból, / az erdő irányába”. A *Tó. Cipők* képeiből létrejönni akaró idillt is az indítás komorítja el: „Mint amikor a nagy semmi fölött lebegnek... / Ott vannak a sötétlő tó közepén”. A „Senki sehol, csak ketten” árvasága nem fejez ki sajnálatot, a kép éppen azért hátborzongató, mert a készülő idill háttérében mintha valami rettenetes készülődne, de amiről a lírai narrátor nem ad számot. Beszédének nyugodt tempója kelt feszültséget az olvasóban, és a „világvége-hangulatban fotózkodnak” típusú kifejezések, amely hangulat nem a szereplőké, nem a beszélőé, inkább a táj teremti. Az *Alkonyat. Ragyogás* is egy csattanó, summás lezárás nélküli félbehagyott élménynek, a nagy egészből kiszakadó vagy csak eleve töredékként létező látványnak, pontosabban egy látványról alkotott impressziónak a rögzítése/megteremtése: „és ülnek / szemben a ragyogással, nézik, hogy a kráterperem / szélén, ott túl, a hegy fölött nagy nyári nap süt, igazi / nagy nyári nap, s mintha csak játszana előttük / a tóval, mint egy nagy festőpalettán, / fényesre / keni a színeket”. A szövegben érvényesülő többnézőpontúság – utalva *A szülőhely kartotékai. Egy nyelv* és a *Lélegzetvétele* című versekre – azt fejezi ki: a világ nyelv által van, a nyelv pedig eleve értelmezés. Kérdés, miként férhető hozzá, miként van a világ a nyelv/nyelvek által. A *Vak visszhangban* megjelent *A szülőhely kartotékai. Egy nyelv* című versről még úgy tűnt, hogy a hagyomány terében íródó költészet belső fejlődésében a költőként való létezés újabb kísérletének a bejelentése, és egy új költői nyelv születésének az ígérete. A *Szárnyvonalban* elfoglalt helye alapján ugyanebben a költeményben az kerül mérlegre: elbeszélhető-e a múlt, van-e egy olyan nyelv, amelyet valaki megért, hozzáférhető-e a nyelv által a másik? Úgy tűnik ugyanis, hogy a „figyelj rám, kérdezz! Kérdezz, és én / mesélek Neked” sorokban kifejeződő akarat még nem elég, és

nem elég az egyes szám második személyű megszólítás sem – én (ha ez az én azonos is a kötet eddigi és további verseinek harmadik személyben beszélő, kívülálló narrátorával) és te elválasztottsága végérvényes marad. A *Lélegzetvétel* éppen a lehetséges teljesség, a világ nyelv általi hozzáférhetetlensége miatti kudarcról ad számot, tragikus kétségbeesés és katarzis nélkül. Tényként állapítja meg: „fut, rohan megállíthatatlanul, / úgy árad hozzád most, feltolulván / a hang, a szó, s darabjaira hull.” Ez az egyes szám második személyű versbeszéd ugyanakkor úgy is felfogható, mint amely a harmadik személyű narrátor által sokszor belső nézőpontból láttatott alaknak a hangja. A lírai beszélő ezzel tulajdonképpen azt demonstrálja, hogy az általa elbeszélte alak ugyanazt az emberi-alkotói passiót járja végig, mint amelyiket ő járta végig a múltban, aminek ugyanolyan kétséges vagy egyértelműen reménytelen a kimenetele, mint az övé, ő azonban a bejárat úton szerzett tapasztalatok birtokában rezignáltan szemléli a másét (egykori önmagáét), s ez a megedzettség téríti vissza minduntalan a világot esztétikailag szemlélő státusába. Ezzel magyarázható az *Idegen városban*, az *Ellenkező irányban*, a *Kizökökelt időben*, az *Inkognitóban* és az *Anna Kareninában* észlelhető hatás.

Mintha a nyelv képekben működő képességének köszönhetően a beszélő szemével némafilmet néznénk, és/vagy annak kommentárját olvasnánk. A film pedig nem a társadalom, a világ megvetésére és ítéletére számító titkos légyottok, az inkognitóban vissza-visszatérő találkák, a teljesség megélésének ígéretével kecsegtető szerelmi együttlétek erkölcsi dimenzióit mutatja, még csak nem is Fekete Vince költői nyelvének a *Vak visszhang Vargavárosából* kiolvasott azon törekvését, hogy az önreflexivitás, a versek intertextuális-interkulturális utalásai révén részévé válják az irodalmi hagyománynak mint teljességnek, mint poétikája jutalmának. Ez utóbbi törekvést kimondatlanul is követve a némafilmben az idegenség („utoljára beültek egy vendéglő / teraszára”; „idegen város idegen nyelvű népe / nyüzsgött” – *Ellenkező irány*), a szakadás, az elválás válik hangsúlyossá („kié vagy, tőlem mindig visszavesz” – *Kizökökelt idő*). Hogy ez a történet csupán valamikori vagy kitalált (feldolgozandó) élményanyag a reflektáló beszélő számára, az a meglehetősen túl direkt példázatoság gyanúja alá eső *Prizma* című vers alapján állítható. A költemény beszélője, vállalva *A fenti szférában* megfogalmazott alkotói terhet és felelősséget,

azt teszi történeteivel, mint amit az állandó elválásra és újbóli találkozásra ítélt szeretők. Az utólagosság felől szavakban, szavak által megteremti a teljességnek, annak az illúzióját, ami a szavakon innen/kívül töredékes, de mivel a nyelv is esendő, ezért állandóan újramondja, átértelmezi, újrarendezi, innen az újbóli ironikus distancia: „a történeteket végigelemzik, egymás mellé rakják, majd / összerakják, hogy összeálljon kettejük színesen / szípkázó külön élete egygé, időnként megint egygé...” A lírai narrátor pedig mintha ebben az ironikus újraelbeszélésben élvezkedne, hiszen úgy tűnik, ő már – József Attilával szólva – „véggépp másoknak remél”. Hogy mit is? Hogy reméle egyáltalán? Még az sem biztos!

Ennek az ironikus újramondásnak, -értelmezésnek, a biztonságos távolságból szemlélt világnak a megjelenítője az *Üvegparázs*, amelyben szerelmi vágy és degradált környezet kontrasztja teremt iróniát („Fereteges, frissítő viharok, tűzvészek, / perzselő lángnyelvek költöznek a nem / otthonok, a titkos találkahelyek kopottas, / szüette, ízléstelen bútorai közé”; „aztán megint visszamennek / az életbe, és megint ugyanúgy megy / tovább, gördül, cammog minden”), illetve a *Jó éjszakát!*, amelyben az egyes szám második személyt a Shakespeare-idézet teszi közvetetté, és a rá következő második sor ironikussá („»Az vagy nekem, mi testnek a kenyér«, / mi hungarocell huzatos háznak”), valamint a vers befejezése („műholdképre váltok, térj nyugovóra!”), amely mintha előreutalna azokra a szövegekre, amelyekben a szerepjátékos jelleg válik meghatározóvá. A továbbiakban ugyanis – az eddigi szövegdimenziók kiterjesztéseként – mitikus-vallási-irodalmi összefüggésekben jelenik meg az erkölcsösség nevében ítélező világ elől bujdosók titkolt szerelmi viszonya, az inkognitóban való találkozás, amely két ember között mindig kései, és akik a kései felismerés miatt jóvátételt vesznek az időn. A narrátor ezzel a lépéssel mintha elsősorban nem az ábrázolt emberi viszonyoknak keresné a helyét az irodalmi-kulturális hagyomány közegében, hanem a saját pozícióját, esztétikai magatartását szeretné kijelölni a hagyományban. A mitológiai történetben a Zeust és Hermészt vendégül látó idős házaspárhoz, Philemonhoz és Baucishoz képest – akik követhetik a hegyre az isteneket, amiért őket vendégül látták, és teljesül is a kívánságuk: haláluk után Zeusz Baucist hársfává, Philemont pedig tölgyfává változtatja – Fekete Vince *Philemon és Baucis* című versében a pár

mintha a szakrális térben keresne oltalmat, öngazolást: „Nem volt elég / (...) / a közös ima a szinte / teljesen kiürült templomban, a kegyszobornál, / majd a ködös, sötét estében, magas sarkú cipőben / kimászni a hegyre”. S ha a „lebegés, suhanás, ereszkedés / és emelkedés, közeledés és távolodás / (...) / kellemes súlytalansági állapot”-ában lelkileg egymásra is hangolódnak, a misztikus pillanat meghittségét a jövőjük távollattalansága teszi tönkre. A vers befejezése pedig („két összeillesztett szívforma / olvadt össze akkor a zúzmarás padlatba”) azért fogható fel sokkal inkább véletlennek, a szerelmesek nézőpontjából következő giccsnek, semmint a transzcendens szféra visszajelzésének, mert úgy tűnik, felmenésük a hegyre nem isteni jutalom, hanem személyes döntés következménye, ahol a test kereste magának a lelki hátteret. Mindez azonban csak feltételezés, mert a reflexív versbeszéd utalásos jellege homályban hagy okot és okozatot, vagy meglehet: a történések között nem kell oksági összefüggéseket keresni. Annyi bizonyos, hogy a következő versben, az *Advent*ben a szerelmi légyott annak a felismerésnek válik az alkalmává, hogy létezik egy másik dimenzió, amely a teljességről ad hírt, de nem magát a teljességet jelenti: „azt érzi, hogy nekik valahol, valamikor, / talán egy másik életükben találkozniuk még / megadatott”. Az advent fogalma itt nem jelent beteljesülést, megváltást, hanem az örök várakozás létállapotát („két emberi test, két didergő lélek, / adventi várakozás, új évezred, adventi fények...”), ami a versek lírai narrátorának beszédpozíciójából létrejövő, a világ, a kultúra történéseit megfigyelő, értelmező alkotói sors, a vers sorsának a metaforája is. A *Bovaryné*ban – a megcsalás irodalmi hagyományával dialógust kezdeményezve – még megvillan a test elementáris ereje („A lassan leszálló estében, éjszakában elementáris / erővel csapnak egymásnak; patakokban folyik róluk a víz; / véresre súrolt könyök és láb, fokozódó, elhatalmasodó, / zabolázhatatlan, megállíthatatlan és féktelen szenvedély.”), de hogy mi történik a szerelmi aktusban résztvevők lelkében, arról hallgat. Sőt továbbra is hallgat, örökre hallgat a beszélő a saját érzéseiről. Ugyanakkor ez az a tizenegy részes poéma, amelyben a testinek, a test lüktetésének a kialvása után megtörténik a fenti szférából, a másik dimenzióból való alászállás, a másik személy fizikai lényéből való végleges kiszállás („Tudták, hogy utolsó napjaik egyike ez. Hogy tán épp a legutolsó.”), és marad mintegy eleve elrendeléseként a kedvestől

való távolság, az ő emléke, a magány, a magára maradottság, távolság az Istentől, lebegés a köztesben: „ereszkedik-kapaszkodik / a világ legeslegmagasabb pontja felől, mind távolabb a / hegyektől, mind távolabb a forrásoktól, távolabb vagy tán / közelebb a Fennvalóhoz”. Innen már a harmadik személyben megjelenített magányos bujdosónak, a lét számkivetettjének a számvetése következik (még akkor is, ha fel-feltűnik a társ emlékképe), illetve a saját költői nyelvét, amely értelmezi mindezt.

A *Visszaútban* – anélkül hogy keresné – a titokban megélt és elveszített szerelem, a vágyott, de véglegesnek soha nem hitt teljesség töredékének megélése után egykori önmagához talál vissza, a magányához. Az erdő, a hegy mint a településen, az emberi társadalmon kívüli, a lélek számára *védett vidék* elhagyása és az emberek közé való visszatérés kényszerűsége a társsal korábban ellenkező irányba megtett utat a visszajáról mutatja – sorsa a kiábrándultság, a metafizikai tapasztalatként (is) megélt csalódottság: „Mint aki kiábrándult az örökkévalóságból, / úgy nézte a hegyet”. A testi-lelki társ emlékéhez köthető kút fölé hajolásból, a kéznek a hideg kútvízben való megmerítéséből a hidegség állandósul: „Hideg van, mondták. Igen. / Nagyon hideg.” A lírai narrátor szólamának félbeszakadása, állásfoglalásának (újbóli) elmaradása (is) a lét ridegségében tengődő alak sorsát dramatizálja. Az *árulásról* című vers pedig azt mutatja, hogy a magány végérvényes emberi létállapot marad: „és akkor egyedül marad, egyedül most már a / gyümölcsfákkal, a gondolataival, cipő nyomával a puha / földben; egyedül a hirtelen rászakadó csendben”. A beszélő csak sejteti, hogy mi zajlik a harmadik személyben megjelenített figura lelkében, de nem beszéli el. Hallgatása többet sejtet, mint ha kimondana bármit is, érzékeltetve, hogy a (költői) szó elégtelen annak megnevezésére, ami a lélekben zajlik, nincs gyógyító ereje. A vers befejezése így válik többértelművé, akárcsak számos Fekete-versé: „majd végignyúlik hosszan az ágyon, nagy kétségbeeséssel / a lelkében, és a szokásos érzéssel, már ki se mondja, mert / kinek is, és vajon – az ég szerelmére – hát vajon minek?” A narrátori (újra)mondás, a rezignált reflektáló attitűd a ki nem mondhatóság, a kimondás értelmetlensége lírai elbeszélésének elkötelezettsége melletti költői feladatnak bizonyul. A *Vak visszhang* című kötetből újrászituált *Harmatos fűben* feltett metaforikus kérdésekre („S aki elmegy, az a patakzúgáson

át / még visszatalál-e? Keblükre ölelik-e még a / hegyek, a fák?” stb.), hogy tudniillik a hagyomány különféle doméniumainak a belakása, az ismeretlen részleges feltárása, az otthont jelentő lélek és nyelv védett vidékéről az emberi kapcsolatokban megélt kiüresedés, a világtól való elidegenülés megtapasztalása nyomán, a törvényes és az illegális kettősségéből fakadó értékválságnak a viszonylagosságában merre tarthat a lélek útja, Fekete Vince költészete, az új kontextusban éppen a két vers, a *Visszaút* és *Az árulás* fogalmaz meg válaszlehetőséget, és emeli ki a *Harmatos fűben* a távlat, a választás helyett a perspektíva beszűkülését. A vers feladata eszerint nem más, mint az otthontalanság, az idegenség költeményről költeményre való újraartikulálása, amely léttapasztalat is, a költői szó létmódja is, ami narrátor és elbeszélő világ távolságában körvonalazódik: „Rajta a moccsatlan szem, ami nézi. Meg se rezdül a / homlokon a ránc”. Ez a mozdulatlan, rendületlen elköteleződés egyszerre vonatkozhat arra, akit elbeszélnek és aki elbeszél. Ez a szenttelennek tűnő beszélői magatartás a (*Myrmeleon formicarius*)-ban az emberi sorsot az állatvilágban megfigyelt jelenséggel értelmező ironikus lírai példázatot eredményez, rámutatva arra, hogy a természet rendjében az embernek nincs kiemelt helye az állatokéhoz képest. A vers annak is jó példája, hogy egyfelől a részleteket megfigyelő, elbeszélő-leíró, objektív tudományos nyelv (ez esetben az állattané) miként válhat a lírai közölhetőség közegévé, illetve másfelől a lírai beszédmód feltételezett szubjektivitása miként objektivizálódhat a tudományos nyelv közegében: „A közönséges hangyaleső // (...) [l]árvája a laza, homokos talajban tölcseréket, ezekbe fogócsöveket / készít. A tölcserbe betévedő hangya (vagy más, kisebb izeltlábú) / könnyen lecsúszik, és nem tud kikapaszzkodni, mert a lárva a tölcser / aljáról homokszemekkel, homokesővel »bombázza«, és ettől a lába / alól kifut a laza homok, hogy a hangyával együtt a tölcser aljára / guruljon, ahol a hangyaleső várja, elfogja és megöli: bénító mérget és / emésztőenzimeket juttatva az áldozat testébe, kiszívja a nedveit. / A társas életű hártvány szárnyúak rendjébe tartozó közönséges / hangyalesők, akárcsak a hangyák, különleges életmódjuk - / szervezett államok, bámulatos építményeik, vándorlásaik, / csaták folytán - sok hasonlóságot mutatnak az emberi / társadalmakkal...”

Az *Üzemi lét* a kötet elején olvasható *Istenszéke* című vers monológját idézi. A versek alcímeként szereplő *Magánbeszéd 1.* és *Magánbeszéd 2.*

a könyv szövegeit a monologikus beszédmód szólamába utalják, a két szöveg egymásra utalása és a monologikus jelleg kiemelése azonban megtévesztő. A hagyományos monológot ugyanis átértelmezik, amennyiben nem válik a beszélő önkítárulkozását jelentő érzelmek, gondolatok megszólaltatásának a közegévé. Jószerevével az iménti ironikus példázathoz hasonlóan megmarad a lírai narrátornak a világ dolgaitól való távolságtartása, a hangsúly az elbeszélteken van, azok minősége, elrendeződése enged következtetni a beszélő véleményére, annak direkt kimondása nélkül. A „világnak ezen a kietlen, alig lakható pontján” reménytelen a létezés, az is, ami ebből tapasztalható, és az is, ahogyan és ahonnan mindez szemlélhető. És ezen a ponton mintha önkörébe térne vissza Fekete Vince költészete, és a *Szárnyvonal* összeérne a *Vak visszhang* világával. Úgy tűnik ugyanis, hogy a tér és az idő kérlelhetetlen törvényeinek szorításában, a magára maradottság elviselhetetlen létállapotában egyre ritkul, fogy a levegő. (Az *Ahol hiába* az idő teljes felszámolódását, az én-te viszony végleges megszakadását, a nyelv funkcióváltását, a hagyomány szöveghagyomány általi törlődését már korábbi kötetében elvégzi.) Ez újra a költői nyelv létmódját meghatározó (irodalmi) hagyomány összefüggésében a létből, a költészetből való kiábrándulást metaforizáló emlékeztést és a teljes lemondást jelentő búcsút hívja elő (a *Stairway to heaven*-ben és Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versét megidéző *A távolodó...-ban*), ugyanakkor a *Stairway to heaven* és a *A távolodó...* közé illesztett új vers, a *Ctrl, Alt, Shift, Delete* azt mutatja, a kérlelhetetlennel való emberi-alkotói szembenézés, számvetés az egyetlen kényszerű (?), lehetséges (?), vállalható (?), etikus (?) magatartás annak tudatában, hogy sem szabadulni múlttól, sem újrakezdeni nem lehet: „Megszokni már hogy is lehet vajon? / Csak téblábol, tesz-vesz az udvaron, / mint akinek valami fontos dolga van, / pedig nem lesz semmi”; „Becsukja maga mögött a kertkaput, / látja, kiszáradt a fű is az udvaron, / s arra gondol, amit egyszer, álmában, / egy pólón látott valahol: ctrl, alt, shift, / delete. Hogy ennyi, s ami volt, az mint / egy kiemelt nagybetű, eltűnik, kitörlődik.” A harmadik személyben, ugyanakkor belső nézőpontból elbeszélt alak sorsának ez a számvetése, elégikus megrendültsége, illetve a kötet (eddig) költeményeinek példázatos ereje egyre növeli azt az olvasói gyanút, hogy a direkt egymásra vonatkozathatóság nyilvánvaló nyelvi támpontjai nélkül is kijelenthető legyen: a harmadik

személy léttörténései valójában az elmélkedő-reflektáló lírai narrátor beszélői-alkotói költészettörténéseinek a metaforái. Így válik az emberi veszteségek számbavétele végrendeltszerű költői számvetéssé a kötetben.

Az *Áradásban* a (képzelt?) együttlét, séta nem a titokban megélhető gyönyörnek az alkalma, hanem a párt körülvevő és köztük is eltávolodást okozó idegenség és az egymástól való függetlenedés lehetősége felismerésének az alkalma: „furcsa idegenség veszi körül őket, mely / nem jó, nem rossz: csak más, új, szokatlan, / és elképesztően szabad.” Míg Radnótinál „ami volt, annak más távlatot ad a halál már” (*À la recherche*), Fekete Vince *Szárnyvonal* című versében a múltó idő, az utólagosság felől bizonyul idegennek az, ami korábban meghittnek tűnt, és a teljesség megélésének ígérete volt. Amit az egyik a másiknak jelentett – a férfi a nőnek, a nő a férfinak, az Isten az embernek, a vers, a nyelv az alkotónak (kérdés, hogy akkor ki beszél a versben) –, az a múltban tűnt mérvadóknak, a teljesség megélése lehetőségének. Most, a versbeszéd jelenében mindez átértékelődik: „És az, ami ebben a történetben az én időm, az / én terem volt. Szárnyvonal: az voltam neked.” A nyelv dadogássá válik, elbeszél világ és lírai narrátor világ- és önmeghatározásának a kísérlete kudarcot vall, a szélesebb perspektíva, a távlatok helyett marad a szárnyvonal képe által metaforizált peremlét (ami annak a nézőpontnak a metaforája is, ahonnan a világból valami valamiként látható), a tájba zártság, a kudarc, a kiüresedés, a megsemmisülés léttapasztalata – jelentse ez az emberi kapcsolatokét, az életét, a költői ambíciókét, a versét, a (saját) költészetét, a kultúráét.

A *Szembej*, a *Kondenz* és a *Membrán*. A *nulladik nap...* továbblépnek a *Szárnyvonal*hoz képest: sajnálat és önsajnálat nélkül már az érzékek és az idő felszámolódásának a metaforikus mozzanatai, egy erkölcsön és ítéleten kívül eső, ember nélküli világ rekvizitumainak a megjelenítői. Mint Bodor Ádám *Sinistra körzetében*: „Már csak a napok egyhangú vonulása, / már csak az eső, a szél, a hódara”; „Villodzó, zöld és kék színbe vont házak, / leomlott épület előtt egy állvány, / esőcsepp, zuhanó madárka szárnyán” (*Szembej*). A megszűnés felé tartó világban pedig a Babits Mihály *Esti kérdésére* emlékeztető, a lét értelmét, összefüggéseit kereső magatartás hiábavalónak minősül („De miféle napfény, milyen fények égnek / másik felén most a földnek meg az égnek, / milyen napok azok, amik ott lebuksznak / (...) / és a / lombban

milyen madarak dalolnak, hallod?” – *Kondenz*), hiszen semminek nincs célja, értelme, távlata. Csak a világ megsemmisülését számba vevő, megfigyelő beszélő pusztá létezése marad. Hálás lehet, hogy legalább tanúja ennek a megsemmisülésnek, annak, ami múlttá válik. A *Membrán. A nulladik nap...*-ban azonban már azt sem tudni pontosan, mi „lüktet, pulzál”. Mintha a világ visszateremtődésének, az artikuláció, a „Fiat!” gesztusa előtti állapot felé tartó apokaliptikus folyamatot érzékelnénk, amelynek azonban nincs eszkatológiai célja. A *Részegségben* – Ady világháborús látomásverseire emlékeztetőn, de azok konkrét világvonatkozásai nélkül – már a történelem, az ember előtti, az ősi, a mitikus tárul fel, az, ami József Attila-i értelemben az emberből marad a kultúra lehullása után: „Kapkodja a szemét, forgatja a fejét, orrlyukai / lüktetnek, fülel és szimatol, neszez és vár, akár az / erdei vad, a vadász”; „Esztelen pokoli részegség! Megszűnik / a világmindenség körülötted, lüktető halánték, / szétpattanni készülő szemgolyó”; „Kivetközni magából, elfeledni mindent és / mindenkit, mint aki a magva-szakadástól, a vigasztalan / pusztulástól fél már hány ezer éve.” A *Terepviszonyok* a világ földi és transzcendens maradékait veszi számba: „Csülkők, / zsigerek, hús és szörgomolyag; és hazatérés a csapkodó ágak // között, a végtelen kiterjedésű, némán figyelő égbolt alatt.” A hazatérés azonban nem az otthon fogalmával rokon, mint ahogyan a transzcendens nyomait őrző közeg sem vigasztaló, irányt adó, inkább közönyös, és kérdéses – akár az előző versre visszamutatva is –, hogy mi lesz vaddal és vadással, és azzal, aki mindezt elbeszéli.

A *teremtés visszavonása* már címében tételelesen kimondja a visszateremtődés elkerülhetetlenségét, a bejárt és megérteni akart világ felszámolódásának és megszűnésének a tényét, ami egyben Fekete Vince ebben a kötetben megteremtett, szárnyvonal-perspektívából láttatott költői világának utolsó rándulásait és beveződését is jelenti, a kötet végéig olvasható költemények pedig mintha ennek a visszateremtődésnek más-más kulturális kontextusban való újramondásai lennének. A költemény a visszateremtődő, a díszleteitől megfosztódó világot láttatja („Mintha csak egyszeriben megszűnt / volna a teremtés, megállt volna a teremtő / valamelyik napon, és elkezdene lepakolni / a színről a napot, a holdat, kifújni a csillagokat”), és ebben a folyamatban az idősíkok is más szerepet kapnak („és csak a volt lesz / már, mert ami ezután *a lesz*, az közöttük / megszűnik végleg.”): vagy

a múlt válik jövővé, tehát nem beszélhetünk reális jövőről, és ez jelentené az idők végét (de nem a bibliai értelemben vett idők teljességét), vagy a visszateremtődés távlatából az egyszer már megtörténtek (emberi, történelmi, költészettörténelmi léptékben) fognak újra megtörténni egy új (költői) világteremtés folyamatában, vagyis kezdődik minden előlről. Ebben az olvasatban erre utalna *A világ újra* kötetzáró vers is, de az *Egyensúly* – ha kissé didaktikusan is – előbb tisztázza, hogy a kiürült, elhasznált fogalmaknak újra kell értékelődniük: „Az / emberek, a szándékok, a szerelmek, a barátságok – s minden / külön értéket kap.” Ezt a hitet azonban megkérdőjelezi az, hogy ez olyan valakinek a(z) (ál)jövőképe, „akit nem tanított meg senki, hogyan kell élni”, illetve szintén ironikus felhangot kap attól is ez az elképzelés, hogy a prózanyelvet imitáló versbeszéd-folyamatot folyton botlasztják az enjambement-ok, mint amikor kisiklik egy vonat a szárnyvonalon. Marad hát a *Labirintusban* megfogalmazott időn kívüliség, a sorsszerű (páros) magány, elveszettség, mintha valami után lennénk, de nem ítéltetik meg semmi és senki, mintha a kiüresedett emberi világ és transzcendencia közönyének előterében készülődne valami, de nem következik be semmi, és ez a be nem következés adja a vers feszültségét: „Gondolataik, mint a fenyők csúcsai és a hegytetők, / amikor a lábukhoz ereszkedik a köd: a koronák látják egymást, / de elszakadnak gyökereik, barlangjaik elágazó gondjaitól...” A *Nothing else matters. Cantata Profana* című versben is „az idő lassan elcsöpög”. Ez az idő a lélek ideje, a labirintusé („A lélek erdeje, mezeje, kék ege pedig – tudod – beláthatatlan.”), amelyben a várakozás és be nem következés feszültségében a megváltatlanság állapota állandósul. Ezt metaforizálja a *Cantata Profana* átírása. Mintha az apokaliptikus végnapokat élő öreg is szarvassá változott volna, és várná soha haza nem térő fiait, akik szintén szarvassá változtak. Ami azonban a fiúknak az eredeti történetben az átváltozásban menedéket, megváltást jelent, az Fekete versében a fiait váró öreg léthelyzetére emlékeztető figura büntetéseként értelmezhető: „nem hatolhat át hozzá se hang, se kép, se a fény. // És sajog, fáj, béna és sötét, tejfehér és néma és szürke minden.” Mintha a természettel metaforizált lélek mondana ítéletet az ember fölött: nincs megtisztulás, menekvés. A természet (a lélek) maga a vadász – az ember vadásza. A meghasadás tehát belülről következik be végül. A repedés azonban nemcsak az ember-ember közötti kapcsó-

latban, ember és természet viszonyában, nemcsak az ember lelkében archetípusként élő mitikus, civilizáció előtti múltban, nemcsak az elvontan értett időben, hanem az időnek *kitett* kultúra, civilizáció törésvonalaiában is megragadható. Így kerül látszólag egymással szembe, valójában egymás mellé *A refektórium folyosói*ban a történelmi időhöz (például a kommunizmushoz) köthető barbár közelmúlt („Az őrzéssel megbízott / fegyveresek céllövőversenyeket rendeztek a gótikus és barokk / képek fura alakjaira, a szentek szobraira”) és a jelen kulturális viselkedése, valójában újbarbársága („népviseletbe öltözött / falusiak félkörében fotózkodik”) azoknak a magatartása révén, akik nemrég még a szentség helyeit meggyalázták, ma meg a kultúra köntösében sznobokként tetszelegnek. Ezekkel állítja szembe – s talán a kötetben a természet állandósága mellett ez az egyetlen ilyen kivételes mozzanat – az európai keresztény kultúra letéteményesének számító, az állandóságot képviselő, „szentenciákat mormoló” szerzetes figuráját, aki tehetetlenül kicsúszni látszik értékörző pozíciójából, és a múltó idő, az értékromboló dilettánsok áldozatává válik: „Repedezik benne a lélek, futnak a kis erecskék szerte, szét...”

A repedésnek, ember és világ belső és külső szétesésének a lírai narratívái a kötetzáró költemények, amelyek már arról beszélnek, hogy hogyan lehetne megszabadulni a világtól, kilépni az időből, életből, költészetből. A Fekete Vince poétikájára jellemző módon ennek a gondolati perspektívának az artikulációjához költői nyelvének intertextuális-interkulturális *üzemmódja* is – még határozottabban – aktivizálódik, a(z) irodalmi hagyomány közegében, a szellemi-kulturális értékek erőterében ad számot a szenvedésről, a teljes értékvesztésről, -felszámolódásról. A mitológiai történetet átértelmező *Ikarosz zuhanása* és annak ellenpontoszó párverse, a *Repülés a zuhanásban* azt érzékeltetik: az elválás, az elszakadás nem mentes a létbe zártság kínjától. Előbbiben az egyik fél által a másiknak (levélben?) elmesélt álma – amely többszörös eltávolítottságba helyezve lehet a lírai narrátoré is – felfogható úgy, mint a kvázi levélíró lázadása a címzett ellen, hallgatólagos önbüntetése a múltbeli történésekért, a másiktól való szabadulni vágyás, vagy éppen ellenkezőleg, az álmodó én személyiségének a tudatalattijába fojtott múltbeli társ elidegenült/elidegenített identitásával való szembesülés pillanata. Úgy tűnik azonban, hogy Ikaroszhoz képest nincs olyan tudás birtokában, amivel kíváncsiságát kielégítve

hozzáférhetne az álom jelentéséhez, a múltbeli összefüggések miértjéhez, önmaga világban létének a megértéséhez: „nem tudhatta, nem is érti, de mit, mennyit is kellene / tudni, érteni egy álomból”. Nem csoda, ha a *Repülés a zuhanásban* című költeményben viszonylagossá válik, hogy mennyi az „ellöki magát tőle biztonságos / távolságra” gesztusának a tettértéke. A másiktól való ellendülés, eloldódás pillanata egy más dimenziót, talán a végtelent, talán a függetlenség tiszta derűjét vagy a halálon túli lét közegét sejteti, de hogy akár az egyik, akár a másik számára ez egyet jelentene valamiféle megérkezéssel, nevezzük harmóniának, kérdéses, hiszen a vers befejezésének nézőpontváltása kétséges teszi, kinek a nézőpontja érvényesül, ki és honnan látja azt, amit lát vagy látni vél: „és kibomlik fölötte az ernyő... Vakítóan kék égbolt, ijesztően fehér napkorong... / És egy zuhanó kis piros alak szinte szoborrá váltan. Teste tiszta, meleg forrás...” Lehet ez ugyanakkor a test és a lélek szétválásának a pillanata is, amelyben a kibomló ernyő a világból távozó és a világ minden bajától távolodó lélek oltalmát metaforizálja, a test pedig műalkotáslétté formálódik földi térreumonkon, a halandóságnak maradván. Hús és lélek, hús és idő szétválása, a lírai narrátor szövegében a szcenírozás, stilizálás egyetlen jelét sem mutató szenvedés és agónia a feltétele, hogy az ember, az alkotó élete végén, a műalkotáslétben megtapasztalhatta a kikökönt időt, az időtlenséget (olvashatjuk az *Áldozathozatalban*).

A címben idegen nyelvű mozaikszó (CT) magyar kiejtését rögzítő s ezért ironikusan értendő *Cété*, a kötet egyik legnagyobb hatású, a korábbi költemények világszeleteit és kérdésfelvetéseit szintetizáló versének többes szám első személye mint fejedelmi többes már nem a táj, a hegy, a fák, nem fent és lent, nem férfi és nő, nem is a világ szemében elfogadott és annak ellenében inkognitóban megélt emberi kapcsolatok viszonylatában, hanem mintegy ezektől a paraméterektől elvonatkoztatva, a kikökönt idő, a vers biztosította esztétikum fedezékéből és/vagy félelmetes, drámai perspektívából teszi fel, *világítja át* a lét végső kérdéseit. A kérdezés, a kérdések és a megállapítások összetettségét a különböző szöveg-hagyományokból építkező, az ismétlődésen-variáción alapuló (egyébként József Attila gondolati költeményeire emlékeztető) spirális szerkezetű, vagyis az ismétlődés és variáció által újabb és újabb motívumokkal gazdagodó vers többszólamúsága, az áhított választ pedig a (szent) hagyomány (az *Ómagyar Mária-sira*

lomból, a János evangéliumából és a Dézsi Andrástól vett idézet) érzékelteti. Nem tudni, ki/mi löktet a test, a lét mélyén, ki irányít, dönt alakít („Ő, ki vagy, ki a dohogó-dobogó / mélyből, a bíborból-bársonyból / jeleket küldesz”), csak egy bizonyos: „jeleket küldözgessz nekünk, / hogy magunkra riadjunk, / magunkra, életünkre és halálunkra”, hogy számot vessünk életünkkel és halálunkkal. Ezért a halálfélelmet kifejező balladai hangszerelésű apokaliptikus vízió: „Lobogó réteken, / lobogó réteken, / vizeknek legmélyén, / vizeknek legmélyén, / nyárson és satuban, / nyárson és satuban, / hol vér és hamu van, / hol vér és hamu van, / szegekkel és sóval, / szegekkel és sóval, / sebekben izzóval, / sebekben izzóval” stb. Hiába a kérdések, hiába a félelem, nincs válasz, mert nem válaszol senki, mert aki megszólítatik, az vagy hallgat, vagy nem létezik. Ezért olyan szánamegmondásra méltó, reménytelen és megrendítő a beszélő akarása, a másikat megszólító, vele kapcsolatot kereső magatartása, és riasztó az üres transzcendencia: „s az égből a por, mint a márvány, / csendben a földre, az arcokra rászáll”, akárcsak Baka István *Ősz van az űrben* című versében, amelyben némiképp nyíltabban megfogalmazva „Isten halott tekintete pereg”. Így a perlekedése is hatástalan marad, mert bár felpanaszolja az emberi végességet és kiszolgáltatottságot, de nem tudni, kinek. Ha ezt a megszólítottat az *Isten* szóval azonosítjuk be, akkor sem a bibliai irgalmas atya, mert ha van is, kegyetlen az emberrel, vagy nem hallja, nem akarja meghallani az ő panaszát. Így a beszélő egyetlen elégtétele csak az lehet – és lehet, ez a legtöbb –, hogy kimondhatja, a nagy gondolati költészetekre emlékeztetően költői szóvá artikulálhatja létfájdalmát: „hát ki vagyok én?, és ki vagy te, / akiben nincs szem irgalom se, / hogy égő, zsidbadó tagokkal / versenyt fussunk a hónapokkal, / míg gyarló valónk a világgal / száll szembe, szembe szárnyal.”

A folytatásban az „Erdők, hegyek, folyók és sebes vizek” kezdetű rész Szilágyi Domokos *Hegyek, fák, füvek* című poémájának harmónia-élményét, a teremtett világ fölötti örömujjongását idézi, de csak azért, hogy a lét, a költői szó szépségéhez való ragaszkodás után még fájdalmasabban hasítson bele az emberbe, a lírai narrátorba és/vagyis az általa harmadik személyben megjelenített figurába saját végességének a tudata, annak felismerése, hogy a születés szakadás, a kezdet vég: „meg is szült és meg is ölt / meg is szült és meg is ölt”; „ágak

lengnek éppen / Karjaikkal az enyhe légben / S tintával mélybíbor alapra / Karcolják betűik a szélben”. A démonivá változó természet a transzcendens tartományok elérhetetlensége vagy hiányuk következtében – József Attila *Reménytelenül* című versére hangolva – a semmivel való szembesülés lesz az ember, az alkotó sorsa („Néz rád halkán és szánakozva / A sűrű semminek a bokra”), és hiába próbál enyhülést, vigaszt keresni, sem a gyermekkori, sem a közelmúltbeli, kórházhoz-betegséghez kötődő emlékek nem segítik. Előbbiben a poklot asszociáló pince mint létmetafora azt sugallja, a(z) (felnőtt) ember soha nem juthat el a fényre („Mint amikor a hűvös pincébe / küldtek borvízért gyermekkoromban, / (...) / szememmel riadtan körkörösztvén / a föld mélyén lévő éjszakában, / s uzsgyi, róttam a lépcsőket vissza, / ki az udvarunk fényes terébe, / hol testem újra nap hevét issza –”), utóbbiban pedig végérvényesnek bizonyul az, hogy élni annyi, mint szenvedni, kiszolgáltatott lenni nálánál hatalmasabb és általa befolyásolhatatlan erőknél: „Mert nem lehet kiszolgáltatottabb az ember, / mint egy nagy, üres, hófehér teremben, / a »kemence« előtt ülve félmeztelen, / arra várva, hogy sorsa beteljesedjen.”

Az „Ó, ki vagy...” felkiáltás-kérdés és a „meg is szült és meg is ölt” sor megisméltlődése azt sugallja, hogy túl azon, hogy hullámzásszerűen visszatér a létriadalmat kifejező kétségbeesett hang, és egyre vészjós-lóbban újraartikulálódik a vég elkerülhetetlenségének a drámája, maga a költői nyelv is önkörébe tér vissza. A gyermekeit felzabáló Szaturnusz mítoszának átértelmezésével csak a démoni-apokaliptikus vég újrafogalmazására képes („Most pedig mély kútba suhanva érzed, / Vonzza, rántja csak befelé a jussát / Az idő. Mint véreb, a konkra vágyva / Rágná magába.”), de nem képes érintkezésbe kerülni a nyelven túlival. Nem csoda, hiszen úgy tűnik, az a tartomány, az a dimenzió a nemléte által van, de ami ennél borzongatóbb és szebb, az az, hogy éppen ez a hiány provokál, válik teremtő erővé, az alkotás, a költői szó eredőjévé, és a hiányt, illetve a hiánytól – úgy is, mint a teljesség hiányát megjelenítő kulturális-irodalmi hagyománytól – való szabadulás lehetetlenségét elbeszélő költői nyelv esztétikuma válik vigasztalóvá, értékteremtő, -helyreállító (?) közeggé. Így lesz a teljesség hiányáról szóló költői beszéd a költőileg megalkotható esztétikai teljességgé. Például a következő, a nagy gondolati költészetekre emlékeztető, végérvényes-séget és letisztultságot érzékeltető sorokban: „Még hiányát is elengedni

/ Szálljon csak menjen hát a semmi / Elűzni mindent elfelezni / Csak lengni csak lebegni lengni / Erős szárnyakat suhogatva / Az ég alatt akár a semmi // És az ég már sokkalta kékebb / És a kék is még sokkal kékebb / Udvarközépre hát a széket / Hogy a hajnali hús enyészet / Simítsa hűtse mint a harmat / Pórusaidat az egészet". A költemény befejező része arról beszél, ha a bejárt terek – az élehetetlen ingoknitólétet megjelenítő fent, az alászállást, a peremlét-helyzetet és -nézőpontot metaforizáló szárnyvonal, illetve az emlékezés és a bolyongás más metaforikus terei – nem is részeltetik az embert abban, hogy érintkezésbe kerüljön a végtelennel, az istenivel, eljuttathatják a felismeréshez: hogy az élet érték még akkor is, ha hiába kéri a testet, mert magára hagyja („segítsetek, sejtek, / szövetek, szólj hozzá, édes / csontvelő, segítsetek, tanácsotokat várom, / házak, tetők, szelek, / emberek”), hogy a múltban elkövetett bűnök miatti bűnbánat alól nem ad feloldozást az önkivetkőzés, a kimondás, hogy etikusabb, a szó helyett vállalhatóbb a csend („Tán jobb lett volna, ha akkor vége, / de ott vágtunk csak a kezdetébe, / jobb, ha felállsz, s a villanyt leoltod, / s maradnak belül azok a foltok.”), mert van az emberként, költőként való létezésnek egy olyan dimenziója, amely (ki)mondhatatlan. Ha ez a felismerés nem is jelenthet elégedettséget, de jelenthet elégtételt, hogy a bejárt út nyomán a lírai narrátor immár illúziók nélkül nézhet szembe saját korábbi hiteinek, vélt lehetőségeinek felszámolódásával, hogy a költői szó teljesítményeként miként válik a táj a saját kiszikkadásának, elapadásának az allegóriájává: „Rézsutos sugarak szikkadt apálya, / kornyatag füvek, szik sarak hazája, / hol a vörösszürke alkonyi égbolt / mégis a legcsodálatosabb fény volt. / Bogáncsot, kutyatejet termő vidék, / talpamba hasító, kavicsos szikék. / Őzek szeme, szarvasok rekedt szava...” Végső bizonyosságok helyett pedig marad a kétségbeejtő (újra)felismerés, hogy a lét titok, nem tudni, van-e értelme, célja, van-e *túlja*. Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila, Szilágyi Domokos vagy Baka István számvető-létösszegező verseinek veretességével artikulálódik a létbizonytalanságot, az emberi árvaságot megfogalmazó szentencia, hogy amint a halottak bírják a halottságot, a nemlétet (lásd főként Kosztolányi *Ének a semmiről* című versét), úgy az élők is viseljük a semmivel való szembenézést: „Mi se tudjuk és ott se tudják / Fának virágnak zsenge titkát / A dolgoknak velejét nyitját / Semminek fonákját túlját / Dehogy

kérdeznek dehogyan felelnek / Húzzuk mi is mert ők is húzzák / Bírjuk mi is ha ők is bírják”.

Ez a szembenézés erkölcsi kérdés, az emberé, a költőé, akkor is, ha nyilvánvaló, hogy az emberi létezésben, illetve az életműnek a hagyományban elfoglalandó/elfoglalható lehetséges helyét illetően a mozgás, a változás – nem tudni ki/mi által irányított – örök törvényének értelmében „nincs morális töltete csupán olykor / előnye máskor meg hátránya a vezetésnek és követésnek” (*Dinamika*), amiért akár hálás, sőt elégedett is lehetne (*Széljegyzetek III.*), hiszen mind emberi, mind alkotói szempontból kezdődik minden előről. (Amint ugyanis már utaltam rá, a *Vak visszhanghoz* és *A világ újra* című kötetekhez hasonlóan ez a könyv is *A világ újra* című költeménnyel fejeződik be.) Ez a *minden előről* azonban egyszerre jelenti a ciklikus időbe dobott ember újrakezdési lehetőségét és passióját. A bejárt út, utak alapján inkább arra gondolhatunk, hogy ami a megtisztulás és újrakezdés lehetőségének mutatkozik, az valójában a dantei pokoljárás újabb köreit indítja el. Fekete Vince költői életműve szempontjából ez a pokoljárás pedig – maradva a *Szárnyvonal* struktúrájában fellelhető *spirális szerkezet*nél – az emberi-alkotói kínból születő költészet újabb köreit jelentheti, azoknak a dimenzióknak a megteremtését és belakását, amely az otthonos (költői) természetből vezetett az idegenné vált tájig (*Védett vidék*), a transzcendencia visszhangjaiból-visszhangtalanságából (*Vak visszhang*) az esztétikumban feltáruló transzcendencia hiányáig (*Szélhárfa*), illetve a létezés légszomjának a megtapasztalásáig, ok és cél viszonylagosságának a felismeréséig, végső soron a lét értelmének a megkérdőjelezéséig (*Szárnyvonal*). Utóbbi emberi-költői tapasztalatot egy olyan sajátos versbeszédben szólaltatja meg Fekete Vince, amely kopárságával, az élőbeszédszerűséget imitáló, ugyanakkor a metaforikusságot sem nélkülöző, de szándékolt költőietlenségével, egymás alá rótt sorainak pózoktól mentes, rezignált, néhol (ön)ironikus, néhol visszafogott patetikus hangoltságával feledteti, hogy verset olvasunk. Ezek a versek sajátos prózai, de a lírai kódot egy pillanatig sem feledtető lüktetésükkal egyetlen lélegzetvételű nagymonológként szólalnak meg az olvasóban, aki a folytatást várja – merre épül tovább és újra a költő dantei *Komédiája*.

Borcsa János

KENÉZ FERENC PÁLYAKÉPE

Az csak természetes, hogy az irodalmi mű nemcsak érzelmeket kelt az olvasóban, hanem gondolatokat indít el benne, reflexióra készíteti. Aztán van eset, hogy maga az alkotó, például valamely költő határoz úgy, hogy neki magának kell reflektálnia saját művére, és így az éppen készülő könyv nemcsak a versek foglalata lesz, hanem a versekre reflektáló alany közvetlen megszólalásait, kommentárjait is magában foglalja. Erdélyi irodalmunkból hozva a példát, Páskándi Gézát említeném, aki költői munkásságának egy hosszabb periódusát bemutatandó, ciklusokba sorolt verseit személyes hangvételű bevezetőkkel látta el. Szükségét érezte irodalomtörténeti eszmefuttatásokkal, vallomásokkal, kommentárokkal bocsátani az olvasó elé versválogatását. Saját költői műhelyét nyitotta meg ezzel a gesztussal Páskándi. Merész önkítárulkozásnak is tekinthető ezért a *Tű foka* (Kriterion, Bukarest, 1972), amelyben tehát az írás belső motívumaira is rávilágít a költő.

Ehhez fogható vállalkozásnak tartom legújabban a Kenéz Ferencét, aki hatvanadik életévét átlépve kezdett egy antológiászerű munkába. A *Vers és vidéke* című összeállítás – amely része az itt bemutatásra kerülő, *A sóvárgás birodalma* című kötetnek¹ – több szempontból is figyelmet érdemel. Mindenekelőtt szubjektív versválogatás saját lírai műveiből, kezdve a második, az *Ólomtánc* című kötetével (Dacia, Kolozsvár, 1970) s befejezve a *Nagyregény* címmel kiadott, válogatott verseket tartalmazó kötettel (Csíkszereda, 2008). A költő úgymond közel akart férkőzni saját verseihez, és ezt szám szerint negyvennégy versével sikerült „megtennie”.

Ezúttal tehát maga a költő vállalkozik arra, hogy szóra bírja a verset, és pedig a saját verseit. Az egyes versekhez fűzött szerzői kommentárok, a versek által elindított reflexiók a külső körülményekre, megélt élményekre, eseményekre vagy helyzetekre irányulnak. Azt a gondola-

1 *A sóvárgás birodalma. Emlékkönyv.* Csíkszereda, 2015, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

tot erősíti meg számomra ez az eljárás, hogy ha külön is választandó költészet és élet, a kettő közötti kapcsolat nem tagadható, mint ahogy az élet is költészetté nemesedhet. Hogy aztán miként, milyen hangnemet és lírai magatartásformákat választva, minő nézőpont és világszemlélet nyomán nemesedik meg az élet, azaz a léleknek ama fényűzése milyen értéket eredményez, ebbe a folyamatba is betekinthetünk a *Vers és vidéke* olvasása közben.

Persze ez a verseket kísérő utólagos reflexiósor meg emlékidézés nem arra jogosítja fel aztán a kritikust, hogy az értelmezést egyetlen mederbe terelje, és hogy határt szabjon az egyes versek jelentésének. Az évtizedekkel ezelőtt megfogalmazott figyelmeztetés Roland Barthes részéről ma is megszívlelendő: „Terméketlen vállalkozás a művet valami tisztán explicitre visszavezetni, mert ekkor *azonnal* nincs mit mondani róla, és a műnek nem lehet az a szerepe, hogy némaságra ítélje olvasóit.”

Már az írói indulás idején írt versekben jól érzékelhető, hogy Kenéz szemléletének sarkpontja a józan értelem volt, és alkotói módszere egyfajta lírai analízis. A közös nemzedéki jelentkezést dokumentáló *Vitorla-ének* című antológia (Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1967) nyitó versét éppen tőle választotta Lászlóffy Aladár, a *21 évéd mellé* címűt, amely a költészerepről alkotott felfogásával éppen a legnyilvánvalóbb kimondása által hatott váratlanul abban az irodalomtörténeti pillanatban, amikor a – többnyire szólamszerű – közéleti szerepvállalásra esett a hangsúly: „ha azt akarom, hogy segítsem a világot, / csak egyetlen helyen állhatok: / az *én* helyemen!” Azt gondolom, éppen egy előremutató közösségi szolgálat jegyében kell úgy döntenie a költőnek, hogy szerepét mint egyén valóban beteljesítse a maga és a közössége javára.

Egyes nemzedéktársaitól eltérően Kenézben a képviselői líra megújítása munkált, mondhatnám, a végiggondolt gondolat, és így egy egészen más szemlélet alapján tartalmában és hangnemében egyaránt járatlan utat választott, eltérőt attól, ami korábban jellemezte az erdélyi magyar lírát. Ezt a radikális szakítást a *Homok a bőröndben* című, harmadik kötete (Kriterion, Bukarest, 1972) jelezte egyértelműen. Ebben található sokat idézett verse, *A szülőföld átrendezése* című, amely kiutat és távlatot mutatott az akkori egyoldalú szemlélet szülte szülőföldkultuszt fenntartó „verstermelés” számára, kiélezetten vetve

fel azt a gondolatot, miszerint alternatívák hiányában illúzió a választás szabadságáról, sőt magáról a választásról beszélni, nemkülönben valamely térséghez való hűséget úgy emlegetni, mint tudatos választásunk tárgyát. Szülőföldet, bölcsőhelyet kinek-kinek a véletlen rendel, s ha ehhez nem adunk hozzá a nagyvilág által is elfogadható értéket, akkor az a kishaza nem lesz beváltható – a költő szavait idézve – „Párizsra / és Londonra / se Rómára”.

Természetesen ez a vers is ama negyvennégy között található, és a hozzá fűzött szókimondó szerzői kommentárban Kenéz ellen-szülőföldversnek nevezi, azokkal szemben, amelyekben költőtársai úgymond hűségesküt, fogadalmakat és vallomásokat tettek a szülőföld védelmében, holott „legfőképpen saját pillanatnyi pozíciójukat igyekeztek megerősíteni, saját partfalukat próbálták védeni a beomlástól, nem a szülőföldét.” (118.) A költő itt nyomatékosan kijelenti, hogy nem tudott volna demagóg verssel adózni szülőhelyének.

Ugyanígy a költészet közéletisége tekintetében is határozott véleménye volt Kenéznek, amit utólag, a Ferenczesnek adott életútinterjúbán is megerősített: „Így utólag ezzel kapcsolatosan van nekem némi gondom. Az az érzésem, hogy ez a 'közéletiség' tulajdonképpen a korábban használatos, de időközben lejárt 'pártosság' szobatiszta változata. Az ideológia érvényesíthető és vállalható fedőneve vagy éppen vértete. Műveket stigmatizált és legitimizált. Számon kérhető volt, de amolyan szellemi munkaruha, védőruha is volt egyben. Aki magára öltötte, hogy is mondjam csak: az tisztességesebb, közhasznúbb költőnek tűnhetett.” (306.)

Kenéz egy későbbi, de a nemzedéki indulást ugyancsak illúziók nélkül felvillantó verséhez (*Pofánkban parázzsal*) fűzött reflexiójában aztán pontosan meg is fogalmazta, hogy fiatal költőként milyen gondolat, milyen felismerés nyomán talált rá saját útjára. „Amikor írni kezdtem, tulajdonképpen azt fedeztem fel, hogy ez az én életem igazsága. Nem azt fedeztem fel, hogy verset tudok írni, hanem azt, hogy igazat tudok mondani. Mikor az igazság és az írás egy töről fakadáságát felfedeztem magamban és magamnak, attól kezdve nem volt kétséges, merre tartok.” (120–121.) Még akkor is tartotta a megtalált irányt, ha az igazság kimondása komoly leleplezéssel ért fel. A költőszerepet illetően szólt például az *Ujjak arányában* arról, hogy „a költők arányát nem

lehet beváltani”, habár „már elterjedt a hír az emberek között / hogy bizony színaranyat oszt a költők némelyike.”

Nem a szép, hanem a hiteles költői szó iránt kötelezte el magát Kenéz Ferenc. Kellett is tapasztalnia, hogy a teljes igazság kimondása sokak, még pályatársak számára is kényelmetlen. De tudjuk, az Írás szerint az igazság tesz szabaddá. Ezzel a tudással vállalta a költőszerepet Kenéz, és így lehetett hitele szavának a diktatúra utolsó két évtizedében.

Ő már abban az időszakban úgymond a szégyenverseit írta, azaz az egyes ember és a társadalom által a diktatúrában elszenvedett megaláztatást írta meg, amit a történelem szégyenének nevezhetünk. A *szégyenvers* értelme szerint a költőtől az várható el, hogy a világban elkövetett bűnt, az ember által elszenvedett megaláztatást és szenvedést meglássa és megírja. Ha pedig nem íratott meg az a vers, merthogy „elfordultunk, hogy látva lássunk / valami mást, mint amit látunk, / elfordultunk, s így meg nem éltük, / meg nem éltük, csak megértük”, abban az esetben „az a vers csak szégyenkezhet”. Amit elszenvedett az egyes ember, a közösségek s a társadalom, azt nem mulaszthatja el megírni a költő, ellenkező esetben „minden, vers vagy nem vers, / mindörökké csak szégyenkezhet”.

Mintegy programversnek, illetve önvizsgálatra való felhívásnak tekinthető *A szégyenvers*, amelyet Kenéz az anyaországba történt áttelepedése után majdnem húsz évvel írt meg. Áttelepedett és Erdélyben maradt íróházaiban egyaránt félreértéseket keltett ezzel a versével, így maga a költő is érezte, hogy meg kell szólalnia, és ekkor a lehető legpontosabb értelmezést adta: „semmi köze nincs az áttelepüléshez, hiszen az 'elfordulásunkkal' okoztuk a nagyobb bajt, azzal voltunk 'közreműködők', nem az eljövésünkkel.” (223.)

Úgy vélem, nem fordult el Kenéz az általa megélt vagy meglátott méltatlan emberi helyzetektől. Az 1986-ban kiadott verseskötete, az *Egyszercsak* mondhatni teljes egészében erről tanúskodik. Ennek a kötetnek több verse is méltán szerepel a szövegválogatásban (*Latin-Amerikában is élnek latin-amerikai költők; Valamilyen földrészek; Ki van ott?*

B. Kovács András

ERDÉLY FŐ KINCSET
A NÉPEI JELENTETTÉK

„Az erdélyi fejedelemség történetében a legjelentősebb megtartó erőt az emberi erőforrás jelentette. A különböző társadalmi csoportok a munkához, az önvédelemhez való hozzáállásukkal nemcsak a keleti magyar államiságnak a megmaradását szolgálták, hanem életerőt adtak Tündérország gazdasági, politikai erejének a megszilárdulásához is.” – áll Garda Dezső *Az erdélyi fejedelemség és Gyergyó* című művének utószavában.¹

A kutatási eredmények összegzése és a tudománynépszerűsítés egyaránt motiválhatta Garda Dezső történészt új kötete megírásakor. Az olvasmányos műben a szerző egyetemi oktatói tapasztalatait is hasznosította, áttekinthető szerkezete és felépítése a kötetet egyetemi segédkönyvvé avatja, ugyanakkor a szélesebb olvasóközönség figyelmébe is ajánlható. Az erdélyi fejedelemség bonyolult nemzetiségi, gazdasági, társadalmi és politikai viszonyainak, zaklatott történelmének a tanulmányozása akár a mai romániai magyar politikusoknak is hasznára válhat(na).

A Kelet Svájcához, a kantonosítás terveihez, az etnikai béke méltányos rendezéséhez, e multikulturális régióhoz fűződő későbbi álmok gyökere ugyanis egészen a fejedelemség korába nyúlik vissza. Ha ennek eredetét keressük, akkor abban a másfélszáz esztendőben találhatjuk meg, amikor Erdélyt a „tündérország” – akkori jelentésében egyáltalán nem hízelgő – jelzővel illették. Az önálló államként létező fejedelmkori Erdély többnemzetiségű népessége minden viszontagsága és önemészítő belső konfliktusa ellenére viszonylag egységes képét nyújtotta egy kölcsönös kompromisszumokra épült kisvilágnak, amelyből sokkal pozitívabb fejlemények is következhetek volna, mint a tegnapi vagy akár a mai történelmi valóság. Eszerint győzött a história „fantáziátlansága”, de nem biztos, hogy végleg. Bizonyos folyamatok lefékezésé-

1 Budapest, 2018, Hadimúzeum Alapítvány Kiadó.

nek és visszafordíthatóságának esélyét múltbeli példák is magukban hordhatják.

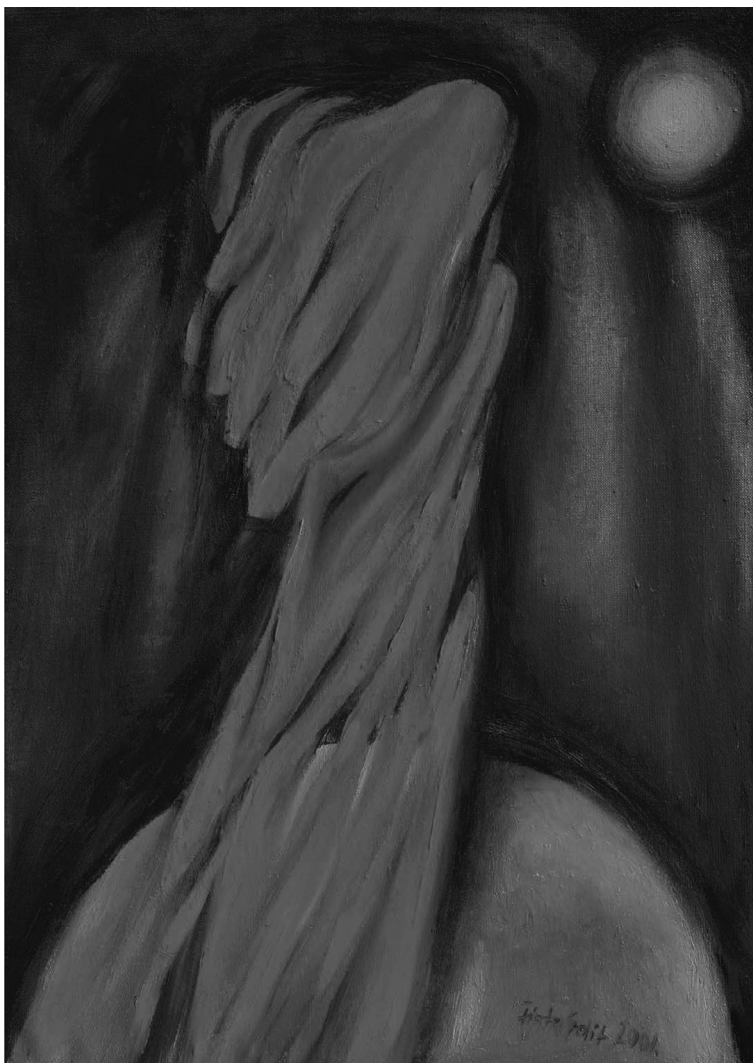
Az erdélyi öntudat megőrzése, feltámasztása addig is nyereséggel kecsegtet magyart és román egyaránt, s ha ezer éven át tudtunk vele együtt élni és belőle táplálkozni, akkor ezt a lehetőséget a jövőben sem szabad elvetnünk.

A könyv részletekbe menően tárgyalja rendkívüli történelmi fordulatok egész sorát: így a középkori magyar államiság megroppanását, a székely felkelésben realizálódó korszakváltást, a szászok, a románok, az örmények stb. makacs önépítésének viszontagságait, a nemzetközi nagypolitika sodrába került kisállam dicsőséges napjait és sanyarú korszakait, a kuruc kor erdélyi fejleményeit. Kiemelendő erőnye, hogy a szerző más forrásmunkák mellett saját levéltári kutatásait is hasznosítja.

Számomra külön élmény volt olvasni az erdélyi fejedelmek jelleméről, amiről hosszú időn át nem szólt a történettudomány, annyira, hogy ez a téma már-már feledésbe is merült. A marxizmus vagy a román nacionalizmus kiszolgálóinak torzító módszerei és szemlélete ugyanis pontosan annak a politikai osztály és elit képviselőinek a hozzáállását, tetteit kicsinyítette vagy hallgatta el, akik számára pedig jellem meggyőződés kérdése is volt az erdélyi állami önállóság megvédése. S akik egyéni és hatalmi érdekeken túl – Bocskai István és Bethlen Gábor hitvallása ezt jól bizonyítja – nemzeti és európai összefüggésekbe is nem eleget méltányolható ügyességgel és körültekintéssel tudták beilleszteni Erdély szolgálatát. Nem egy közülük a politikai rátermettség magasiskolájának példáját nyújtotta, mások tragikus bukásukkal máig hatóan figyelmeztetnek a lehetőségek és körülmények csapdáira. Erdély a korszak élenjáró szellemi áramlataira fogékony országai közé tartozott az akkori Európában (lásd János Zsigmond és Dávid Ferenc hitújítását).

Erdély történetének e másfélszáz éve mindenképpen példatár a jelen számára. A fejedelmek és az akkor politikával foglalkozók szubjektív motivációiba bepillantást engedve – mindvégig történelmi forrásokra alapozva –, a szerző olyan jellemrajzokat kerekít ki, amelyek a laikus olvasó számára is megvilágítják a „két pogány közt” vergődő, de hanyattatásaiban nem egyszer sikeres kis állam történetét. Az erdélyi fejedelemség korának politikai elitje sokszor, sokféle történelmi hely-

zetben bizonyította példás felkészültségét és tehetségét. A szorongatás ma is adott. Kérdés: lesznek-e olyanok a mai nemzedékben, akik ama elit nyomába lépjenek?

Égő zsoltár, 1992 (70 x 50 cm, olaj, vászon)

OLVASÓLÁMPA

SZILÁGYI

Negyvennégy évvel ezelőtt látott napvilágot a *Kő hull apadó kútba* (1975) című Szilágyi István-regény, amely szerzőjét a magyar szépirodalom leglegjei közé emelte. Aztán jött az *Agancsbozót* (1990), majd a *Hollóidő* (2000), amelyekkel tulajdonképpen megerősítette ezt a nagyon fontos pozícióját a ma élő legnagyobbak között. Azóta is vannak feltétlen hívei, és vannak, akik vitatják ezt a kiemelt helyét és szerepét az irodalmunkban. Ez utóbbiak például a *Kő hull...* esetében a „balladisztikusságot”, a „tájnyelven íródott zárványkönyv-jelleget”, a „regény nyelvének idegenségét” kérdőjelezik meg, mondván, hogy egy nem létező erdélyi tájnyelven szól stb., stb.

Jómagam a Szilágyi-életmű nagyon nagyra értékelői közé tartozom. Volt egy olyan szerencsés időszaka az életemnek, amikor a kolozsvári *Helikon* szerkesztőségében dolgozva, szinte testközelből tapasztalhattam egy nagy író, nagyszerű szerkesztő „működését”, valamint egy nagyregény, nagy mű születését. Szilágyi ugyanis ebben az időszakban írta – ezerrel – a *Hollóidő* című regényét. Most is magam előtt látom, ahogy dél körül a *Hollóidő* hősei közül/mellől éppen csak kilépve pillanatra, megérkezik a szerkesztőségbe egy órára-kettőre, hogy eligazítsa a főszerkesztése alatt álló lapot, majd rohan is vissza a hódoltság regényidejébe. Az írón, szerkesztőn, főszerkesztőn kívül természetesen szerencsém volt megismerni magát a hús-vér embert is, ezt a szikár, makacs, öntörvényű, minden iránt érdeklődő, saját belső világához közel senkit nem, avagy alig engedő férfit is. Láthattam később, lapozhattam a regények, regényei kézirateit, a kézzel, apró betűkkel rótt regényoldalakat stb. Egyszóval bepillanthattam ebbe az emberi/írói boszorkánykonyhába is, ami nem is volt amolyan boszorkánykonyha, csupán csak egy kis sarokszoba Kolozsváron, egy Szamos melletti tömbház negyedik emeletén. Mint egy cella. Íróasztal, ágy, polcok, könyvek, kéziratok, és egy rádió, ami – teszem fel – írás után és előtt szolgálhatott csupán. És láthattam a késeit, amelyeket ő maga fent mindig, amire olyan büszke volt. És láthattam-tapasztalhattam őt szerkesztés közben, ahogy kávéval a kezében rágja a pipája végét, és – húz és húz és húz. Ahogy a regényei, elbeszélései kézirateiban is.

Nem tanított, de mégis tanultunk tőle. Nem volt szigorú, mégis: a tekintete volt az, ami szigorúságra, önfegyelemre intett. Láttam aztán válogatni a novelláskötetét, a saját novellák, elbeszélések között szelektálni: alig hagyott a magvetős válogatottban egy tucatnyit, kevesebb mint egy tucatnyit a bő, több mint kéttucatnyi elbeszélésből.

A legnagyobbak közül való volt (és van!) íróként is, emberként is, és ezt – azt gondolom – le kell írni. És nem bántotta, ha jobban helyezkedő, a széljárást jobban ismerő kollégái fele annyit sem érő életművel magasabb polcokra jutottak, mint ő. Legalábbis soha nem hallottam tőle egy zokszót sem ez irányban, bár lett volna alkalom jócskán erre is az utóbbi harminc esztendőben.

Személyes dolgokban viszont nem ismert tréfát. Nem volt engedmény soha. Írásaiban is került, ha csak lehetett, az ilyen ellágyulásokat. A nagyregényeiben megalkotott komplex regényvilágban, ahol a szociografikus és lélektani beszédmód ötvöződik a mitikus látásmóddal, nem igazán volt helyük az ilyenszerű ábrázolásmódoknak. Csak nagy ritkán, egy-egy év végi *Utunk*-évkönyben tett néminemű engedményeket, feltehetően, mert a tematikus összeállításokból nem akarta kivonni magát. Ezekből az *Utunk*-írásokból, no és *A költő életei* című, Szilágyi Domokosra emlékező könyvből valók ezek az írások, szám szerint hét ilyen, a hetvenes és a nyolcvanas években született hosszabb-rövidebb szöveg, amit most kötetben¹ is olvashatunk – gondolom – budapesti és debreceni barátainak köszönhetően. Köztük Pécsi Györgyinek, Márkus Bélának. Mintegy kétszáz oldalnyi – emlékező – anyag gyermekkorról, felmenőkről, Zilahról, a felnevelő városról, a Nagy Klánnak nevezett család különös sorsú, külön, rendhagyó alakjairól. És mindig történelmi összefüggésekbe ágyazva, ha a diktatúra éveiről, ha az azt megelőző időszakról, ha a legközelebbi barátokról beszél, még akkor is. Köztük Szilágyi Domokosról és Lászlóffy Aladárról, talán a két legközelebbiről. Akikről alig-alig lehet hallani-olvasni mostanság. Előbbiről még talán igen, hellyel-közzel. Utóbbiról, halála után jó évtizeddel szinte egyáltalán. Megmondom őszintén, elég jól ismervén Szilágyi Istvánt, el is csodálkoztam kissé, amikor megtudtam, hogy megjelennek ezek a darabok így, összegyűjtve, könyv formában is. Nagyobb volt viszont az örömem, hiszen olvasóként, regényei, elbeszélé-

1 Szilágyi István: *Katlanváros*. Budapest, 2019, MMA Kiadó.

lései olvasóiként közelebb kerülhetünk magához a szerzőhöz, aki egy másik, személyesebb arcát villantja fel ezekben az írásokban, annak a figurának az arcát, aki megalkotta a *Kő hull.*, az *Agancsbozót* és a *Hollóidő* hőseit is. Csakhogy ez, itt a saját arc. A saját regény. Mozaikokból építkező életregény. Nagy, nagy, nagy örömünkre. (*Fekete Vince*)

KATONADOLOG

Nálunk boldogabb és szerencsésebb népeknek nagy a katonairodalma. Nálunk boldogabb és szerencsétlenebb népeknek szintén.

Nálunk: hát van, „vanogat”, de nem jellemző ránk. Pedig ha van *par excellence* katonanép, talán mi lennénk.

Jó, volt nekünk is Balassink, Kazinczy már csak a fogságáról emlékezett igen szépen, Petőfi elhullt néhány veretes vers után. Aztán Horthy Miklós Kormányzó úr emlékiratai.

És végre kezembe veszek a minap egy könyvet. *Hősök vagy bűnösök*² a címe. A szerző Tímár Gábor, a székelyesen hangzó név ellenére nem az. Vagy fene tudja. Ebben a minden bizonnyal önéletrajzi regényben Kende Márk néven szerepel. Ízig-vérig katonatörténet, olvasmányos, férfiagnak való. Meg nőknek is. Nem prúd, nem szépít a történeteken: leírja, hogyan s miként alakul egy régi katonacsalád sarjának az élete, úgy, ahogyan volt. Ízzel, vérrel, ha kellett, jókedvvel, de legfőképpen: tisztességgel. A Ludovikától az amerikai tengerészgyalogságon át a keleti frontig, majd a nyugat-európai hadszínterekig.

Egy kaszárnyában felnőtt gyerek élete, aki élete végéig katona maradt, harcos, a szó nemes értelmében. Hazaszerető, de humánus, kegyetlen, de emberi: amilyenek a katonák.

Nincs hős, és nincs bűnös egy háborúban. Az ember, ha Ember, végzi a dolgát. A családért, a hazáért, az elveiért. Kötelesség. Indulatok nélkül, szikáran.

Persze a könyvben benne vannak a szerelmek, az intrikák, a játékosság is: mert ilyen egy hivatásos katona élete. És benne van az egész világháború, a nagyhatalmi játszmák, a közös nyomorúság, a közös kegyetlenség és közös nemesség. Amilyen nagyapáink élete volt. Amilyen a mienk is, csak mi majdnem kegyelmi állapotban vagyunk.

A könyvben a költői nevű Kende Márk (nem tudom, miért nem lehetett saját névvel vállalni ezt a történetet), „vitézségről formát, emberségből példát” mutat. Ahogyan ez egy magyar vagy bármilyen, mindenkori katonához illik.

Gyűlölet nincs, csak kötelesség. És még egyszer: nincs hős, sem bűnös. Túlélők vannak és áldozatok. Harag sincs. Nem kellene legyen.

Teszi mindenki, amit a mindenkori Haza megkövetel. Tisztelet a hősöknek.

Katonadolog.

Tisztelet Tímár Gábornak a könyvért. (*György Attila*)

ISTEN GYERMEKE

Egyik korábbi olvasónaplómban említettem már, hogy folyton újra-olvasom Iszaak Babel *Lovashadsereg* című novellaciklusát az 1920-as szovjet–lengyel háborúról, de máig se tudtam rájönni, milyen irodalmi eszközökkel szeretted meg velünk Babel ezeket a rémületesen szép, vértől tocsogó történeteket, olyannyira, hogy a végén szó szerint szimpatizálunk a kozákokkal, ezekkel a – Winkler Róbert eposzi jelzőjét használva – „kucsmás terminátorokkal”. Most meg itt van Cormac McCarthy *Isten gyermeke* című regénye³...

Lehet-e Isten gyermeke egy nekrofil sorozatgyilkos? Nos, a regény 17–21. sorában a mindentudó szerző azt állítja, hogy lehet: „Alacsony, mosdatlan, borostás. Kényszeres durvasággal mozog a száraz pelyvában a napfénynyalábokkal szabdalt porban. Angolszász és kelta vérvonal. Isten gyermeke, talán éppúgy, mint te” – igaz, itt még nem tudjuk, hogy Lester Ballard, a főhős nekrofil sorozatgyilkos. A regény első részéből csak annyit tudunk meg, hogy anyátlan-apátlan árváról van szó (az anyja lelépett, az apja felakasztotta magát), akit a Tennessee állambeli Sevier megye hatóságai kiforgatnak apai örökségéből, elárverezve házá-tirtokát. A puskája minden vagyona („Szinte kiskölyök kora óta megvan neki az a puska. Az öreg Whaley-nek vert le kerítéscölöpöket nyolc centért darabját, hogy megvehesse. Aszonta nekem, hogy aznap délelőtt, ahogy összejött a pénz, abba is hagyta a munkát a mező kellős közepén. Nem emlékszek, mennyi dollárt adott érte, de volt vagy hétszáz cölöp, ha nem több. De egyet azért elmondok.

3 Budapest, 2017, Magvető. Fordította: Morcsányi Júlia.

Lóni nagyon tudott, aztaszentségit. Bármit eltalált. Egyszer láttam, hogy kilőtt egy pókot a hálója közepiből, és a háló fönn volt egy nagy vöröstölgy csúcsán...” – 59.); ezzel a puskával vadászgat, egyre többször kerülve összetűzésbe a hatóságokkal: „Lássuk csak – mondja neki a seriff –: bírósági végzés betartásának elmulasztása, nyilvános zavarok keltés, súlyos testi sértés, nyilvános részegeskedés, nemi erőszak. Gondolom, a gyilkosság a következő a listán, igaz-e” (57.). S mintha önbeteljesítő jóslat lenne a seriff kérdése, Lester Ballard tényleg egyre mélyebbre süllyed, amíg már a mindentudó szerző szerint is a „rémség szakértőjévé”, „részmunkaidős szörnyeteggé” válik: gyilkol, gyűjtogat, női hullákat hurcol a kalyibájába (majd a barlangjába), női hullák skalpját használja parókaként, mikor lefoszlik róla a ruha, női hulláinak kombinéjában mászkál stb.

Fejlődésregény? (Vissza)fejlődéstörténet? S akárcsak Babel esetében, itt is föltehetjük a kérdést: miért nem viszolygunk egy ilyen alaktól? Azonosulni bajos lenne vele, viszont végig szánalommal figyeljük keserves kínlódását, sőt, meghatódunk, amikor „Isten gyermeke” néhány percre magához tér: „Figyelte a völgybéli dolgok mikroszkopikus változásait, az eke alatt csikozottá és feketévé váló szürke mezőket, a lassú zöld fátyolt, amit a fák terítettek szét. Ott guggolt, a térdei közé ejtette a fejét, és sírni kezdett” (176.). Vagy mindig is magánál volt, és a környezete nem normális? Túlon túl egyszerű lenne ez a magyarázat, bár tény, hogy a regényben mindenki gazember, a seriff éppúgy, mint a saját lányát megerőszakoló szeméttelipes, minden lány „hosszúlócsú falusi fiúk” után koslat é. i. t. Egyáltalán nem csoda, hogy ilyen környezetben elmarad a katarzis: Lester Ballardot elfogják ugyan, de „semmilyen bűntény miatt nem emeltek vádat ellene. Knoxville-be küldték az állami kórházba, ahol elhelyezték egy zárkában kétajtónyira egy tébolyodott úriembertől, aki emberek koponyáját nyitotta fel, és kanállal ette ki az agyukat” (200.), végül pedig egy egyszerű tüdőgyulladásban hal meg.

„Korai remekmű” – mondja az *Isten gyermekéről* a fülszöveg. Hogy remekműről lenne szó, azt erősen kétlem – pláne McCarthy egy másik regénye, a *Véres délkörök* felől olvasva. Az *Isten gyermeke* egyáltalán nem forgat ki magunkból, a *Véres délkörök* viszont tényleg annyira fejbévág, hogy napokig nem tér magához az „Isten gyermeke”. (*Lövétei Lázár László*)

MÁS VILÁGOK

- „- Eredj, pakold össze a lomod! - szólt az anya a kislányhoz.
- De én nem akarom!
- Dehogynem, költözünk, ezt mán megmondtam!
- De én nem akarok a táborban lakni! Én itt maradok az utcában a mamával!
- Olyan nincs, jössz és kész!
- Anyukám, könyörgöm, hadd maradjak itt mamánál!
- Nem! - mondta az anya, majd rúgott egyet az oldalába, mint ahogy a kutyáknak szokták. - Takarodj, és szedd a lomod!
[...]
- Nem - válaszolta a lány zokogva.
- Há mé’?
- Mert félek.
- Oszt mitől?
- Attól, hogy olyan leszek, mint te.”

A fenti párbeszéd a kárpátaljai Shrek Tímea első könyvének⁴ egyik novellájában hangzik el. Ott, ahová a kislány nem szeretne kerülni, vagyis a „táborban” olyan állapotok találhatók, hogy a városban lakó romák is irtóznak attól. Nem vándorcigányok kóberes szekereiből és sátraiból álló táborról van szó, a tábor megnevezés itt egy főként romák által lakott nyomortelepet fed. Lehetne azt mondani, hogy a táborban uralkodó viszonyok állatiak, de nem lenne találó, mert az állat is igyekszik maga körül olyan életkörülményt kialakítani, ami szükségleteihez mérten és lehetőség szerint optimális viszonyokat biztosít számára, utódait pedig szereti, ellátja és megvédi. Amiről viszont ebben a táborban szó sincs. Olyanok élnek itt, akik újszülött gyermeküket eladják, rosszabb esetben megnyomorítják, hogy eredményesebben tudjon koldulni, a nagyobbacska gyereklányt pedig prostitúcióra kényszerítik. Megszokott dolog a drogozás, alkoholizálás, lopás, verekedés, gyilkosság. A táborban lakók már letettek arról, hogy kilábaljanak a mélyszegénységéből, az ottani életmód számukra megszokottá vált. Ez olyan helyzetekben válik igazán sokkolóvá a könyv lapjain, amikor szembesül a két nagyon eltérő világ: a táborban lakó gyermekeknek

4 Shrek Tímea: *Halott föld ez*. Budapest, 2019, KMTG.

be kell járniuk a város iskoláiba, ahol naponta adódnak konfliktusaik a városi gyermekekkel, és felnőttekkel is.

Shrek Tímea nem írja túl novelláit, karcolatait, többnyire épp csak rávillant valami megrendítőre, egy-egy rövid döbbenet erejéig nyerünk bepillantást olyan sorsokba, amelyekről regényeket lehetne írni. Olyanok ezek az írások, mint a székelyföldi fotós, Ádám Gyula fényképei: érezhető, hogy még sok minden van mögöttük, koránt sincs minden kitakarva. (A könyv borítója különben egy Ádám Gyula-fotó felhasználásával készült.)

A nyomornegyedben élő kiskorúakról szóló írások a könyv első részét teszik ki. Ahogy létezik szociofotó, úgy ezeknek a rövidprózákknak leginkább az lehetne a műfaji megnevezése, hogy szociokarcolat és szocionovella. Időnként olyan párbeszéd hangzanak el bennük, mint némely Bodor Ádám-írásban; a valóságos, utcai, s mint ilyen, akár földhözragadtnak is nevezhető diskurzusok, dumák olykor az abszurd irodalom csúcsait idézik.

A kötet második felét személyes élettapasztalatokat és a családi legendárium történeteit sem nélkülöző rövidprózák alkotják. Felelevenítődnek a második világháború utáni málenkij robot emlékei, meg sok más olyan, ami igazán a kárpátaljai magyarság számára bír súllyal, mert csak ők élték át, szenvedték meg. Többé-kevésbé más világ a kárpátaljai magyarok világa, mint az erdélyieké, felvidékieké, délvidékieké stb., meg ha sok mindenben hasonlít is.

Az elcsatolt területeken élő magyarság mindig is figyelt Magyarországra. De a más-más országokban élő magyar kisebbségek talán egymásra is jobban figyelhetnének. Az országonként eltérő és mégis hasonló kisebbségi kollektív tapasztalatok összevetése egyrészt érdekes, másrészt hasznos lehetne. (*Molnár Vilmos*)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balácsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva

Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénassy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos

- Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárádköszvényes
Csiki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárad
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Diénes Gábor – Nagybánya
Dimény Attila – Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya – Csernáton
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes István – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonaltíz
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor – Marosvásárhely
Gazda Árpád – Magyarfenes
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda

- Dr. Germán Salló Márta - Marosvásárhely
 Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor - Csíkszász
 Haáz Sándor - Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza - Farkaslaka
 Hantz András - Kolozsvár
 Hegedűs Enikő - Csíkszereda
 Hegyi Sándor - Székelyudvarhely
 Hertz Mikola - Csíkszereda
 Dr. Holló Attila - Csíkszereda
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imecs Márton - Kolozsvár
 Imre Jolán - Csíkszereda
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 Jankó András - Arad
 János Ágnes - Csíkszereda
 János Julianna - Csíkszereda
 János Bertalan - Csíkszereda
 János Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kacsó Elemér - Temesvár
 Kacsó József - Hármashalu
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Éva - Brassó
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd - Marosvásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroska - Méréfalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köblös Attila - Kézdivásárhely
 Köllő Éva - Borszék
 Köllő Félix - Csíkszereda
 Kószei Enikő - Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
 Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
 Laczkó György - Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda

- Dr. László Ilona – Marosvásárhely
László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Liker Henrietta – Székelykeresztúr
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Madaras Lázár – Brassó
Mag István – Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Márk Dezső – Csíkszereda
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Károly – Marosvásárhely
Maşteriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
Mester János – Marosvásárhely
Mester Zoltán – Szováta
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mihály András – Csíkszereda
Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Mikes Borbála – Uzon
Miklós Imre – Csíkszereda
Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
Miklós Sándor – Csíkszentlélek
Mikó Júlia – Brassó
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Murádin László – Kolozsvár
Murányi János – Székelyudvarhely
Müller Dezső – Vámfalu
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
Nete Mariana – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Olti Kálmán – Csíkszereda
Orbók Ilona – Csíkszereda
Orendi István – Székelyudvarhely
Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Pethő Ilona – Csíkszereda
Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Piro György – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd

- Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sepródi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkcicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lővéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete

- Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamá
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
- Kerámika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete

- Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszentmárton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyáradmagyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznayás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely

Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentés
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő

Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj

- Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Kiss Éva – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császáz
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Maczkó Gergő – Pogány
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Máriás József – Nyíregyháza
 Márton Lajos – Érd
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Keszthely
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
 Papp Péter – Budapest
 Pataki Gábor Zsolt – Budapest
 Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos – Bakonyzücs
 Péter László – Szeged
 Polóny Levente – Budapest
 Pomogáts Béla – Budapest
 Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza – Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál – Simontornya
 Serdült Benke Éva – Paks
 Silay Ferenc – Szeged
 Simai László – Veszprém
 Sokoray László – Pápa
 Dr. Szabó Béla – Göd
 Szakolczay Lajos – Budapest
 Szarka Gábor – Pomáz
 Szarvas László – Tura
 Szathmári István – Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
 Székely László – Budapest
 Szeles András – Encs
 Szepessy Béla – Nyíregyháza
 Szigeti Lajos – Budapest
 Dr. Tekes Kornélia – Budapest
 Térey János – Budapest
 Tiffán Zsolt – Villány
 Tomán Sándor – Szegvár

Tóth Erzsébet – Budapest
 Tóth Wessely László – Budapest
 Tornai József – Érd
 Tők János – Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbicske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgázról Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő

Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Ozsváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Máttyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
 Nagy Pál – Montrouge
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Neshet

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby
 Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Rancz Károly – Pancsova
 Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma
 Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej
73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

DIÁK ÚR, KÉREM!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Félre, könyvek, doktrinák,
hív az édes dáridó!
Kivirult az ifjuság,
szűzi csokrát szedni jó,
vénhez illik a komolyság,
neki már csak az való!”*

(Középkori diákdal)

*„És most beszél. Valamit beszél. A második mondat-
nál arra számít, hogy félbeszakítják – lopva néz a tanár
felé. De az mozdulatlan arccal néz, se azt nem mondja,
hogyan jó, se azt, hogy rossz. Nem szól.”*

(Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem)

Tanár, diák, iskola, diákélet, sulis évek – mit jelentenek Nekem? Tanár úr, kérem!, vagy: Diák úr, kérem! Mit ad, mit adott nekem az iskola, mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve továbbadom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, az iskola-diák, a tanár-diák kapcsolatok; szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Szabad vagyok-e, szárnyalhatok-e az iskolában? Vagy kötöttség, kötelesség csupán? Hogyan lehetek önmagam a suliban? Miben segít az iskola nekem? Miben akadályoz? Miben stimulál, miben serkent?

Létezik-e vajon kultúra iskola, tanulás nélkül? Miért fontosak a jó tanárok? A példaképek? Szükség van-e rájuk? Fontosak-e vajon ma? Mivel tarisználnak fel egy életre minket az iskolában? Feltarisználnak-e? Tanár-diák kapcsolat, diák-diák (avagy a diáktársakkal, barátnőkkel, barátokkal való) viszony, mit kezdünk, kezdetünk felgyorsult világunkban a valamikori tanár-diák-iskola örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – újból és újból „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) az iskola, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó, csak legyünk túl rajta probléma stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a Székelyföld folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: DIÁK ÚR, KÉREM! Beküldési határidő: 2019. október 31.

A PÁLYÁZAT DÍJAI:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2019 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a Székelyföld folyóirat fenntartja.